

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 19 жніўня 1988 г. № 33 (3443) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ЛЮДЗІ РОДНАГА КРАЮ

Ведаеш, здаецца, усе ролі любімай антрысы, але ў нейкі момант ловіш сябе на думцы — а як яна не на сцэне, а адзін на адзін са сваімі зямнымі турботамі і радасцямі? Той, хто бачыў народную артыстку БССР Марыю Захарэвіч толькі на сцэне, магчыма, уяўляе яе ў жыцці не такой — вонкава прастай, нават «хатняй», з крыху стомленымі вачамі і ўсмішкай. А між тым, гэты фотартрэт расказавае вам, відаць, пра антрысу нуды больш,

чым занатаваныя на дзесятках фотаздымкаў яе ролі.

А да ўсяго гэтага застаецца дадаць, што 28 жніўня Беларускі дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы адкрывае свой чарговы сезон. Сярод майстроў сцэны нупалаўскага тэатра глядачы будуць мець асалоду бачыць яе, Марыю Захарэвіч.

Фота А. ШАВЛЮКА.

ФАРБЫ СУСВЕТНАГА ФАЛЬКЛОРУ

У многіх канцэртах давялося прымаць удзел самадзейным артыстам народнага ансамбля песні і танца «Лідчанка» Лідскага гарадскога Дома культуры, а таксама фальклорнага ансамбля са Столінскага раёна. Але выступленні ў Маскве запамінацца ім асабліва. Гэтым двум калектывам выпаў гонар прадстаўляць нашу рэспубліку на Першым міжнародным фестывалі фальклору.

На працягу пяці дзён масквічы і госці сталіцы мелі магчымасць пазнаёміцца з майстэрствам звыш трох тысяч выканаўцаў і народных майстроў з дваццаці двух краін свету. ВДНГ СССР і Канцэртная зала імя П. І. Чайкоўскага, Калонная зала Дома Саюзаў і сталічныя паркі ператварыліся ў месцы вялікага фальклорнага свята.

Адзін з канцэртаў адбыўся ў Зялёным тэатры Цэнтральнага парку культуры і адпачынку імя М. Горкага. Прадстаўнікі Беларусі выступалі ў ім разам з пасланцамі Афганістана, Кампучыі, Вялікабрытаніі, Грузіі.

Сардэчна вітаў удзельнікаў і гасцей Міжнароднага фестывалю фальклору М. С. Гарбачоў, які зазначыў: «Дзесяцігоддзе культуры, аб'яўленае ЮНЕСКА напаяўняецца рэальным зместам. Наша краіна пастаянна клапаціцца аб стварэнні неабходных умоў для развіцця народнай творчасці, захаванні і прымяжэнні культурнай спадчыны».

Зроблены пачатак яшчэ адной важнай традыцыі. Чарговы Міжнародны фестываль фальклору пройдзе праз два гады ў сталіцы Савецкай Украіны — Кіеве.

3 УЗНАГАРОДАЙ!

За заслугі ў развіцці савецкага музычнага мастацтва Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР узнагародзіў кампазітара Лучанна Ігара Міхайлавіча ордэнам Кастрычніцкай рэвалюцыі.

За шматгадовую плённую работу па прапагандзе і развіццю беларускай савецкай літаратуры і актыўны ўдзел у грамадскім жыцці Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў дырэктара Беларускага аддзялення Літаратурнага фонду СССР Васіля Антонавіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

За плённую літаратурную дзейнасць і актыўны ўдзел у грамадскім жыцці Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў пісьменніка Спрыччана Браніслава Пятровіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

УНУМАРЫ: АПЕРАЦЫЯ «АЎТАМАБІЛЬ-88»

4, 13

ПАЭТ ЧЫТАЕ ПАЭТА

Адказ Пімена ПАНЧАНКІ

5

Першая аповесць Уладзіміра Караткевіча

6—7

Вершы Алеся ЗВОНАКА

Апавяданні Міколы ЯНЧАНКІ

8—9

Гутарка з Анатолем БАГАТЫРОВЫМ

10—11

Да загадкі смерці Янкі Купалы

14—15

ХТО ВЕДАЕ ПРА ЖЭНЮ?

НЕВЯДОМЫ ЛІСТ ЯНКІ КУПАЛЫ.

НЕ ПРЫМУС, А ДЗЯРЖАЎНЫ КЛОПАТ...

З ЦІКАВАСЦЮ прачыталі артыкулы Валянціна Грыцкевіча «Каб ведалі факты» («Літаратура і мастацтва», 14 жніўня 1987 г.) і «Гісторыя — шматжыллы провад...» (там жа, 26 лютага 1988 г.). Закранутыя аўтарам артыкулаў пытанні датычаць мінулага не толькі Беларусі, а і іншых частак краіны, у тым ліку і суседняй Латвіі, у асветленні гісторыі якой таксама складалася нямала міфаў, легенд і «табуіраваных» тэм. Гэтыя легенды, міфы і тэмы не без поспеху развівала частка гісторыкаў, якія арыентуюцца не на зваротную сувязь з чытачом, з грамадскай думкай, а на безагаворачнае выкананне ўказанняў не заўсёды дастаткова кампетэнтнага начальства.

Такія, напрыклад, закрытыя ва ўгоду момантам бягучай палітыкі для свабоднага даследавання тэмы Лівонскай і Паўночнай войнаў на тэрыторыі Латвіі, пытанне аб рэдукцыі дваранскіх маёнткаў у Ліфляндзі ў канцы XVII ст., важнейшыя тэмы пра фарміраванне нацыянальнай самасвадомасці латышскага народа, пра некаторыя бакі дзейнасці млададатышоў і г.д.

Адвольны адбор фактаў і падзей, якія прыгадалі аўтары пісьма, — на жаль, грэх таксама не адно толькі беларускіх гісторыкаў. Гэта — заканамерны вынік сталінскай канцэпцыі гісторыі, пачатак якой быў пакладзены пісьмом І. Сталіна «Пра некаторыя пытанні гісторыі бальшавізму» ў рэдакцыю часопіса «Пролетарская рэволюцыя» (кастрычнік 1931 г.). У гэтым пісьме былі выкладзены погляды І. Сталіна на асноўныя пытанні гісторыі ў выглядзе аксіём, якія былі замацаваны ў наступных дакументах: у пастановах СНК СССР і ЦК ВКП (б) «Аб выкладанні гісторыі ў школах СССР» ад 16 мая 1934 і 19 студзеня 1936 гг., у «Заўвагах Сталіна, Кірава і Жданова пра канспекты падручнікаў па гісторыі СССР і новай гісторыі». Усё гэта ўвянчалася катэхізісам сталіншчыны ў гістарычнай навуцы «Гісторыя ВКП (б). Кароткі курс».

Калі адштурхоўвацца ад канкрэтных прыкладаў гісторыі Беларусі і Латвіі, павінна ісці гаворка сумленна і адкрыта пра перагляд унаследаваных ад дваранска-манархічнай вялікадзяржаўнай гістарыяграфіі палажэнняў гісторыі СССР і ўсеагульнай гісторыі, якія цалкам ухваляюць любыя агрэсіўныя знешнепалітычныя акцыі рускага самаўладдзя. Настаў час ацаніць з прагрэсіўных пазіцый дзейнасць удзельнікаў нацыянальнага руху на ўсходна-ўсходняй частцы ўсходняй частцы Расіі, улічваючы левіцкую ацэнку гэтага руху.

паколькі У. І. Ленін пісаў у 1916 г.: «абарона айчыны» яшчэ можа быць тут абаронай дэмакратыі, роднай мовы, палітычнай свабоды супраць прыгнетаючых нацый, супраць сярэднявечча...» (У. І. Ленін. Поўн. збор тв, т. 30, с. 89—90).

Невыпадкава некаторыя гісторыкі КПСС справядліва патрабуюць адмаўлення ад шэрагу палажэнняў, якія тарможыць развіццё гістарычнай навуцы (Н. Н. Маслаў. «Што нам перашкаджае ўзнаўляць аб'ектыўную гісторыю партыі» («Аргументы і факты», 21—27 чэрвеня 1988 г., с. 1). Сярод гэтых палажэнняў — абсалютызаванне і некритычнае стаўленне да партыйных дакументаў, якія не аналізуюцца, як прынята ў тэорыі і методыцы гістарычнага крыніцазнаўства, з пазіцый часу, у якія яны з'явіліся, без уліку таго, з якой мэтай яны ствараліся, якія асобы і ў чых інтарэсах складалі гэтыя дакументы. Але ж Ф. Энгельс у 1879 г. пісаў А. Бебелю: «Рашэнне (партыйнага. — Я. С. Х. С.) з'езда — не апраўданне. Калі партыя і цяпер будзе лічыць сябе звязанай усімі ранейшымі, вынесенымі ў добры мірны час рашэннямі зезда, то яна сама на сябе накладвае аковы. (...) Партыя, пазбаўленая магчымасці прымаць абавязковыя для яе рашэнні, павінна знаходзіць свае законы толькі ў сваіх жывых, пастаянна зменлівых патрэбнасцях. Калі ж яна імкнецца падпарадкоўваць гэтыя патрэбнасці старым, ужо закасянелым і адмерлым рашэнням, то яна сама сабе капае магілу» (К. Маркс, Ф. Энгельс. Творы, 2-е выд., т. 34, с. 330—331).

Як адзначылі аўтары Пісьма ў рэдакцыю («Советское славяноведение», № 3, с. 81—87, 1988), зусім неабходна адмаўляцца ад выбарчага, прымяняльна да даручэнняў зверху, вывучэння і цытавання твораў К. Маркса, Ф. Энгельса і У. І. Леніна ў даследаваннях гісторыкаў. Лічым настойліва неабходным пераклад на рускую мову работы К. Маркса «Сакрэтная дыпламатыя гісторыі XVIII стагоддзя», з якой на працягу амаль паўстагоддзя ў нас цытавалі толькі некалькі адрывістых фраз, якія адпавядалі традыцыям сталінскай гістарыяграфіі і якія праслаўлялі знешнюю палітыку рускага царызму і яго папярэднікаў. Неабходна цалкам увядзіць у навуковы ўжытак і іншыя работы заснавальнікаў навуковага камунізму, у якіх падвяргаліся крытыцы розныя аспекты гэтай знешняй палітыкі.

І яшчэ адно. Развіццё гістарычнай навуцы павінна быць шматварыянтным. Пры манопалізацыі права на апошнюю ісціну з боку прадстаўнікоў якіх-небудзь навуковых уста-

ноў у рэспубліках знікае магчымасць супастаўлення думак. М. М. Бахцін папярэджаў: «Не было ніводнай эпохі ў навуцы, калі існаваў толькі адзін накірунак (але пануючы накірунак амаль заўсёды быў). Не можа быць і гаворкі аб эклектыцы: зліццё ўсіх напрамкаў у адзіны было б смяртэльна для навукі, калі б навука была смяртнай» (М. М. Бахцін. З запісаў 1970—1971 гг.) («Эстетика словесного творчества», 2-е выд. М. «Искусство», 1986, с. 360).

Пакуль такое становішча ў рэспубліках будзе захоўвацца, на творчае развіццё гістарычнай навуцы разлічваць нельга. Патрабуецца стварэнне новых гістарыяграфічных выданняў — няхай нават ратапрынтным метадам, магчыма, на базе нейкіх канферэнцый, сімпозіумаў, магчыма, па тыпу «Тыжняўскіх чытанняў» у Рэзекне.

Я. СТРАДЫНЬ,
акадэмік АН
Латвійскай ССР,
Х. СТРОДС,
прафесар, доктар
гістарычных навук.

К УРАПАТЫ... Ужо не першы раз прыходзіць у гэты жудасны лес. А ўпершыню быў я тут у ліку мінчан самых розных панакненняў, якія сабраліся на мітынгу 19 чэрвеня. Сабраліся, каб ушанаваць паміць ахвяр сталінскага тэрору, каб зблізіцца ў святой справе — не дапусціць паўтору падобных трагедый.

У наступную нядзелю дачка папрасіла павезці яе на гэты жахлівае месца. Некалькі дзсяткаў асеўшых ад часу лям-магіл сярод старых змрочных ялін глядзелі на нас сваімі мёртвымі вачынкамі. Здавалася, што з-пад зямлі, з тых сутарэнняў чуліся стогны закатаваных... Прыгнечаны, моўчкі мы ха-дзілі па лесе.

Калі, узрушаныя, мы вярталіся дадому, я спытаў у дачкі: — Якія думкі трывожаць цябе?

— Многае не дае спакою. Ча-му такое магло адбыцца?.. Зноў успомніла дзядулю свайго Ігната...

Горкі лёс майго бацькі Ігната Мікалаевіча Мазура я заўсёды нашу ў сваім сэрцы.

Паходзіў бацька з беднай сялянскай сям'і з вёскі Ператоні ля Стоўбцаў. Настаўнік, ён усёй душой успрыняў Кастрычніцкую рэвалюцыю, уступіў у партыю бальшавікоў летам 1918 г. Быў членам камітэта Беларускай секцыі РКБ(б) у Маскве. Удзельнік грамадзянскай і Айчынай войнаў. Двойчы слухаў Леніна.

У сярэдзіне 20-х гадоў разам з М. І. Калінічэнка бацька падрыхтаваў хрэстаматый «Чырвоная змена». Праз 10 гадоў, у 1936 г. у час росквіту сталінскіх вышукаў «ворагаў народа», іх абвінавачалі ў палітычных памылках, быццам дапушчаных у гэтым падручніку. У выніку абодва былі выключаны з партыі, а Марта Іванаўна, звыш таго, была асуджана на турэмнае зняволенне як жонка нацызма Парука Бацька страшэнна перажываў за сябе і за Марту Іванаўну, доўга і цяжка хварэў. Але на гэтым не скончыліся яго пакуты. У першы ж дзень вайны, у ноч на 23 чэрвеня 1941 г. яго арыштавалі.

Камеры мінскай турмы былі перапоўнены. З размоў паміж арыштаванымі высветлілася, што большасць з іх — гэта выключаныя з партыі людзі, у якіх былі родзічы ў Заходняй Беларусі, а таксама блізкія арыштаваных у 30-я гады.

Пад канвоем аддзільні групы за групай. Надышла і бацькава чарга. Павялі за горад. Канваіры здэкаваліся: «Вось і вас пусцім у расход, а самі пойдзем да вашых жонак». Выйшлі на Магілёўскую шашу. Для Чырвонага ўрочышча ў прыдарожных канавах убачылі расстраляных...

Але тое, што здарылася далей, інакш як цудам не назавеш. Звяртаючыся да калоны, начальнік канвою сказаў:

— Я атрымаў загад расстраляць вас як ворагаў народа. Аднак, пачуўшы шчырыя і разгубленыя вашы размовы, не паверыў, што вы — ворагі. Таму ідзіце, хто куды хоча. Лепш — на ўсход, да нашых, бо Мінск, мусіць, здадуць.

Убачыўшы, што напалоханыя людзі бяжыць зварухнуцца, малодшы лейтэнант дадаў:

— Ідзіце смела, ніхто вас не кране.

І людзі, азіраючыся, пакрочылі. Бацька і яшчэ 7 чалавек накіраваліся на ўсход. Дакументы ў іх адабралі пры арышце, а без дакументаў ваенкаматы ў Чэрвені, у Бялынічах, у Магілёве адмаўляліся ўзяць іх у войска.

Толькі ў Мічурынску на Тамбоўшчыне скончылася цяжкае вандроўванне. Там аказаўся бацькаў добры знаёмы — мінчанін Я. І. Сініцкі, які паручыўся за бацьку і яго сяброў па няшчасці.

Усю вайну бацька быў на фронце. А ў партыі быў адноўлены толькі ў 1954 годзе — пасля смерці Сталіна.

Трэці раз быў я ў Курапатах разам з жонкай Марыяй і ўнучкам Ігнаткам. Марыя многа перажыла ў час вайны і пасля яе. У 1950 г. яе бацьку Пятра Васільевіча Раманенку следчыя Хамутоўскага КДБ Курскай вобласці ставілі да сцяны і стралялі вакол яго, каб запалохаць і зрабіць даносчыкам-сексотам. Пабычылі мы тыя ж жудасныя ямы-магілы, тыя ж яліны і бярозы. Потым чыталі пра вынікі работы ўрадавай камісіі. Усёй сям'ёй перакананы: павінен тут стаць помнік тым, каму выпала злая доля быць забітымі дзеля таго, каб астатнія былі цішэй вады і ніжэй травы.

У. МАЗУР,
ветэран вайны і працы,
дацэнт, заслужаны работнік
вышэйшай школы
БССР, член КПСС з
1945 г.

Н Е ТАК ДАУНО ўсе рэспубліканскія газеты абвясцілі пра стварэнне Дзіцячага цэнтра эстэтычнага выхавання. У сувязі з гэтай падзеяй узнікла пытанне: «Якую ролю адыграе цэнтр у адраджэнні беларускай культуры?» Трэба адзначыць, на жаль, што пераважае большасць навучальных устаноў у рэспубліцы, палацаў піянераў і іншых дзіцячых устаноў у вялікай меры садзейнічае росту нацыянальнага нігілізму, абумоўленаму, у першую чаргу, адсутнасцю беларускай мовы ў гэтых установах. Нават у тым выпадку, калі ў гарадах з'явіцца беларускія школы, моўная праблема не будзе вырашана. Беларуская мова пачне жыць на поўную моц толькі тады, калі яна выйдзе з-за сцен школ і загучыць на вуліцах, у музеях, тэатрах, на стадыёнах.

Лічу, што Дзіцячы цэнтр эстэтычнага выхавання павінен жыць і дзейнічаць на роднай мове. Паколькі рэканструкцыя будынкаў будзе завершана толькі ў 1990 годзе, ёсць яшчэ трохі часу, каб штат цэнтра — трыста чалавек — набраць са спецыялістаў (ці, можа, іх спецыяльна падрыхтаваць),

якія валодаюць роднай мовай і здольныя зацікавіць дзяцей беларускім словам, а праз яго абудзіць любоў да роднага краю. Цяжка паверыць чалавеку, які распінаецца пра любоў да народа, яго культуры, але не валодае адным з асноўных элементаў гэтай культуры — мовай.

Пры адкрыцці цэнтра ў Стальмашонак адной з асноўных яго задач назваў «распрацоўку методык навучання прадметам эстэтычнага цыкла, прыгодных для ўсіх школ Беларусі». У сувязі з гэтым прапаную зварнуцца да Міністэрства народнай адукацыі БССР з такой прапановай: ва ўсіх школах рэспублікі без выключэння прадметы эстэтычнага цыкла выкладаць на беларускай мове.

А. ГУРЫНОВІЧ.

г. Мінск.

З ХВАЛЯВАННЕМ слухала перадачу пра Платона Галавача, і з таго часу не дае спакою былое...

У 30-я гады даваўся з ім неаднойчы сустракацца. Да нас, студэнтаў медыцынута, у інтэрнат часта наведваўся Платон Галавач. Нам, маладым дзяўчатам, было з ім вельмі цікава. Ён быў малады, прыгожы, а галоўнае — усё мы ўжо ведалі яго як вядомага пісьменніка. Да гэтага ён быў сакратаром ЦК ЛКСМБ і рэдактарам газеты «Чырвоная змена». Трымаўся ён з намі вельмі проста, любіў жартаваць, і кожны візіт Платона быў для нас сапраўдным святам.

Разам з намі вучыліся і жылі ў інтэрнаце дзве сястры Каплуновы. Адно з іх звалі Жэня. Вось пра яе і хачу павесці размову. Вясебая, шчырая, яна вызначалася шырокай эрудыцыяй, выдатна ведала літаратуру, захаплялася беларускай мовай і літаратурай, сама спрабавала пісаць. Платон ведаў Жэню яшчэ па родным. Краснаполлі, дзе жылі яе бацькі. Памятаю, сястры часта расказвалі пра дружбу Галавача з іх бацькам і аднаўляючымі. Ці то ўплыў пісьменніка, ці то рамантычная натура Жэні Каплуновай панікалі яе на літаратурны факультэт. Медыцыну яна пакінула назаўсёды. Але яна часта прыходзіла да сястры, і мы па-ранейшаму сустракаліся ў інтэрнаце.

Поспехі яе былі выдатнымі, і прыходзіла яна заўсёды ў прыўзнятым настроі. Жэня рыхтавала стаць літаратуразнаўцам. Скончыла яна свой факультэт раней за нас, бо ў медыцыне вучыліся даўжэй. Назначэнне атрымала ў горад Барысаў. Здаецца, выкладала літаратуру на рабфаку. Усё ішло добра. Але надышоў страшэнны 1937...

У адзін з летніх дзён Жэня ў лёгкай ірпадышывавай сукенцы, у туфлях на высокіх абцасках спяшалася ў клуб на рэпетыцыю. Па дарозе яе спынілі і павезлі з сабой. З таго часу мы сям'ёй не сустракалі. Даведаліся толькі, што ўтрымлівалі яе ў самым «высокім» доме ў Мінску. (Так называлі тады будынак ГПУ). Шэптам перадавалі адзін аднаму, што з таго будынка бачны Салавецкія астравы.

У першыя дні мы сабралі для Жэні перадачу, і яе сястра нават атрымала аднак на тую псылку. Жэня была, як і раней, поўная веры ў жыццё, падзякавала за перадачу і жартаўліва спытала: «Няўжо вы думаеце, што я буду насяці простыя грубы панчошкі?» Яна яшчэ спадзявалася, што ўсё гэта памылка і праз дзень-два ўсё высветліцца.

Прычынай арышту Жэні была перапіска з Платонам Галавачом — да таго часу, пакуль ён яшчэ не быў аб'яўлены «ворагам народа». На поўначы, куды адправілі Жэню, яна таксама не падала духам. Родным пісала, жартуючы: «Жыву добра, сяджу кветкі»...

Вельмі хацелася б, даведацца пра далейшы лёс Жэні Каплуновай. Можа, хто ведае пра яе? Адгукніцеся, калі ласка.

А. ДЗЕДЗІНЕЦ,
урач.

г. Орша.

«ЛіМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

Літаратурная грамадскасць рэспублікі ўшанавала памяць народнага песняра Якуба Коласа. У дзень яго смерці да надмагільнага помніка на Вайсковых могілках у Мінску былі ўскладзены кветкі. Слова пра жыццё і творчасць песняра сказалі Максім Лужанін, Сяргей Законнікаў, Васіль Жуковіч.

Фота А. КАЛЯДЫ.

ДЗЕВЯТАЕ БЛОКАЎСКАЕ...

Светлае імя Аляксандра Блока... Вось ужо дзевяты раз святая яго паззіі прыйшло на палескую зямлю. На гэты раз — у вялікую старадаўнюю вёску Парахонск, што за трыццаць кіламетраў ад Пінска.

Менавіта ў Парахонску знаходзіўся штаб 13-й інжынерна-будавальнай дружны, куды быў прызваны на ваенную службу ў час першай сусветнай вайны вялікі рускі паэт. Блок прыехаў у Парахонск у канцы ліпеня 1916 года і знаходзіўся тут з выездамі ў розныя пунты фронту да 17 сакавіка 1917 года. У многіх палескіх вёсках па-

бываў паэт — у Лунінец, Новым Двары, Камені, Пагосце, Вольцы, Лоўчы, Маладзельчыцах, Селішчы, Вылазе, Колбах, Лапачне. У апошні 2 лістапада 1988 года да стагоддзя з дня нараджэння А. Блока адкрыты першы ў краіне музей паэта.

Цяпер вершы паэта гучалі на Парахонскім узвышшы ў выкананні народных калектываў Пінска і раёна. Па-сапраўднаму народным стала тут святая паззіі А. Блока. Былі ўскладзены кветкі да мемарыяльных дошак на будынках Палаца культуры і чыгуначнай станцыі Пара-

І ГЭТА ПРЫКЛАД ДЛЯ МАЛАДЫХ?

Да ганебнага спісу дрэнных літаратурных «дзядзькоў», да тых, хто як быццам не хоча зразумець, хто трымае і не пускае маладых, Анатоль Казловіч рашуча аднёс і штотыднёвік «ЛіМ» (гл. артыкул «Хто яны—«Тутэйшыя»? у «Літаратурнай газете» за 10 жніўня). Не вельмі ўтульна, прызнаемся адразу, пачувацца ў такой якасці. Прыходзіцца даказваць, што калі ты не такі ўжо добры дзядзька, дык хоць не вярблюд.

Звернемся да рэчаіснасці, да фактаў. Аб чым гавораць яны, фанты, гэтая, як вядома, вельмі ўпарта і аб'ектыўная рэч? А гавораць яны вольна аб чым. Калі было створана таварыства маладых літаратараў пры СП БССР — газета «Літаратура і мастацтва» — тут жа, свежым наборам, падрабязна паведамля пра гэта. Неўзабаве адбылася сустрэча «Тутэйшых» з галоўным рэдактарам газеты, на якой размова ў асноўным ішла аб удзеле маладых у выданні штотыднёвіка, аб тым, каб яны смялі выступалі ў друку на падзённых праблемах перабудовы і абнаўлення. На сустрэчы было выказана пажаданне, каб газета прысвяціла творчасці членаў таварыства асобны нумар. Прапанова гэтая была прынята, стала тут жа ажыццяўляцца сумеснай працай прадстаўнікоў «Тутэйшых» і аддзела «ЛіМа». Нумар з вялікай падборкай твораў маладых выйшаў у свет (гл., Анатоль Мікалаевіч, «ЛіМ» за 2 кастрычніка 1987 г.). Зазначым яшчэ, што наогул многія з маладых літаратараў, якія арганізацыйна звязаны з таварыствам «Тутэйшыя», з'яўляюцца актыўнымі, сталымі аўтарамі штотыднёвіка, творча раслі на яго старонках. У. Арлоў, С. Дубавец, А. Бадак, А. Дзвіш, А. Бяляцкі, А. Глобус, С. Кавалёў, Л. Сільнова, А. Сус, У. Сцяпан, С. Тарасаў... Не та даўно «ЛіМ» блаславіў у літаратурную дарогу студэнта з Гродна Ю. Кісялеўскага, шле нам са Жлобіна свае творы В. Куртаніч...

Ігнаруючы ўсе гэтыя факты і ўсю карціну ў цэлым, А. Казловіч затое, у пошуках негатыву, хапаецца абедзвюма рукамі за лімаўскую дзямку «Маладыя трымаюць экзамен». Хапаецца, адпаведна прэпаруе яе, выхоплівае з кантэксту асобныя заўвагі і будзе на іх свой, па-пракурорску грозны абвінаваччы акт. Пры гэтым — робячы выгляд, што газета потым не вярталася да тэмы вечара «Тутэйшых» у Доме літаратара, не прысвяціла ёй ледзь не паўтары паласы (артыкул Я. Лецік «Экзаменатары, будзем справядлівымі!» і агляд чытацкай пошты (гл., Анатоль Мікалаевіч, «ЛіМ» за 5 лютага г. г.).

Не будзем — памеры рэплікі не дазваляюць — спыняцца на тым, як А. Казловіч каменціруе асобныя мясціны з заметкі «Маладыя трымаюць экзамен». Хай гэта застаецца на яго сумленні. Але мусім звярнуць увагу на наступнае. Выступленне карэспандэнта «ЛіМа» А. Казловіч называе не інакш, як «паўпраўда-паўхлусней». І тут паўстае пытанне аб тым, як пісьменнік і журналіст А. Казловіч разумее праўду, які энас укладвае ў гэтае паняцце. Карэспандэнт «ЛіМа» падзяляў сваімі ўражаннямі, выказаў свае адносіны. Магчыма, што ён сапраўды ў нечым быў суб'ектыўны, што ён не лепшым чынам ацаніў публічнае выступленне маладых (газета, зноў-такі, пісала пра гэта). І калі вы, Анатоль Мікалаевіч, з ім нязгодны, дык так і скажыце, скажыце: я тут не згодзен з табой, тут ты памыляешся, калега... на маю думку... і г. д. А вы з парога: паўпраўда-паўхлусней! А вы — кляп у рот сваіму апаненту. Ці гэта вы так уяўляеце плюралізм, іншадумства, культуру дыскусіі; «культуру нязгоды» (з'явіўся і такі тэрмін на старонках друку)? А калі ў вас такое

ўяўленне, дык чаму вы тады патрабуеце ад некага «серьезнага разговора», «делового, искреннего диалога»? Ці вы гэта робіце дзеля краснага слоўца?

Паўпраўда-паўхлусней... Такі гібрид з'яўляецца не тады, калі нехта выказвае сваю думку пра той ці іншы факт, выкладае сваю пазіцыю ў дачыненні да той або іншай з'явы, а тады, калі нехта непаважліва абыходзіцца з фактамі, скажае іх, падмяняе адно другім. Менавіта па такім рэцэпце і напісаны артыкул А. Казловіча. Што, скажам, хоча ён сівердзіць, які тэзіс правесці, маніпулюючы вытрымкамі з маніфеста «Тутэйшых»? А тое, што ва ўсіх бедах беларускай літаратуры і культуры вінаваты не дэфармацыя сацыялізму, не адміністрацыйна-бюракратычная сістэма, не культ, не застой, а... самі беларускія пісьменнікі. Вось каб не яны, каб іх не было — дык усё было б у ажурі. Дзіўная пастаноўка пытання, ці не так? Далей. Калі верыць А. Казловічу, дык у Саюзе пісьменнікаў БССР «Тутэйшыя» абвешчаны ледзь не ворагам нумар адзін і тут на іх глядзяць зласней, чым удаў на труса. Гэта ўжо не паўпраўда-паўхлусней, а проста хлусня. Таварыства «Тутэйшыя» ўзнікла і дзейнічае пры Саюзе пісьменнікаў, збіраецца на свае пасяджэнні ў яго памяшканні, на Фрунзе, 5. Аб творчасці і грамадскай дзейнасці членаў Таварыства, аб яго арганізацыйным статусе ішла размова і на пасяджэнні прэзідыума праўлення СП, і на сумесным пасяджэнні сакратарыята і камісіі па рабоце з маладымі, і на творчых секцыях. Прадстаўнікі «Тутэйшых» атрымлівалі слова на нядаўніх пленумах праўлення СП БССР (дзе, дарэчы, ішлі вострыя, глыбока зацікаўленыя, прычымовыя дыскусіі па тых праблемах, якія А. Казловіч чамусь толькі яшчэ адкрывае для сябе і то праз радкі ўпам'янаванага вышэй «Маніфеста»). Спецыяльную анкету прысвятіў «Тутэйшым» часопіс «Малодосць», а часопіс «Нёман» запрыся іх за «круглы стол». Дзякуючы намаганням Саюза пісьменнікаў значна палепшыліся ўмовы для выдання маладых паэтаў і празаікаў. А. Казловіч гаворыць толькі пра альманах. Але пры адпаведным жаданні ён мог бы паведаміць усесаюзнаму чытачу, што згодна з нядаўнімі рашэннямі маладыя літаратары атрымліваюць не менш як 12 паціў у гадавым тэмплане выдавецтва «Мастацкая літаратура», што пачала выдавацца штомесячна (яшчэ 12 кніжак на год) бібліятэка часопіса «Малодосць». Дарэчы, два першыя выпускі гэтай серыі склалі творы «Тутэйшых».

І ў той жа час чытаем у артыкуле А. Казловіча: «За полтара года іх вярнуў нікто не выслушал».

Ці ёсць праблемы ў таварыства «Тутэйшыя»? Ёсць. Як і ў іншых, творчых і грамадскіх, фармальных і неформальных, аб'яднаных моладзі рэспублікі. Але праблемы гэтыя, перашкоды для творчай і сацыяльнай актыўнасці маладых на ніве перабудовы знаходзяцца ў іншай плоскасці, не ў той, на якую прадузята сфаксуіраваў свой позірк Анатоль Казловіч. Шкада, што ён не ўлічыў вопыт той маладой паэтэсы, размовай з якой заканчвае свой артыкул, і ў выніку не лепшым чынам выкарыстаў каштоўную плошчу паважанай, аўтарытэтанай газеты.

зробіць гэта хутчэй, помнік героям вайны 1812 года і Мікалаевіч сабор былі знесены. Вызваленае месца доўга пуставала. Цяпер на месцы сабора стаіць вялікі дзевяціпавярховы дом, які цісне на архітэктурнае акружэнне і цалкам перакрывае від на помнік архітэктуры XI—XVIII стст. — Сафійскі сабор.

Хочацца спытаць: «Што гандзёнае стварылі мы ўзамен знесенага?»

Лічу, што агульнымі намаганнямі варта прыняць неабходныя меры па аднаўленні страчанага помніка героям вайны 1812 года. Думаю, што гэтую праблему можна вырашыць хутчэй, чым аднаўленне Сухаравай вежы ў г. Маскве, Успенскага сабора ў Кіева-Пячорскай Лаўры, ансамбля плошчы Свабоды ў г. Мінску. Тым больш, што існуе макет помніка, які захоўваецца ў г. Віцебску, у абласным краязнаўчым музеі.

І калі да 180-годдзя Айчынай вайны 1812 года ў цэнтры старажытнага Полацка будзе стаяць адраджаны помнік героям, якія аддалі жыццё за Айчыну, то гэта будзе рэальным выпраўленнем памылкаў, дапушчаных нашымі сапраўднікамі ў дачыненні да выхавання гісторыяў.

А. ЮР'ЕУ.

г. Нікалаев.

НАШЫ ГАРАДЫ ў сваёй большасці не маюць выразнага нацыянальнага аблічча, бо ў іх моўным афармленні, назвах вуліц, устаноў беларуская мова амаль не ўжываецца; у іх не адчуваецца сувязь часоў, бо помнікі мінуўшчыны знішчаны як бязлітаснымі войнамі, так і ў выніку ўласнай нядабайнасці. У назвах вуліц зусім не ўвевачаны або вельмі недастаткова імёны славетных людзей нашай Бацькаўшчыны: Кірылы Тураўскага і Францішка Скарыны, Сымона Буднага і Міколы Гусоўскага, Ігната Буйніцкага і Уладзіслава Галубка, Кастуся Каліноўскага і дзеда Талаша і шмат якіх іншых. Амаль няма помнікаў гэтым людзям і іх музей, а ім варта быць не толькі на іх радзіме, але і ў сталіцы, іншых гарадах, бо яны — наша агульна-народная слава. Да таго ж малады чалавек не чуе ў гарадах і жывую беларускую мову.

Ці здольны чалавек, выхаваны ў такім асяроддзі, да самавыражэння як творчай асоба, як асоба ўвогуле? Такі чалавек не можа быць і інтэрнацыяналістам, бо ці можна паважаць людзей іншых нацыянальнасцей і карыстацца іх павагай, калі не мае за душой свайго роднага? Такі народ, як зазначаў К. Т. Мазураў («ЛіМ» за 15 красавіка 1988 г.), з цягам часу становіцца касмапалітычным.

Не магу пагадзіцца з тымі людзьмі, якія ў кожнай спробе чытачоў прапанаваць некаторыя (прытым зусім не радыкальныя) меры па ўзмацненні сацыяльнага статусу беларускай мовы, вышунваюць так званы прымус, а найлепшым месцам для павагі і шанавання мовы лічаць сям'ю (журналіст В. Крыжэвіч, «ЛіМ» за 8 красавіка г. г.). Хіба добраахвотна людзі адракаюцца ад роднай мовы? Хіба можна назваць прымусам дзяржаўныя клопаты аб вывучэнні, больш шырокім ужыванні на тэрыторыі нацыянальнай рэспублікі яе роднай мовы? На мой погляд, такія дзяржаўныя клопаты аб развіцці нацыянальнай мовы, нацыянальнай культуры, праўдзівай гісторыі народа цалкам адпавядаюць нормам ленинскай нацыянальнай палітыкі, запатрабаваням нашага часу, які характарызуецца пачаткам шырокамаштабнай перабудовы ва ўсіх сферах жыцця.

М. ХАДОРКІН,

начальнік фінансвага аддзела Гомельскага хімічнага заводу, дэпутат раённага Савета.

на вывучалася ў школах, людзі старэйшага пакалення многія яго вершы і цяпер ведаюць на памяць, усламяваюць паэмы «Босыя на вогнішчы», «Марыну», «Чырвоны вясчун», «Ленін».

А што ведае пра Міхаса Чарота моладзь? Спытай любімага вучня — і ён не скажа, калі жыў і што напісаў гэты аўтар, якое месца ён займае ў літаратуры. А Чарота ж ніяк нельга забываць, бо ён часцінка нашага духоўнага жыцця, нашай культуры.

Шмат мы гаворым і пішам пра таленавітага празаіка Барыса Мікуліча. Гэта быў, можна сказаць, феномен у беларускай літаратуры. За кароткі час свайго жыцця ён напісаў столькі, што мог бы пазайздросціць любы з яго аднагодкаў. Хто, напрыклад, са старэйшых людзей не памятае яго апавесці «Дружба», якая з'явілася вынікам эпіскуры ў брацкую Грузію? А та іна буйныя творы, як «Дужасць», «Цяжкая гадзіна», «Жыццё Вінцэнта Шастака» і інш.? Што ведае аб іх масавы чытач? Праўда, пасля вайны паявілася пара яго кніжак, але толькі «выбранае». А чаму б не выдаць збор твораў?

Мне пашчаслівіла ў першы пасляваенны гады сустрэцца з пісьменнікам на кватэры яго сваякоў у в. Церхавічы на Лагойшчыне. Будучы рэпрэсраваным, ён прадаўшаў пісаць і прывёз з сабой нямала навінак. Аднак спроба надрукаваць іх натыйкалася на рагаткі. Ніхто не адважваўся знайсці смеласць пры жыцці «бацькі Сталіна» зноў адрывіць для чытача гэтага пісьменніка. «Чароты баяцца, — скардзіўся Барыс. — І дакуль так будзе — невядома».

Марам пісьменніка не было суджана здзейсніцца. Неўзабаве ён зноў быў арыштаваны і ўжо не вярнуўся дадому.

А ўзяць яшчэ аднаго такога ж таленавітага празаіка, якім з'яўляецца Рыгор Мурашка. Радка знойдзецца такі чалавек, што ведае яго апавесці «Сын» або «У іхнім доме». За выключэннем рамана «Салаўі святога Палікара», пасля вайны нічога не выдавалася. А ў яго ж, апрача названых, нямала навінак. Адна з іх «Смерць маткі» — напісана ў часе мінулай вайны і надрукавана ў лагойскай раённай падпольнай газеце «За Савецкую Беларусь». Магчыма, дзе-небудзь захаваўся яго цыраваны фельетон «Чаму спыніўся шматвяковы род Швайнбергаў». Гэты твор я трымаў у сваіх руках, ён не быў надрукаваны ў падпольнай раёнцы толькі з-за сваіх вялікіх памераў.

Спіс забытых аўтараў можна было б прадоўжыць, але даволі і гэтага. На маю думку, трэба перавыдаць творы згаданых тут аўтараў.

Б. САСНОУСКІ,
заслужаны работнік культуры БССР.

г. Лагойск.

ДРУГІ ГОД выпісваю газету «Літаратура і мастацтва», хоць жыў далёка ад Беларусі, на поўдні Украіны, у г. Нікалаеве. Пытанні захавання архітэктурных і гістарычных помнікаў, якія ўздымае газета, знаходзяць у мяне поўнае разуменне і падтрымку. У сувязі з гэтым хочацца пагаварыць пра г. Полацк, самы старажытны наш горад.

У 1987 годзе адзначалася 175-ая гадавіна Айчынай вайны 1812 года. У газетах пра гэта шмат пісалася, але нідзе я не знайшоў публікацый пра помнікі героям гэтай вайны. А яшчэ ж у 1912 годзе, да стогадовай гадавіны вайны, на тэрыторыі Расійскай імперыі было пастаўлена мноства помнікаў, якія дайшлі да нашых дзён і напамінаюць нам пра мужнасць і гераізм абаронцаў Айчыны. Быў такі помнік і ў г. Полацку, у самым цэнтры, каля Мікалаевскага сабора. Аднак у гады, калі знішчаць помнікі гісторыі ў гарадах Беларусі было модна, калі гарадскія ўлады як бы спаборнічалі паміж сабой, хто

ПРАЦЮЮЧЫ ў «Беларускім выдавецкім таварыстве» ў Вільні, Янка Купала дбайна збіраў літаратурныя, творчыя сілы Беларусі, заклікаў пісьменнікаў публікаваць творы ў выдавецтве, імкнуўся выдаць іх зборнікі.

Так, у прыватнасці, Я. Купала хацеў выдаць кніжкі нашых землякоў Гальяша Леўчыка і Кандрата Лейкі.

Ліст Я. Купала да Г. Леўчыка аб падрыхтоўцы да друку яго зборніка вядомы. А вось ліст Янкі Купала да Кандрата Лейкі нідзе досюль не публікаваўся, няма яго і ў Літаратурным музеі Янкі Купала. Ён знаходзіцца ў школьным музеі «Літаратурная Слонімішчына».

Я. Купала тады пісаў:

«Вельмі паважаны пане!

Беларускае Выдавецкае Таварыства ў Вільні хацела б выдаць сваім коштам Вашы творы асобнай кніжкай. Калі б Вы, паночку, на гэта згадзіліся, то шчыра б Вас прасілі падабраць і акуратна прагледзець матэрыял для кніжкі і адказаць нам яго ў мажліва скорым часе. Кніжку пастарайцеся зрабіць па магчымасці таўсцейшую.

Чакаючы ад Вас хуткага адказу, астаюся са шчырай да Вас пашанай.

Сакратар Выдавецтва
Ів. Луцэвіч.

Вільня 21.2.14 г.»

Кандрат Лейка з радасцю прыняў прапанову выдаць яго творы і ў лісце ў «Выдавецкае таварыства» 8.4.1914 г., у прыватнасці, пісаў: «У гэты томік, каторы я хачу назваць «Засейкі», могуць увайсці вольныя творы: «Маці і дзеці» (замест прадмовы), «Кульгавы дзядзька Раман», «Панас Крэнт», «Лес шуміць», «Гарасімаў грэх», «Абмылка», «Сляпы дзед Якаў», «Таклюся-сухотніца», «Успамін» і «Навальніца» (вершыкі)...

Аб адным я толькі прашу, каб не змяняць слоў, бо я стараўся пісаць іх так, як гавораць каля Слоніма, дзе беларуская мова лічыцца самаю чыстаю...»

Аднак зборнік твораў К. Лейкі не пабачыў свет.

Мікалай СІДАРОВІЧ,
кіраўнік школьнага музея.
г. Слонім.

ГЛЯДУ НА ПАЛІЦЫ сваёй бібліятэкі і не магу не радавацца. Колькі імён, колькі твораў! Сярод кніг — шматлікія выданні Янкі Купала і Якуба Коласа, Кузьмы Чорнага і Івана Мележа, Васіля Быкава і Івана Навуменкі, Аркадзя Куляшова і Пімена Панчанкі — ды ці пералічыш усіх...

На жаль, больш скапа чамусьці прадстаўлены старэйшыя беларускія пісьменнікі Кандрат Крапіва. Апошняе яго выданне, якое мне помніцца, было ажыццяўлена ў 1974 годзе ў пяці тамах (пасля гэтага паявілася ў друку, бадай, адна кніжка). І ў бібліятэках яны сталі рэдкасцю. А між тым байкі Крапівы не толькі не ўстарэлі, але і сталі сёння асабліва актуальнымі.

А больш за ўсё хвалюе лёс тых пісьменнікаў, хто пачынаў сваю творчасць адразу пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі. Сярод іх — таленавіты паэт і празаік Міхась Чарот.

У маіх руках яго стары, у чырвонай вокладцы двухтомнік выданні 1958 года. Ён стаў выключнай рэдкасцю. Дарэчы, творчасць паэта калісьці сур'ез-

хонск. У студзені 1917 года тут адбылася сустрэча А. Блока і А. М. Талстога. Жыхары Лапаціна і Колбаў пабывалі ў музеі паэта.

На наступны год тут адбудзецца дзесятае юбілейнае свята Блокаўскай паэзіі. Яно пройдзе на вялікай паляне ў Колбах, ля шатаў векавага дуба, побач з мініяцюрай, надзіва прыгожай напціцай, якую двойчы малываў паэт.

На свяце Блокаўскай паэзіі ў вёсцы Парахонск.

Фота У. ШУБЫ.
БЕЛТА.

НЕДЗЕ НА ПАЧАТКУ чэрвеня на Магілёўскай шашы каля паста ДАІ я ўбачыў вялікі плакат з надпісам: «Таварышы вадзіцелі, з 15 мая па 15 чэрвеня 1988 года ў сталіцы рэспублікі горадзе-героі Мінску праводзіцца месячнік «Чыстае паветра». Падумалася: бач ты, якая ў ведамстваў прыхільнасць да месячнікаў! Якіх толькі не навядумлялі: і «бяспекі руху», і «зьялёнага сябра», і «выдатнага абслугоўвання» і... Хіба ўсе пералічыш? Па логіцы, астатнія адзінаццаць месяцаў можна, відаць, ездзіць на чырвонае святло, секчы, дзе хочаш, дрэвы, хаміць пакупніку і г. д. Утрырую? Не зусім. Ва ўсякім разе, бачыцца мне за кожным з гэтых месячнікаў чарговая кампанія, дзе больш клапаціцца аб сённяшнім, чыста ўяўным эфекце, які можна красамоўнымі лічбамі адлюстраваць у справаздачы, чым аб сур'ёзным аналізе становішча.

Успомнілася мне, як чатыры гады назад аkurat тут, ля паста ДАІ, мы разам з супрацоўнікамі дзяржаўнай інспекцыі па ахове атмасфернага паветра ў Беларускай ССР Вячаславам Рыжыкавым і Тадэвушам Пракаповічам правяралі аўтамашыны на ўтрыманне ў выхляпных газах СО — вокісу вугляроду. Успомніў і сяржанта міліцыі, які дзяжурыў у «шпакоўніку» (як жартам называюць памяшканне паста ДАІ), яго скаргі на тое, што к канцу змены ён, бывае, так учадзіць, што ледзь трывае ад галаўнога болю.

І вось сёлетнім гарачом ліпеньскім днём я зноў удзельнічаў у рэйдзе на тым жа самым месцы ля паста ДАІ на «магілёўцы», з тымі ж Рыжыкавым і Пракаповічам. Толькі дзяжурыць тут на гэты раз другі чалавек — інспектар дарожна-патрульнай службы Генадзь Мякота. Высокі, мажны, і ён скардзіцца, што к канцу змены кепска сябе адчувае, а твар і рукі становяцца мурзатымі, нібы ў таго качагара. Дзіва што! Міма, у аблоду на прамавугольных перапынках, ідзе бесперапынны паток аўтамашын.

Т. Пракаповіч выносіць з нашага «узніка» «Інфраліт» — прыбор, якім вымяраюць утрыманне СО ў выхляпных газах аўтамабіляў, і ўсталяваў каля паста. Просім Г. Мякоту спыніць некалькі машын для праверкі. Ён выходзіць на шашу і, жэстам спыніўшы адну з легкавушак, загадае вадзіцелю: «Не глушыце матор, ідзе праверка на СО». Т. Пракаповіч звычайным рухам засоўвае шланг прыбора ў выхляпную трубу аўтамабіля. Глядзім на шкалу прыбора. Стрэлка індикатора некалькі секунд стаіць нерухома і раптам, ледзь прыкметна ўздрыгнуўшы, пачынае хутка рухацца ўправа. Нарэшце спыняецца на лічбе 8. Восем працэнтаў вокісу вугляроду ўтрымліваецца ў выхляпных газах гэтай машыны. Утрая больш дазволена! В. Рыжыкаў просіць вадзіцеля выйсці з машыны, падводзіць яго да «Інфраліта», паказвае, дзе спынілася стрэлка. Шафёр чухае патыліцу, усім сваім выглядам дэманструючы страшэннае здзіўленне: «Не можа такога быць! Я ж нядаўна правяралі — усё было ў норме, — памаўчаўшы, раптам выказвае здагадку: — А мо ваш апарат сапсаваны?» Вячаслаў Міхайлавіч пачынае запаяняць бланк для штрафу. Пасля ён будзе перасланы ў райвыканком па месцы жыхарства парушальніка, дзе той штраф і будзе спагнаны.

Тут, на Магілёўскай шашы, Г. Мякота спыніў на нашай просьбе яшчэ з дзесятак машын — прыватных, таксі, пасажырскіх «узнікаў», аўтобус. Недзе на кожнай трэцяй машыне было зафіксавана павышанае ўтрыманне вокісу вугляроду.

З такім жа малюнкам мы сустрэліся на Даўгінаўскім тракце, дзе нас суправаджаў ужо дзяржінспектар ДАІ Цэнтральнага РАУС сталіцы Аляксандр Найдзенка. Першай спыняе ён машыну Мінскай птуш-

кафабрыкі. У газавых выкідах — 4 працэнты СО. Машына медыцынскай дапамогі — 6 працэнтаў, чыгуначнай бальніцы — 6 працэнтаў, трэцяга таксапарка — 3,5 працэнты, прыватная, якая належыць неўкаму Новіку, — 8 працэнтаў і г. д. Тлумачэнні ўсе аднаго плана: «Не мая справа, хай

аўтаатранса РСФСР. Уяўляеце, міністэрства само сабе ўстанавіла межы шкодных выкідаў! Але самае дзіўнае, што тыя «дапушчальныя» межы былі зацверджаны неўзабаве дзяржстандартам СССР і рэкамендаваны для ўжывання па ўсёй краіне, дарэчы, без узгаднення з саюзнай гідраметэ-

шай праверкі. Работнікі ДАІ і Дзяржінспекцыі па ахове атмасфернага паветра ў адзін голас скардзіцца на неэфектыўнасць штрафных санкцый. Па-першае, яны чыста сімвалічныя. Па-другое, райвыканкомы вельмі неахвотна спаганяюць тыя штрафы. «Прыдзіраюцца там да кожнай

рутах». «І якія вынікі?» — цікаўлюся я. «Апошнім часам парушальнікаў стала менш», — заўважае Міхаіл Ільч. Пазнаёміся я з журналом, дзе знаёмуцца вынікі праверак на СО менавіта на маршрутах. Запіс ад 25 мая (акурат ішоў месячнік «чыстае паветра») — з 11 правярanych машын — 7 перавышэннем вокісу вугляроду ў адпрацаваных газах. 10 чэрвеня — з 16 таксаматораў палавіна парушальнікаў.

Убачыўшы ў маіх вачышчых тэтанне, М. Заруба тлумачыць: «Разумеете, гэтыя машыны я добра ведаю, правяраліся на СО пры выездзе на лінію. І ўсё было ў іх у парадку. А вось крыху ад'ехаліся...» — замаўкае ён. «І адкруцілі вінты якасці?» — здагадваюся я. Мой суб'ект згодна ківае галавой. Успамінаю чатырохгадовай даўнасці размову ў гэтым жа таксапарку. Аказалася, што ёсць нямаля таксістаў, якія, варта ім выехаць за вароты парка, спыняюць машыну і адкручваюць гэты злашчасны вінт, які рэгулюе падачу гаручага ў матор. Гэта дае ім магчымасць павялічваць хуткасць, «прыёмістасць» машыны. Помню, я ніяк не мог уцяміць, навошта гэта ім трэба. «Такая псіхалогія ў таксіста, яму здаецца, чым хутчэй будзе бегчы яго «Волга», тым больш ён заробіць», — тлумачылі мне. Ды ёсць тут адно «але»: як толькі вадзіцель адкручвае вінт якасці на большую падачу гаручага, адразу ў некалькі разоў у выхляпных газах яго машыны павялічваецца ўтрыманне вокісу вугляроду, і ўсе мы, міма каго праімчаўся таксіст з «прыёмістай» машынай, атрымліваем дадатковую порцыю страшэннай атруты, якая, між іншым, пагаршае састаў крыві.

Мне расказвалі тады кіраўнікі парка, як яны думаюць змагацца з гэтымі парушальнікамі. Цяпер, праз чатыры гады, я зноў слухаю, якія меры тут думваюць прымаць супраць тых «адкручвальнікаў». «Я чуў, што на аўтазавадах зараз будуць ламбіраваць вінт якасці, каб без механіка вадзіцель яго не змог чапаць», — паведамляе мне М. Заруба. Я кажу, што чуў пра гэта яшчэ чатыры гады назад...

Міхаіл Ільч, які іграе ролю гасціннага гаспадара, прапануе мне паглядзець, як ідзе праверка машын на СО перад выездам іх на лінію. «Інфраліт» па яго загадзе ўсталяваецца на прахадной (ці тут больш правільна скажаць — «спражэной») і загадваюць некалькім вадзіцелям, якія збіраюцца ехаць у горад, правярць свае машыны. З дзесяці таксаматораў недзе ў чатырох у выхляпных газах вокісу вугляроду ўтрымлівалася звыш прынятага стандарту. Пры праверцы адной з гэтых машын аж зашкаліла прыбор — 10 працэнтаў СО! Я спытаў у вадзіцеля А. Шастаковіча, як даўно ён правяраў машыну на ўтрыманне гэтай атруты. Вадзіцель абмякава махнуў рукою: «Не помню». Шафэры, што ступіліся тут, пачалі сваё: «Запчастаняма», «На дрэнным бензіне працуем!». А нехта ўсумніўся ў якасці «Інфраліта»: «Апарат гэты маніць!» Я гляджу на «Інфраліт» (не, у дадзеным выпадку ён быў спраўны) і не магу ўсё-такі не думаць аб недасканаласці гэтага апарата. У халоднае надвор'е, напрыклад, ён не працуе, (нешта ў ім адразу замярзае), значыць, праверкі па-за стаянцямі адпадаюць самі сабой. Але ж і такіх апаратаў не ханае. Асабліва «Інфралітаў», якія мы купляем у ГДР. Ёсць, праўда, айчыныя — «ДАІ-1», але яны нетрываля. «Іх у нас сапсаваных, цэлы склад», — расказваў мне І. Ваніцкі, — але спісваць не дазваляюць, бо не выйшаў на іх яшчэ тэрмін».

ЗНОУ ВЯРНУУСЯ да сваіх вандровак па «аўтамабільных справах» у 1984 годзе. Па нейкай парадзе зайшоў я ў навукова-вытворчае аб'яднанне «Аўтаатранс», дзе, як мне казалі, ідуць спрацоў-

ЭКАЛОГІЯ: ПРАБЛЕМЫ, СІТУАЦЫІ, КАНФЛІКТЫ

«...Другое пытанне — экалогія. Нездавальняючаму становішчу ў гэтай сферы на канферэнцыі было ўдзелена многа ўвагі. Вастрыня і неадкладнасць гэтай праблемы глыбока ўсвядомлены ў грамадстве і існуе грамадская думка, што тут патрабуюцца карэктныя змяненні ў падыходах».

(З даклада Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова «Аб прантычнай рабоце па рэалізацыі рашэнняў XIX Усе-саюзнай партыйнай канферэнцыі» на ліпеньскім Пленуме ЦК КПСС).

АПЕРАЦЫЯ «Аўтамабіль-88»

У 1984 годзе ў «Літаратуры і мастацтве» быў надрукаваны шэраг артыкулаў аб праблемах барацьбы з забруджваннем атмасфернага паветра ў рэспубліцы («Аперацыя «Аўтамабіль» — 23 сакавіка, «Аперацыя «Комін» — 10 мая, «Аперацыя «Паветра» — 15 чэрвеня»). На свае выступленні рэдакцыя тады атрымала ад зацікаўленых ведамстваў падрабязныя адказы, дзе гаварылася аб мерах, ужытых да вінаватых, аб мерапрыемствах, накіраваных на ўсямерную падтрымку заканадаўстваў аб атмасферным паветры СССР і г. д.

Аднак, як сведчаць факты, стан паветранага басейна рэспублікі і сёння выклікае трывожу. Па-ранейшаму над прамысловымі гарадамі Бе-

ларусі вісяць цяжкія смогі, насельніцтва вымушана дыхаць забруджаным паветрам (у Магілёве, напрыклад, на кожнага жыхара ў год прыпадае 383 кілаграмы шкодных рэчываў). Няма, прынамсі, відавочных зрухаў у барацьбе з забруджваннем паветра аўтамабільным транспартам. З 220 тысяч тон шкодных рэчываў, якія, напрыклад, выкідаюцца штогод у паветраны басейн Мінска, палова прыпадае на аўтамашыны.

У рэдакцыі «ЛіМа» выспела думка прайсці па «старых сцэжках», паглядзець, што змянілася (ці не змянілася) там, дзе некалі пабывалі лімаўскія карэспандэнты, суаднесці, параўнаць іх ранейшыя і сённяшнія назіранні і высновы.

механік глядзіць». «Не ведаю, які павінен быць стандарт», «Больш не буду».

Разам з тым, Рыжыкаў, загадчык аддзела Дзяржінспекцыі па ахове атмасфернага паветра па БССР, і І. Ваніцкі, супрацоўнік тэхнічнага аддзела гарадскога ДАІ, з якім я таксама доўга гутарыў, у адзін голас запэўнівалі мяне, што за апошнія год-два аўтамабільны транспарт у Мінску стаў куды менш атручваць паветра. Я паглядзеў свае старыя запісы. Сапраўды, у 1984 годзе «чадзілі» каля 40 працэнтаў правярanych аўтамашын, сёлета — каля 30 (з 6577 — 2162 машыны).

Я ПАРАУНОУВАЮ гэтыя лічбы і, шчыра кажучы, асаблівай радасці не адчуваю. Чаму? Таму што 110 тысяч аўтамашын (столькі іх сёння ў Мінску) атручваюць паветра з той жа інтэнсіўнасцю, як і раней, чатыры гады назад. Увесь фокус у тым, як лічыць. Барані божа, я далёкі ад думкі абвінавачваць у нейкім махлярстве правяраючых. Яны дзейнічаюць у адпаведнасці з інструкцыяй. Ды бяда, што інструкцыя гэта — параджэнне ведамаснага інтарэсу. Растлумачу. У 1984 годзе парушэннем лічылася ўтрыманне ў аўтамабільных выкідах ад паўтара да двух працэнтаў вокісу вугляроду, цяпер — ад двух з паловай да трох працэнтаў. Чатыры гады назад вадзіцеля за такія «паказчыкі» штрафавалі, пазбавілі на прадпрыемстве прэміі і да т. п. Сёння «трохпрацэнтнікаў» ці не хваляць за тое, што не перавышаюць «норму». У статыстыку парушальнікаў уваходзяць толькі тыя, хто «перабраў» гэтую лічбу. Вось ад чаго, быццам, і паменшала парушальнікаў у Мінску.

Нарадзілася тое «новаўвядзенне» летась у нетрах Мін-

службай і рэспубліканскімі органамі аховы прыроды.

Барацьба супраць парушальнікаў Закона аб атмасферным паветры СССР часам нагадвае мне гульні ў хованкі, калі аднаму з удзельнікаў з завязанымі вачамі даводзіцца лаўць астатніх. Бывае, што і не зловіць...

Кантралюючым органам ніхто, вядома, вачэй «не завязвае», чаму ж так часта парушальнік застаецца няўлоўным? Як і чатыры гады назад, існуючая сістэма праверкі аўтамашын на ўтрыманне ў выкідах вокісу вугляроду, на маю думку, не дасканалая, грашыць многімі заганамі. Пераважае, па-першае, прынцып выбарачнай праверкі, які не дае, як было заўважана вышэй, аб'ектыўнай карцыні забруджвання паветра аўтамабільным транспартам. Па-другое, парушальнік фактычна не баіцца ездзіць з неадрэгуляваным карбюратарам. Штраф? У многіх заходніх краінах за такое парушэнне, а тым больш неаднаразова, можна трапіць у турму. У нас — ад 10 да 30 рублёў штрафу, які, дарэчы, спагнаць не так ужо і проста. Старшы дзяржінспектар Мінскага гарадскога ДАІ Ігар Ваніцкі расказваў мне, што неяк на Брэсцкай шашы былі спынены дзве аўтамашыны з вельмі высокім утрыманнем у адпрацаваных газах СО. Склалі акт на прадмет штрафу, хоць парушальнікі ўмольвалі: «Даруйце, больш такога не здарыцца». Якім жа было здзіўленне І. Ваніцкага, калі праз дзень на вуліцы Чырвонай у самым центры сталіцы ў час выбарачнай праверкі аўтаатранспарта яму зноў трапіліся гэтыя машыны (знарок не прыдумаеш), вадзіцелі якіх, як адразу высветлілася, і не думалі нешта прадпрымаць пасля той пер-

дробязі, — расказвае І. Ваніцкі, — скажам, у акце не ўказана, што парушальнік азнаёмлены з шафёрскімі правамі і абавязкамі. На гэтай падставе нам вяртаюць акты, хоць зразумела, што кожны чалавек знаёміцца з гэтымі правамі, калі атрымлівае вадзіцельскае пасведчанне».

СМУРОДЗІЦЬ, атручвае паветра і ведамасны транспарт. Я прачытаў даведку па правядзенні месячніка «Чыстае паветра», дзе прыводзіцца нямаля фактаў эксплуатацыі аўтамашын, у выкідах якіх утрымліваецца шмат вокісу вугляроду. Напрыклад, на аўтабазе «Белрамонтбудсвязь» такіх машын — 46,6 працэнта, мінскага гарадскога аддзела аховы здароўя — 43,5 працэнта, вытворчага аб'яднання «Мінгаз» — 39 працэнтаў і г. д.

У тым, чатырохгадовай даўнасці артыкуле, давляюцца шмат пісаць пра мінскіх таксістаў — найбольш упартых, злосных парушальнікаў Закона аб атмасферным паветры СССР. Што-небудзь змянілася ў гэтым сэнсе? Гляджу дакументы месячніка. Выяўлены высокі працэнт СО у васьмі машынах 3-га таксапарка г. Мінска, дзесяці — першага. Пабываў на месцах. Галоўны інжынер 3-га таксапарка В. Макареня паказаў мне дыягнастычны пост, абсталяваны апаратамі для ўлоўвання вокісу вугляроду. Цікаўлюся, як часта машыны праходзяць гэтую праверку. Тлумачыць, што пры кожным тэхабслугоўванні, г. зн., недзе тры разы ў месяц. Такі ж пародак і ў першым таксапарку, дарэчы, самым вялікім у Мінску. «Выбарачна мы правяраем машыны рэгулярна, — кажа начальнік тэхаддзела М. Заруба. — І тут, пры выездзе таксі на лінію, і ў горадзе, на марш-

Пімен ПАНЧАНКА

Не адцурваюся, не адракуся

«...Народный поэт республики Пимен Панченко принародно распростился с родным языком, перестал на нем писать по той причине, что древний белорусский язык теряет сферу своего употребления...»

В. БЫКАУ. «Советская культура», 11 чэрвеня 1988 г.

Дружа Быкаў,
Не трэба такіх сенсацый:
Я — сірата
Без маёй Беларусі.
Ад роднай мовы,
Ад роднай нацыі
Не адцурваюся,
Не адракуся!

Я не журуся
Пра казачны век залаты,
Я не захоплены
І старажытнасцю моднаю...
І напісаў не аб тым я,
А толькі аб тым:
З ласкі чыноўнікаў
Родная мова ў намордніку,

А былі ж партызаны,
Пераможна грывелі баі,
Гарэла зямля
Пад нагой акупантаў.
Падмянілі народ:
Былі ў нас працавітыя ўсе,
А цяпер — гультаі, халуі...
І на горную памяць
Паднінулі нам Курапаты.

Куды падацца
Вучням з беларускай?
Ляны бюранрат
Затыкае ім рот.
Да таго ж у ВНУ
Праход быў занадта вузкі:
Па званку,

Па блату
Ці за хабар
Лез прабуны народ.

Дзеці ўжо не ведаюць
Родныя назвы
Кветак і птушак,
Кустоў і травяў.
Яны не адрозняць
Граба ад вязаў,
Дзе жаўна, дзе пліска,
А дзе журавы?

Адлучылі ад прыроды...
Не шукаюць унукі слядоў
Ні сваіх франтавых дзядоў,
Ні далёкіх і страшных гадоў.

І рыканне кароў,
І рык зяброў,
І сусветная рок-істэрыка —
Толькі па тэлеку,
Толькі па тэлеку.

...Да роднай зямлі я
Душою і сэрцам прынуты,
Кываючы зязюлі,
Кляючы буслы на маёй
Беларусі.

Ты радасць мал, Беларусь,
Ты гора маё і пакута,
І ад цябе я ніколі
Не адцурваюся,
Не адракуся!

КНИГАШС

В. БЛАКИТ. Шануй імя сваё.
Аповесці. На рускай мове. М.,
«Советский писатель», 1988.

Аповесці Валянціна Бланкіта
«Усмешка фартуны», «Адчай»,
«Шануй імя сваё», перакладзеныя
на рускую мову І. Сяргеевай
і Т. Залатухінай, пабудаваны
на матэрыяле сучаснасці. Письменніца
цікаваць неардынарныя людзі,
раскрываючы ўнутраны свет якіх,
ён імкнецца да абагульненняў,
узнімае надзвычайныя праблемы
рачаіснасці.

С. ГАУРУСЕУ. Званы нябёс.
Вершы і паэмы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.
«Званы нябёс» — кніга
выбраных твораў вядомага паэта,
які заўчасна пайшоў з жыцця.
У яе ўвайшлі лепшыя творы
Сцяпана Гаўрусёва, а таксама
паэмы «Штодзёжны лістапад» і
«Профіль веку» — творы, што
зместам сваім закранаюць
падзеі мінулай вайны і сучаснасці.

Г. КАРЖАНЕЎСКАЯ. Вечны водгук.
Вершы і паэма. Мінск,
«Мастацкая літаратура», 1988.

Паэма «Рэтушоры» (дарэчы,
у свой час друнавалася на старонках
«ЛіМа») і новыя вершы
склалі чарговую кнігу Галіны
Каржанеўскай «Вечны водгук».
Лірычная геранія зборніка, як
гаворыцца ў выдавецкай анатацыі,
«наша сучасніца, працаўніца,
маці. Яна вылучаецца
цэльнасцю характару, актыўнай
жыццёвай пазіцыяй, абостраным
пачуццём справядлівасці і
душэўнай чысціні». Дзень
учарашні і сённяшні ў
творах паэтыцы арганічна
павязаны між сабой. Пра што б
ні пісала Г. Каржанеўская,
яна імкнецца дайсці да першаасноў,
вытаніць паніццёў, як дабро,
праўда, справядлівасць, наханне.

НАУРАД ЦІ МОЖНА гэтыя нататкі назваць звычайнай рэцэнзіяй-водгукам на кніжку паэта, ды і не на адну (амаль адначасова з кнігай Пятра Кошала «Рака Жыццё», выдадзенай у выдавецтве «Мастацкая літаратура», выйшла кніга і ў «Савецкім пісьменніку» — «Такі, як ёсць»). Гэта, хутчэй за ўсё, роздум, выкліканы тым ці іншым вершам або нават радком; роздум, які тычыцца лёсу цэлага пакалення, што прыйшло ў літаратуру на пачатку 70-ых гадоў. Што гэта былі за гады? Калі каротка — ужо глыбока завалодаў грамадствам так званы час застою, «эпоха крывадушнасці і паказной дабрадзеінасці», эпоха пасаднага свербу і ашуканскай параднасці, калі гучны лозунг падмяняў разумны сэнс жыцця. Ці не пра гэта і гаворыць П. Кошаль у радках:

Слышится Москва из репродуктора:
два микрорайона новых выросли.

Там, видать, взялись, нет шуму дутого...
Как у нас — и сказали все, и вывезли.

Не магу не ўспомніць сустрэчу першага сакратара праўлення СП СССР Уладзіміра Карпава з маладымі літаратарамі Масквы, якую аднойчы, ужо даўнавата, паказвала Цэнтральнае тэлебачанне. Прызнаюся, трохі было не па сабе, слухаючы сваіх равеснікаў, апрапанутых у штонікі маладых. Пакаленне сённяшніх саракагадовых было маладым на пачатку сямідзесятых, але, за рэдкім выключэннем, яно засталася ім і ў канцы васьмідзесятых. Тут да месца будзе працытаваць некалькі строф з іранічнага верша П. Кошала «Кацельніцкая набярэжная»:

Я просыпаюсь поутру,
иду во двор гулять с собачкой,
а там гуляет Евтушенко.

Я просыпаюсь ввечеру,
иду во двор гулять с собачкой,
а там гуляет Вознесенский.

Поэтами я окружен,
и, как заметил С. Чупринин
в недавней «Комсомольской правде»,
я тоже в общем-то поэт.

Да вот собачка не моя,
нет в доме денег ни копейки,
жена от бешенства бледна,
и мать не пишет из деревни...

Асаблівага каментарыя радкі не патрабуюць, нагадаю толькі адно, што слову «застой» тлумачальны слоўнік дае вельмі кароткае тлумачэнне: адсутнасць руху, нерухомасць. Нібыта перапынілася літаратурнае жыццё, правёўшы мяжу: па адзін бок даўно вядомыя, высока ўшанаваныя імёны, па другі — агульны літаратурны паток. І хто зможа вызначыць, што ў гэтым патоку сапраўды таленавітае, высокамастацкае, вартае ўвагі, што не! Пра саракагадовых ужо некаторыя гавораць як пра пакаленне, якое ў нечым не адбылося, маўляў, не прыцягнулі да сябе шырокай чытацкай увагі. Другія, увогуле, называюць «пакаленнем падманутых». Маю на ўвазе тое, што менавіта пра нас некалі з высокіх трыбун гаварылася як пра пакаленне, якое будзе жыць пры камунізме. Наконт «падманутых» хачу паспрачацца. Гледзячы ў чым? Падмануць — не падмануцца. Зварнуся да П. Кошала, да яго філасофскага верша «Палёт»:

Летят по небу серафимы.
Летят замест журавлей.
Твоих ночей крошечных мимо.
Потухшей лампочки твоей...

Гэта ж пра «неба ідэалу», якое, дарэчы, размылася і размылася паўсюдна. Не

помню ўжо хто, але на той самай сустрэчы з У. Карпавым нехта з прысутных сказаў, што якраз нашаму пакаленню найцяжэй выношаваць ідэал у душы. З ідэалам не нараджаюцца, ён вырастае з жыцця. Так, мы яшчэ не паспелі як след адкрыць для сябе свет, як быў развенчаны культ асобы Сталіна, мы толькі пачалі ўсведамляць сябе, як гэтая хрушчоўская ідэя таксама была развенчана, за імі ішлі тыя два дзесяцігоддзі, якія мы развенчваем зараз. Карціна сумная. І ўсё ж... Можна падмануць у ідэі, але нельга падмануцца ва ўласнай душы. Не жыццё фар-

соловей поет... Даволі прыкладу, каб гаварыць пра бездухоўнасць там, дзе жыццё дзеля «жывата», а не дзеля духу.

Икру мешнами тащат про запас,
а очередь за связями колбас —
как будто наступил последний час
и завтра продавать уже не станут.
Да что вы в самом деле, ведь и нас
к ответу призовут, и трубы грянут!
И кто-то спросит: «Ты за чем
стоял,
какой ты пицци, миленький,
алкал?»
Неужто же такой ты был голодный?
И что тут скажешь? Годы просвистал.

Раіса БАРАВІКОВА:

„...ВЯДОМА Ж, ДЛЯ ЖЫЦЦЯ!“

ЧЫТАЮЧЫ КНІГ РАВЕСНІКА

міруе паэта, а сам ён фарміруе сябе, скажа П. Кошаль у адным з вершаў. А была ж арыентацыя на адваротнае — на ўсхваленне жыцця, дзе нярэдка распад называўся росквітам, калі тое, што завецца паэзіяй, увачавідкі ператваралася ў звонкую кан'юнктуру, за якую плацілася і пасадамі, і ўзнагародамі, і ўвагай. Чытач жа таксама са школы выходзіў на тытульных адносінках да літаратуры: чым большы тытул, тым лепшы твор. Нібыта пісьменнік, які ўшанаваны тытуламі, не можа напісаць дрэннай кніжкі. Можа, ды і не адну. Ці ж не тая самая кан'юнктура стварыла кніжныя залежы, сярод якіх цяпер і да добрай кніжкі цяжка дайсці. Ды ўсяго не перачытаеш. Таму і чытач нярэдка арыентуецца не столькі на паэзію, колькі на «шум» вакол імя, на былыя залугі пісьменніка. Культ асобы Сталіна даў пачатак маленькім кульцікам адміністрацыі. І калі першы быў развенчаны, дык гэта не азначае, што быў развенчаны і культ адміністрацыйнага апарату, культ пасады.

Дзіўная рэч: чым большым было жаданне ў літаратуры паказаць станоўчага героя, тым больш адмоўнага нараджалася ў жыцці. Вось лірычны верш П. Кошала «Песня», дзе ў зажураны настрой першай страфы — «На родіне Якуба Коласа прайшлі цяжыяе дожджы. Напой мне, мілая, вполголоса о том, что будет впереди», — уплятаецца, а дакладней, выплятаецца з рэчаіснасці цень гоголеўскіх герояў у сучасным варыянце.

Дыма махрой над черным Неманом,
не соблюдая должных мер,
процеживает воду неводом
с похмелья жуткий браконьер.

І ён, гэты «жуткі браконьер», не адзіны з тых вобразаў, за якімі падчас хаваецца трагедыя грамадства. Сярод радкоў іншых вершаў сустракаецца і «самыі глывніі спекулант района», і «ошметок целлинного края» з чацвярцінай у кішэні, і той, хто «романы издает, в свету чиновничьих погон, как

«За колбасой» — ответить? Неудобно. («Адназ»).

Нашы шматлікія чэргі — бяда грамадства, і між радкамі верша мжыволі чытаеш: а дзе ж чэргі за кніжкамі? Паэзія заўсёды служыла высокаму духу, наталыла душу і праз споведзь паэта раскрывала яе глыбіні ад самых пакутных перажыванняў да акрыляючых парываў, якія спальваюць і адраджаюць чалавечы сэрца. Яна, паэзія, нібыта выпадае з поля зроку чытача, чалавека. Гэта пра яго П. Кошаль скажа ў вершы «Пошук»:

Тревожные дни, слезалась четко в век,
а век летален, воспален,
и посреди, доискивался смысла,
шарашитесь незрячий человек.

Опомнитесь. Закурит и пойдет.
Куда, куда? А черт его поймет!
Хотя не так он, в общем, и незряч,
он соткан из удач и неудач,
ему бы жизни, вспыхнувшей, как пламя!

И вот он ловит слабыми руками
безумие космических задач,
и все это — годами и веками...

Гучныя лозунгі застойных часоў вымагалі і гучных задач. Задачы не заўсёды пацвярджаліся справамі, гэта сеяла раўнадуша, абьякавасць, спрыяла адгароджанасці, замыканню ў коле сваіх дробных інтарэсаў. Не кожны мог прыставацца да такога рэжыму, магчыма, таму столькі драм, трагедый, асабліва сярод моладзі: «Ночь потихонечку тает, месяц — как ржавое лезвие. Здесь Калиновская Таня вены себе перерезала...» Другі верш заканчваецца страфой: «Ничего не скажу о себе, потому что и вымолвить нечего. Отчего мы такие увечные, отчего мы такие увечные?» Пытанне адрасуецца равеснікам, і няцяжка знайсці адказ на яго: калі нешта не ладзіцца ў грамадстве, няма ладу і ў адной душы, дзе многа болю, многа холаду, многа адзіноты. «А трудно остаться самим собой, лишь кажется: вот он — ты. А это кто-то совсем другой напаял твои черты...» А хіба гэта не боль: «Где нежность былая,

Мария? Листоюю опала. Куда-то пропала, не плакала и не стенола. Обыденным грузом повисли на шее заботы, и где они, годы — шумящие быстрые воды?»

Чытача доўгія гады прывучалі да літаратуры выверанай, у паэзіі — да прыглажанага радка, да пэўнага кола тэм, да вершаў, якія не закраналі псіхалогію чалавека, а як цвікі забіваліся ў сацыяльна-вызначаную канву. Ствараўся стэрэатып у паэзіі, і недзе ў глыбіні душы я вельмі задаловена, што гэты стэрэатып у найменшай ступені закрануў цяперашніх саракагадовых, якія ўсё бліжэй і бліжэй падступаліся да асобы, да ўнутранага «я», імкнучыся зазірнуць у сутнасць прыроды чалавека:

Кто и? Падающая звезда или ветер, во тьме летящий? Кто и? Шорох в полнотной чаще или шумные города?

Без гэтага пытання нельга ўвайсці ў жыццё, яно не ад разгубленасці перад светам, а ад жадання стварыць свет, каб не стаць бязвольным прадуктам часу. Чалавек здольны на аддачу, калі ён цалкам усваядоміць: хто ён ёсць, які шлях перад ім. Цяжка вызначыць канчатковы вынік гэтага шляху, але чалавеку даецца вера: «Путь-дороженька, стань же опорой, не порвись тонкой ниткой вдали, просквози по холодным просторам светлой жилкой славянской земли».

Узяўшы за аснову сваіх разважанняў кнігі Пятра Кошала, не магу не ўспомніць, як яшчэ на пачатку сямідзесятых, недзе праз год пасля заканчэння літінстытута, запыталася ў некага з былых аднакурснікаў пра інстытут, пра найбольш цікавыя імёны ў ім, і пачула ў адказ цвёрдае, несумненнае: Пётр Кошаль!

Прайшло ледзь не два дзесяцігоддзі, паэт выдаў не адну кнігу паэзіі, і гэта заўсёды — адкрыццё, чысты, глыбокі голас, на які не можа не адгукнуцца душа. З верша ў верш бачым у радках жыццё — салодкае і балючае, трывожнае і радаснае ў яго штодзённай плыні. Хачу сказаць яшчэ і пра тое, што радзіма Пятра Кошала — Беларусь. Зрэшты, гэта можна адчуць і па многіх вершах. «В белорусской хате три вдовы седые, три вдовы седые песню затевают», — чытаеш у адным з іх, а ў другім паэт скажа: «Но в белорусской августовской деревне, превозмогая летнюю лень, кричат, пастьуха подымая, певни, и начинается день...» Сустракаецца ў вершах і «случкий медленный рассвет», і «хатынский ветер», і назвы беларускіх вёсак, і «цвета белорусской осени: желтый, лиловый, красный», і чайкі, якія кружацца над Бугам, «не уставая кричать»... — гэта ўсё яднае, звязвае паэта з зямлёй, дзе пачынаўся творчы шлях. Блізкая паэту і беларуская паэзія, ён многа перакладае і класіку, і сучасную літаратуру. Дзякуючы яму ўсеасюзны чытач змог пазнаёміцца з творчасцю не аднаго нашага паэта.

Напэўна, у сваіх нататках я раскрыла толькі некаторыя адценні паэзіі П. Кошала. Але, думаецца, што тыя строфы, якія цытаваліся мною, дазваляць чытачу пазнаць паэта, душа якога няспынна працуе не дзеля прыгожай «работы пярэ», а як сказаў П. Кошаль у адным са сваіх вершаў, «конечно же, для жизни!»

АДВАНДРАВАУ па блакітных рэках, па шырокіх гасцінцах, па ледзь прыкметных утравельх ці топкіх сцехках вялікі жыццьялюб-пісьменнік. Пакінуў свой край, якому адшукаў прыгожае паэтычнае азначэнне — «зямля пад белымі крыламі» — ў яшчэ не шановным узросце. З часу смерці Уладзіміра Караткевіча прайшло ўжо чатыры гады, і першапачатковае балючае і вострае адчуванне страты павінна было перарасці ў сумную разважлівасць, якая неяр урэшце мірыць нас з тым, што смерць забірае добрых людзей. Але ж... Колькі б ён, жыў і ўдумлівы, змог яшчэ зрабіць у справе абуджэння гістарычнай памяці і пачуцця нацыянальнай годнасці, адраджэння роднай мовы і культуры!..

Аднак шкадуючы таго, чаго, на вялікі жаль, ужо не будзе, з радасцю думаеш: Караткевіч працуе і сёння. Чытаюцца, як і дваццаць, дзесяць гадоў назад, яго «Каласы пад сярпом тваім» і «Хрыстос прызямліўся ў Гародні», яго проза, паэзія, драматургія, публіцыстыка. Некаторыя творы вяртаюцца з архіўнага небыцця.

Прызнаюся, у мяне не адназначнае стаўленне да спадчыны, да таго, што друкуюць сваякі і блізкія, радзей даследчыкі літаратуры пасля смерці пісьменніка. Безумоўна, мэта, якой кіруюцца гэтыя людзі, самая добрая, нават святая: тут і даніна памяці дарагому чалавеку, і імкненне шырэй раскажаць пра зробленае ім, перадуманае. Але ж, пагодзімся, такія з'явы, як «Паэма тугі» А. Бачылы, як «Аповесць для сябе» Б. Мікуліча, вершы Л. Геніюш, сустракаюцца нячаста. Звычайна з'яўляюцца намнога слабейшае за тое, што ведаем па прыжыццёвых публікацыях пісьменніка. Пры ўсёй павазе да чалавека і разуменні сітуацыі чытаць творы часам бывае ніякавата. Памятаецца, радкі класіка, якія прыплылі ў сонную сьвядомасць героя аповесці Р. Семашкевіча «Бацька ў калаўроце», на цэлы дзень забраўшы спакой у будучага даследчыка літаратуры? «Заклінаю розных літаратурных далакопаў не шукаць і не друкаваць маіх вершаў і апавяданняў, якія параскіданы па розных газетах і часопісах...» Відаць, калі нешта пісьменнік не друкаваў ці не перадрукоўваў, то на гэта меліся прычыны...

Здаецца, аўтар «Палешука», «Маленькай балерыны», «У снягах драмае вясна» («Полюмя», № 5) таксама не рабіў спроб і аповесць дайшла да чытача. Аднак прычыны ў даным выпадку іншыя, чым адчуванне мастацкай недасканаласці твораў, патрабавальнасць да сябе.

Аповесць пісалася, калі распачаты працэс дэмакратызацыі грамадскага жыцця поўніў сэрцы людзей верай у лепшае. Гэта вера адчуваецца і ў творы У. Караткевіча. Пісьменнік заканчвае яго вельмі аптымістычнай нотай: «Сколькі светлага абяцаюць снягі! Мо таму, што сэрца пасля доўгай, чатырохгадовай зімы адтайвае,

пускае парасткі новага каханя, знішчае апошні на зямлі след старога?

...Коні беглі шпарка!
Рукі былі моцнымі, грудзі
вольна дыхалі.

І ўсё-ўсё жыццё яшчэ было ў будучым.

У снягах драмае вясна». Аднак у тым жа, 1957 годзе, калі У. Караткевіч шукаў словы і фарбы для свайго першага вялікага праявінага твора, аршанская раённая газета арганізавала шумную кампанію супраць маладога пісьменніка, убацькушы ў яго вершах «несугуч-

два героі. «Цэнтрам увагі стаў памалу Янка Круталобы, вельмі сухарлявы, ён меў талент вялікага коміка і мог лёгка імпрывізаваць вершы. Твар яго, жывы і рухавы, мяняўся на вачах, і кожны выраз яго прымушаў смяяцца.

Смяяліся ўсе, толькі Паўлюк сядзеў, апусціўшы галаву. Ён наогул рэдка смяяўся, гэты Паўлюк, хіба што ў кутках рота з'яўляліся дзве коскі, і тады ўсё можна было аддаць у адказ на гэтую мілую, трошкі вінаватую ўхмылку. Ён быў моцны, хаця тонкі, але фігура яго чамусьці пакідала ўражанне

перабудовы». Сапраўды, гледзячы ў 50-ыя, мы бачым нашы 80-ыя гады. І не толькі іх.

«...Вось я думаю. Нашто гэта нас трымаюць за руку, даюць кнігі «адсюль-дасюль», каб, крый божа, не сапсаваліся, не адкусілі мы ад гэтага Бадлера, ад Андрэева. Толькі і чуеш: «Рэакцыянер Дастаеўскі», «буржуа Гамсун»... Дакажыце ж... на прыкладах, на творчасці, а не голым словам. Голае слова мала важнае, — дзеліцца сумненнямі галоўны герой аповесці Уладзіслаў Берасневіч. Што ж, да зусім нядаўняга ча-

му не заўсёды пагаджаюцца з агульнапрынятай думкай, нязменная паўстаюць лоўкія дэмагогі — маркцы. У аповесці за галоўнага героя ўступіліся сябры, старэйшыя таварышы, яго не выключылі з камсамола і інстытута. Але поўнай перамогі над Маркічам Берасневіч на сходзе атрымаць не змог. Якім бы ты ні быў чыстым, а калі абляпалі гразёю, адразу не адмыешся. Спатрэбіцца час, сілы, нервы, і гэта, бадай, самае страшнае. Вымова, разрыў з каханай, ад'езд, па сутнасці, уцёкі (ад непараўнення, нагавораў, няшчырасці) у глухую вёсачку, і, вядома, расчараванасць, адчай, ад чаго ратавалі толькі праца і вера ў справядлівасць — так заплаціў студэнт Берасневіч за імкненне да самастойнасці і незалежнасці.

У творы ёсць ёмка вобраз: «марцавы санеты», халады пасля раняга несвоечасовага цяпла. Наўрад ці мог пісьменнік у 1957 годзе прадбачыць, як павярнуцца падзеі праз некаторы час, што «пацяпленне» ў грамадскай атмасферы будзе нядоўгім. Але адбылося менавіта так. І сёння «марцавы санеты» ў аповесці ўспрымаюцца як шырокае абагульненне, праецаюцца не толькі на лёс героя, а і на жыццё краіны ў цэлым.

Актуальнасць, грамадзянскую, выразную гуманістычную скіраванасць, безумоўна, моцныя якасці аповесці «У снягах драмае вясна». Разам з тым нельга абмінуць і іншае, без чаго, думаецца, творы У. Караткевіча ў такой ступені не падкуплялі б нас. Яго любімы герой. Назаву іх так, бо дасягаюць да Берасневіча, Алёнкі, Паўлюка, Жэнькі застылае без паху і колеру азначэнне «станоўчыя» немагчыма. Якія яны прыгожыя, чыстыя, светлыя, высакародныя! З'яднання сапраўдным сяброўствам, вялікім каханнем!

Свет любімых герояў Караткевіча, як і яны самі, ідэалізаваны. Аднак тут не той выпадак ідэалізацыі, калі герой у сваёй стопрацэнтнай станоўчасці, правільнасці, праведнасці губляе жыццё чалавечыя рысы. Пісьменнік умее прыўзняць героя, надзяляючы самым добрым і прыгожым, што можна адкрыць у чалавеку, і разам з тым не адарваць яго ад зямлі. Гэта асаблівае таленту У. Караткевіча выразна выявілася ўжо ў першай аповесці. Аўтар любіць Берасневіча і яго сяброў, але нідзе не дазваляе сабе захапляцца імі. Не зрабіць з героя «хадзячым прыклад» прыстойнасці, не ператварыць сур'эзнае ў сумнае, чыстае ў дыстыляванае і нежывое даламагае пісьменніку яго ўсмішлівасць, мяккая іронія (з'ява, трэба сказаць, рэдка ў сучаснай прозе). Вось як, напрыклад, У. Караткевіч, перадае ўнутраны стан закаханых: «І яны ідуць далей такія сур'эзныя, быццам Аўстралія раптам правалілася ў акіян. Гэта вельмі сур'эзная справа, калі сутыкнуліся ўпершыню пальцы».

Высакароднасць і чысціня з'яўляюцца наўздзіў натураль-

ЧЫТАЮЧЫ ЧАСОПІСЫ

З ТАЛЕНТАМ НАРАДЖАЮЦЦА

Першая аповесць Уладзіміра КАРАТКЕВІЧА

насць багатым падзеям, што адбываюцца вакол», і недахоп «бадзёрсці». Аўтар перажыў тое ж, што і яго герой Берасневіч на камсамольскім сходзе: бессаромна перакручваліся думкі і словы, ставіліся пад сумненне самыя шчырыя жаданні і памкненні. Уласны горкі вопыт дапоўніўся вопытам іншых пісьменнікаў — А. Макаёнка, А. Кулакоўскага, І. Чыгрынава, крыху пазней В. Быкава. У. Караткевіч не мог не зразумець, што час для яго аповесці прыйдзе не хутка. Падобнае здарылася таксама з апавяданнямі.

Думаю, аповесць «У снягах драмае вясна» чытаецца не толькі таму, што належыць перу прызнанага майстра прозы. Хоць тут, безумоўна, многае, што раскрыецца ў больш позніх творах, яшчэ ў зародку.

Згадаем сумнае прызнанне маладога Караткевіча: «Т. Вялюгін кажа пра маю кепскую мову. Я сам гэта ведаю, але ж скажы мне яе ўзяць, добрую мову? Я выжываю памылкі, але проста з крывёю. Орша адносна мовы наогул не запавятная зямля. Там шмат русіцызмаў, там блятаюць канчаткі роднага і, часам, меснага склону і г. д. Да таго ж і сям'я...» Ад сябе дадам: і лёс, які ў раннія гады веў будучага пісьменніка далёкімі ад роднай зямлі дарогамі. Сталы У. Караткевіч — вольны і нязмушаны ў паказе людзей, іх паводзін, учынкаў, мудры даследчык жыцця, тонкі знаўца законаў стварэння мастацкага вобраза. У яго творах ужо не знойдзеш, каб вась так адразу, «у лоб», падаваліся аж

вытанчанай, прыгожай кволасці. На стройнай шыі сядзела галава, з якой нават лепшаму мастаку не сорамна было б пісаць партрэт. Бровы чорныя, рэзкія, чысты лоб перарэзаны ад пераноса зморшчынкаў. І вочы, вочы былі надзвычайныя, цёмныя і прыгожыя, як у каровы». Для першага знаёмства з героямі тут выдаючы лішак «характарыстычнай» інфармацыі, што мала спрыяе запамінанню яго.

Тым не менш аповесць напісана КАРАТКЕВІЧАМ. Толькі зусім яшчэ маладым. Апошняе, няхай гэта не гучыць дзіўна, мае і свае перавагі: маладосць сама сабой каштоўная і прыгожасць. Вось толькі далёка не кожнаму аўтару ўдаецца быць маладым, нават калі ён пачынае рана пісаць і друкавацца. Караткевічу, несумненна, удалося. Непарушнае адчуванне маладосці, звязаныя з ёю своеасаблівае акрыленасць душы, чысціня, непасрэднасць, цнатлівасць жывуць у кожным радку ранніх твораў пісьменніка.

Удалося У. Караткевічу і іншае. Тое, з-за чаго напісана тры дзесяцігоддзі назад аповесць не здасца мастацкім сведчаннем падзей даўно адшумелых і перажытых.

У невялікай прадмове (ці то рэдакцыі часопіса, ці то аўтара публікацыі Н. С. Кучкоўскай) гаворыцца: «Створаная сумленным, мудрым і высакародным талентам, прасякнутая мужнай верай у перамогу праўды і справядлівасці, аповесць «У снягах драмае вясна» асабліва актуальна гучыць сёння, у час

су мяняліся толькі прозвішчы «рэакцыйных», «буржуазных» ці «нацыяналістычных» пісьменнікаў, праблема заставалася. Далей. «Скажам, былі здраднікі, але як можа адзін народ быць горшым за другі, што яго бяруць за шкірку, як шчанюка, і вывозяць з месца, дзе ён жыў, дзе нарадзіўся яго дзеці, дзе ён прызвычаіўся, дзе капыць бацькоў?.. Або вась яшчэ, метады выхавання. Зрабіў чалавек няпэўны крок — не вораг, наш чалавек. Заблытаўся трошкі. І тут адразу бюро, пярун з яснага неба, папярэджанне, выключэнне. Нашто гэта? Мне здаецца, трэба растлумачыць, пераканаць, зрабіць з таго, хто аступіўся, карыснага чалавека. А аступаюцца людзі разумныя...» — такія пытанні хвалююць герояў аповесці. Але ж і для нас, сучасных людзей, яны надзённыя і вострыя. Сёння многае, што замінала раней, зрушана, аднак дэфіцыт даверу да асобнага чалавека, да народа ў цэлым пакуль што адчувальны. Задумваюцца героі У. Караткевіча і над тым, што такое патрыятызм і чаму «некаторыя, ледзь пахваліш сваё, пачынаюць гвалт крычаць». Таксама гарачае пытанне нашага часу. Вунь ужо не толькі беларусаў, украінцаў (тут была, бадай, свайго роду «традыцыя»), а і рускіх пісьменнікаў Распуціна, Бялова, Астаф'ева, якія загаварылі пра страшную пагрозу манкурства, гістарычнага бяспамянца для свайго народа, абвінавачваюць у нацыяналізме і іншых падобных грахах. На шляху берасневічаў, якія жадаюць самастойна ва ўсім разабрацца і та-

ЧЫТАЧ ДЗЕЛІЦЦА УРАЖАННЕМ

Шчыра скажу, я заўсёды з хваляваннем бяру ў рукі кнігу, якая вяртае нас да жорсткіх, трагічных і гераічных дзён мінулай вайны. Чаму? Мне пашчасціла нарадзіцца пасля вайны, але я памятаю і акапы, якія яшчэ не паспелі здзірванець, і нішчыміцу пасляваенных гадоў, і дзядзькоў, маіх вясцоўцаў, у якіх смелелі незэрубаваныя раны.

А вась гэтую кнігу — кнігу Міколы Чарняўскага «Навечна з сонцам» — я ўзяў у рукі з асаблівым хваляваннем, бо дапа мне яе мая вучаніца. Папраціла: «Аляксей Мікалаевіч, тут тры паэмы. Адну з іх мы хочам інсцэніраваць. Прачытайце, калі ласка. Яна называецца «Шчымілавая зорка».

Такая неспадзяванка мяне і

ВА ЧЫМА ДЗЯЦЕЙ

ўзрушыла, і абрадавала. Чаму ўзрушыла? Усё-такі, на жаль, нашы дзеці не так часта адклікаюцца на вершаванае слова. А гэтая дзяўчынка прачытала, праранювае, каб прачыталі, пачулі і другія. Значыць, кранула...

Тры паэмы, змешчаныя ў кнізе, я прачытаў, як гаворыцца, на адным дыханні. Заваражылі яны мяне сваёй аўтарскаю ўсхваляванасцю, драматызмам і лірызмам. Каб не быць галаслоўным, прывяду радкі — тыя, што, як кажуць, першымі трапіліся на вочы:

Затуманіўся бераг
дняпроўскі —
Калыханна яго,
Родны свет.
І бярозкі, як сёстры, бярозкі
Пазіралі пакутліва ўслед.

І ззяюла нібыта забыла
Смерць і гора:
Яна, як заўжды,
Не змаўкаючы, звонка дарыла,
Як надзею, як шчасце, —
Гады...

(«Навечна з сонцам»).

Магчыма, хтосьці з крытыкаў са мною не згодзіцца, скажа: «Захвальваеш». Няхай скажа і так. Тым болей, што апошнім часам стала модна ганіць, а не хваліць. Ды чамусьці ад гэткай «моды» нявесела. Канечне, ёсць

усякае, ёсць і прыстасаванцы ў літаратуры. Трэба паказаць іх, называць, выводзіць на чыстую ваду, каб не ганьбілі нашай літаратуры, не заміналі, не перашкаджалі, але толькі не ўводзіць «у моду» ўсё агулам ганіць.

Думаю пра дзяўчынку, пра тую, якая прынесла мне кнігу Міколы Чарняўскага «Навечна з сонцам». За шаснаццаць гадоў настаўніцкай работы давалося пабачыць шмат дзіцячых вачэй. І калі я чытаў, расказваў, і калі яны чыталі, расказвалі. У вачах бачыў рознае. І захапленне, і непасрэднае дзіцячое радасць, і сум.

Бяру ў рукі стос вучнёўскіх

лістоў. Пасля класнага часа, прысвечанага паэме М. Чарняўскага «Шчымілавая зорка», я прасіў вучняў, каб яны выказалі свае думкі пра другую паэму, якая змешчана ў кнізе, — «Навечна з сонцам». Каб выказалі шчыра, адкрыта.

І вась, на мой погляд, адно цікавае выказанне, якое напісала Алена Мясешка: «Мне думаецца, што аўтар паэмы добрасумленны чалавек, адданы сваёй працы».

А вась што сказала Света Шляхцюк: «Паэма мне спадабалася за тое, што ў ёй рэальныя факты, што адлюстравана само жыццё».

Не магу не пагадзіцца са Светай. Так, само жыццё. І адметнасць, арыгінальнасць усіх

ными і ўстойлівымі рысамі характару герояў. Яны ад прыроды надзелены пачуццём высокай чалавечай справядлівасці. Ім і ў галаву не прыйдзецца, што можна адседзецца, адмаўчацца, калі на вачах творыцца няправедная справа. Да таго ж для герояў Караткевіча заўсёды істотна, якімі сродкамі дасягаецца мэта. Зброяй праціўніка яны карыстаюцца ў выключных выпадках, калі, каб абараніць справядлівасць, нічога іншага не застаецца. Як, напрыклад, у Янкі. Перад тым, як улічыць Маркіча ў падмане (Маркіч у дакументах паставіў няправільную дату смерці бацькі, каб не паказаць, што той быў арыштаваны ў 37-м), ён называе ўласны ўчынак подласцю, вымушанай подласцю. Але і ў даным выпадку чалавечая прыстойнасць не здрадзіла герою. Асуджаючы паклёпніка свайго сябра, Янка гаворыць: «Ты подла зрабіў, Маркіч. Чаму? Можна жадаў адвесці ўвагу ад сябе, улезці на трупах іншых у царства нябеснае? Не ведаю. Але ведай ты, у нас заўсёды знойдзецца чалавечая літасць, каб падумаць у такіх выпадках, як зой, нягледзячы на тое, што там было з тваім бацькам, быў ён вінаваты ці не: — Няшчасная маці! Няшчасныя дзеці!». Не будзем забывацца, што дзеці «ворагаў народа» ў тых гады былі на асобым рахунку, і такога стаўленне да «пункта біяграфіі» аднакурсніка сведчыць пра адсутнасць у юнака стэрэатыпаў.

Магчыма, героі У. Караткевіча ўспрымаліся б па-іншаму, калі б падобныя да іх частэй прыходзілі ў сучасную прозу. Я не за тое, каб пісаць «пад Караткевіча»! Аднак павучыцца ў яго чысціні і высакароднасці ў поглядах на свет і чалавэка, думаю, не пашкодзіла б многім, асабліва маладзейшым пісьмемнікам. Бо надта ўжо часта — за прыстойнымі паводзінамі, за мукамі незасынаючага сумлення, гарачай уступаванасцю сусветнымі праблемамі спрытна ўладкоўваецца звычайны эгаіст і самалюбца, заклапочаны захаваннем уласнага душэўнага камфорту мешчанін. Аўтар жа ад свайго героя ў сляпым захваленні. Але гэта мімаходзь і толькі таму, што ў святле аповесці «У снягах драмея вясна» вельмі кінула ў вочы...

Год назад мяне радасна ўразілі лісты У. Караткевіча да Максіма Танка, надрукаваныя «Малодосцо», затым «Маленькая балерына». Малады пісьменнік нязвычайна для маладых шырока і глыбока мысліў, з сапраўднай мастакоўскай смеласцю дакрануўся да балючага недаўняга мінулага. Аповесць «У снягах драмея вясна» таксама здольна здзівіць — сталасцю думкі, значнасцю ўзноўленага аўтарам сацыяльнага канфлікту. Аднак ці трэба здзіўляцца? Ці мог малады Караткевіч, з якім толькі сёння адбываецца сапраўднае знаёмства, быць іншым? Гады прыносяць вопыт, майстэрства, мудрасць. З талентам нараджаюцца.

Таіса ГРАМАДЧАНКА.

твораў, змешчаных у кнізе, выйляецца ў тым, што Мікола Чарняўскі часам перапынае вершаваную плынь, дапаўняючы іх успамінамі блізкіх і родных герояў, уключае вытрымкі з газет, звесткі з энцыклапедыі.

А вось што напісала Рая Сіняк: «Аўтару пазмы я хацела б сказаць вялікае дзякуй за тое, што ён помніць героя і расказвае пра яго нам».

Хацелася б, каб нашы аўтары з гэтымі крытыкамі казалі сваё слова і пра паэму «Сын палка», наогул пра кнігу «Навечна з сонцам». Яна такой увагі вартая.

Аляксей ЯКІМОВІЧ, настаўнік Касцянеўскай васьмігадовай школы. Слонімска раён.

Споўнілася 60 гадоў паэту Браніславу Спрынчану, актыўнаму перакладчыку нашай паэзіі на рускую мову.

Праўленне Саюза пісьмемнікаў БССР накіравала яму прывітальны адрас з пажаданнем добрага здароўя, плённай творчасці.

Супрацоўніні «ЛіМа» таксама зычаць юбіляру ўсяго найлепшага ў жыцці, новых паэтычных твораў і набыткаў на ніве перакладу.

У сэрцы —

ГЭТЫ НЕВЯЛІКІ ВЕРШ, напісаны яшчэ ў 1951 годзе, маладым тады аўтарам, падручным кавалю «Гомсельмаша» Браніславам Спрынчанам, бадай, як ніводзін у яго творчасці аўтабіяграфічны:

Из тихого даленого села,
Через кузнечный цех,
В широкий свет
Мои стихи дорога пролегла.
И понял я:
На ней покоя нет.

Благословенна вечная страда:
Кую железо и чеканю стих.
Я всей душой поэзию труда
У молота кузнечного постиг.

Няцяжка знайсці ў гэтых, ледзь не першых надрукаваных радках — а выступаць у рэспубліканскай перыёдыцы Б. Спрынчан пачаў з 1950 года — і некаторую нацяжку рыфмы, і пэўную знаёмсць матываў. Але ні ў якім разе нельга забываць, што верш не надуманы, у ім пачуцці, перажыванні маладога чалавэка, які нарэшце ступіў на самастойную прафесійную сцяжыну.

Для Б. Спрынчана яна пачалася на вядомым «Гомсельмашы» — пасля заканчэння Кіраваградскага машынабудаўнічага тэхнікума. Развітаючыся з родным сялом Каніж на той жа Кіраваградчыне, ён тады яшчэ не ведаў, што развітанне гэтак называецца, што Беларусь стане для яго другой радзімай. Не ведаў, бо столькі планаў нараджалася. Але пакрысе ўсё ўпэўненай прыходзіла і жаданне самому пісаць, расказваючы пра сяброў-таварышаў па кавальскім цэху, майстрам якога неўзабаве стаў; прыглядаючыся да беларускіх кравідаў, параўноўваючы іх з тымі, што назаўсёды запалі ў сэрца ў родных мясцінах.

Беларусь!.. Гэта паняцце прыйшло ў першыя творы Б. Спрынчана як бы нечакана:

За рекою — лес полоской узной,
И над ним, зеленым, посмотри —
Алое полотнище зари...
Словно флаг державы Белорусской

Прышло, каб прапісацца ў творчасці паэта назаўсёды. І не толькі ў вершах, прысвечаных пэўным падзеям, людзям. І не толькі ў творах, пейзажныя матывы ў якіх становяцца вызначальным момантам для перадачы думак, пачуццяў, перажыванняў сучасніка. У Б. Спрынчана з'явіліся і іншыя вершы. З шырокай этымалагічнай падсветкай. З пранікнённым у духоўныя пачаткі жыцця народа.

«НІВА» У БЕЛАРУСІ

Як працуюць, вучацца, адпачываюць беларусы, якія жывуць у Польскай Народнай Рэспубліцы? Аб чым яны мараць? Які іх уклад у працэсе перабудовы польскага грамадства? На гэтыя і мноства іншых пытанняў дае адказы газета «Ніва», якая выдаецца на беларускай мове ў Беластоку.

«Ніва» і раней прыцягвала увагу, асабліва тых, хто цікавіцца гісторыяй беларускага народа, яго мовы. Аднак набыць яе было складана. Цяпер паявілася магчымасць задаво-

ліць патрэбнасці большай колькасці людзей. Дасягнута дагаворанасць паміж «Саюздрукам» рэспублікі і галоўным праўленнем Беларускага грамадска-культурнага таварыства, чым органам з'яўляецца «Ніва», аб тым, што колькасць экзэмпляраў для БССР будзе значна павялічана. Таму ўжо цяпер можна афарміць падпіску на 1989 год. Яе кошт 10 рублёў 40 копеек.

«Ніва», якая многа робіць для умацавання дружбы паміж беларусамі і палякамі, СССР і

магчыма, вырвацца з палону дэклацыйных заклікаў, што так шкодзілі паэзіі не толькі пасляваеннага часу, а і першай паловы пяцідзсятых гадоў. Нават у адным з лепшых вершаў, названых І. Сельвінскім, «Возвращение» проста рэжа слых такое «суседства»:

У завода расцвела сирень,
Дым из труб плывет по небосводу.

Сапраўды ўжо: у паэзіі — люстра самога жыцця. Ці трэба асабліва вінаваціць маладога аўтара, які захапіўся «дымом из труб», калі і карыфеі паэзіі гатовы былі складаць цэлыя оды індустрыяльна-дымнаму пейзажу? Ды гэта не папрок Б. Спрынчану, а жаданне прасачыць, як паступова з паэта, у вершах якога «рабочае пачуццё ўзнікала само сабой, як дыханне» (І. Сельвінскі), нараджаўся творца «шырокага дыяпазону, глыбокай душы і

СВЯТЛО ЛЮБВИ

аналітычнай думкі, выражаных у яго вершах аб'ёмна, зрокава, хваляюча».

А. Лойка ці не першым заўважыў, што і на пачатку творчай дарогі Б. Спрынчан «не быў прывязаны выключна толькі да вытворчай тэматыкі». Якраз гэта працывацца ў артыкуле-прадмове да кнігі выбраных твораў Б. Спрынчана «Свет любви», якая толькі што выйшла ў выдавецтве «Мастацкая літаратура».

Зборнік, трэба сказаць, складзены аўтарам вельмі ўважліва і патрабавальна. Вершы, сабраныя ў ім, даюць мажлівасць чытачу — асабліва чытачу, які пачне знаёмства з паэзіяй Б. Спрынчана па кнізе «Свет любви» — адчуць адметнасць творчасці аўтара, убачыць яе эвалюцыю. Інакш кажучы, стаць саўдзельнікам таго працэсу, сутнасць якога дакладна вызначыў А. Лойка: «З кожным новым вершам я працягваю адкрываць для сябе Браніслава Спрынчана — у слове, у жыцці. Таму што адкрыццё паэта — заўсёды з працягам».

Да голасу вядомага паэта і навукоўца нельга не прыслухацца. Есць у гэтым азначэнні спроба глянуць на паэзію Б. Спрынчана як на з'яву, а паколькі гэта з'ява, дык адразу відавочна, што творчасць яго выходзіць за межы чагосьці ардынарнага.

Магчыма, калі-нікалі ў паэзіі Б. Спрынчана дае аб сабе знаць і рацыяналістычны пачатак, што па-свойму творы «ахалоджвае». Як кажучы, не без гэтага, але колькі ў яго вершаў, у якіх бачна душа глыбокага лірыка, уважлівага да жыцця? Лірыка, позірку якога падуладна самыя чуйныя змены ў свеце прыроды і ў характары чалавэка? Чытаеш асобныя з іх і такое ўражанне, што з'явіліся яны дзякуючы таленту мастака-графіка. Настолькі зрокава-выразна перададзены лініі, і гэтаксама зрокава-выразна падаецца сам паэтычны малюнак, калі адкрыццё прыходзіць у новым успрыманні ўжо звы-

чайнага, больш таго — звыклага.

У падобным плане напісаны Б. Спрынчанам творы, у якіх перадаецца традыцыйная змена параў года. Толькі два прыклады:

Белый иней в дымчатую рань.
От него береза белобриса,
Янтарен на ветне барбариса.

В колее хрустальной льдинки грань.
(«Осень»).

Туча — белою куделью.
Тополь — как веретено.

Целый день метель при деле —
Лен прыла на полотно.
(«Туча — белою куделью...»).

А гэта лірыка іншага зместу, я б сказаў, самой душэўнай прасветленасці: «Стоит ли печалиться о былой любви? — ветры возвращаются на круги свои...», «Всплески половодья звонки спозаранку... Вспомнил я сегодня давнюю веснянку...», «В сапогах резиновых я брожу в апреле, где в лесах основных вест влажной прелью... Традиция насць матываў і разам з тым — сваё, тое, што прыходзіць нечакана, калі з'яўляецца патрэба выказацца, падзяліцца з іншымі набалелым.

Падсвядома падыходзіць і тэма тэм — творчасць і звычайнае рамяство, талент і абавязак. Іх узаемаадносін і іх узаемапранікненне. Як сведчанне падобнага роздму — верш «Павлюку Багрымю — кузнецу і поэту». Як пацвярджэнне таго — радкі:

Могу я сделать лемех и комбайну —
Стальную ось,
А вот постигнуть тонкой ковни тайну
Не привелось...

Калі прыняць пад увагу, што П. Багрымю быў «мастером художественнойковки», дык кавалю Б. Спрынчану ў майстэрстве тут саборнічаць сапраўды цяжка. Але тайну літаратурнага майстэрства паэт Б. Спрынчан спасцігнуў. І не толькі ў лепшых уласных творах, а і пераставаючы па-руску вершы П. Броўкі, Н. Гілевіча, П. Макаля і многіх іншых паэтаў, дасягнуўшы асаблівага поспеху ў перакладах Максіма Багдановіча...

На чытацкіх сустрэчах, паэтычных вечарах Б. Спрынчан любіць чытаць свой верш «Олень»:

След волчий на тропе оленьей.
В охоте понимаю толк,
Из поколенья в поколенья
Преследует оленья волк.

Не бог, а бег творил олень,
Но видит бог, что вышел толк.
А в том, что нет в олене
Повинен все же серый волк.

Праз прытывасць гэтага твора выразна праступае думка аб тым, што толькі ў пераадоленні пэўных цяжкасцей дасягаецца значны поспех. Думка не такая і новая, ды пададзена Б. Спрынчанам арыгінальна, уасоблена ў самастойны сюжэт. Так і сапраўдна паэзія — заўсёды пераадоленне нечага ранейшага.

Эпіграфам да свайго аднатомніка Б. Спрынчан узяў радкі:

Все, что кануло в течение лет,
Не вернется, сколько ни зови.
В сердце остается только свет —
Свет любви.

Любоўю і напоўнена ўся яго паэзія. Любоўю да слова, літаратуры. Любоўю да роднай яму Беларусі.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

ПНР, выходзіць адзін раз у тыдзень палавінным фарматам газеты «Правда». Яе аб'ём — 12 старонак. У першым нумары газеты за гэты год напісана: «Ніва» павінна служыць усім, кожнаму беларусу — і сялянню, і настаўніку, і вучонаму, і студэнту, і школьніку. Таматыка выдання сапраўды разнастайная. Аб гэтым сведчаць, напрыклад, яе пастаянныя старонкі: «Белавежа» — літаратурная, «Прысутнасць» — студэнцкая, «Зорна» — дзіцячая, «Ніўка» — гумарыстычная. Газета — суарганізатар штогадовага конкурсу «Беларуская песня», мэта якога — папулярызацыя народных і сучасных беларускіх

песень у Польшчы, пошук таленавітых выканаўцаў. Цікавыя матэрыялы расказваюць аб стварэнні музея помнікаў беларускай культуры і рэвалюцыйнага руху. Самі за сябе гавораць рубрыкі: «Дарогамі гадоў», «Слаўныя людзі Беларусі».

Узросшая цікавасць да перамен у савецкім грамадстве, жыцці нашай рэспублікі адбываецца і на павелічэнні колькасці польскіх падпісчыкаў на беларускую перыёдыку. Папулярнасць у ПНР завявалі «Голас Радзімы», «Літаратура і мастацтва», «Работніца і сялянка» і іншыя выданні. БЕЛТА.

ПАЭЗІЯ

Алесь ЗВОНАК

Не маюць мёртвыя сарматы...

Хоць перажыта ўсё ды не забыта,
Шчыміць душа, смыліць пякучы боль —
Не хоча памяць быць з мінулым квітай,
Шукаць суладдзе там, дзе разнабой.

Заплюшчыш вочы: свішча сівер колкі,
Мярцее бляск палярнага святла,
Дранцае дух і не знікае толькі
Круты замес крывы, пакут і зла.

Што мерцвяку праклён? Хваробе кашаль.
Зірнуўшы ў бездань, цвёрда ўведаў ты:
Зямля адна для катаў і для паўшых —
Не маюць мёртвыя сарматы!

Ледзь адхнеш мінуўшчыны заслону, —
Як чорны прывід трыццаці сёмы год
Жалезнай волі гоніць эшалоны
На ўсход, на ўсход — без права на зварот.

Забудзь, навук служыцель, жрэц
мастацтва

Знаходкі ісцін, пошукі святла,
Мудрай, у пекле як жывым застацца,
Падземны ўласнік тачкі і кайла!

Ты з гэтых пор не чалавек, ты лішні,
Няма імя, ёсць нумар у графе.
Так загадаў семінарыст калішні —
Усіх часін вячысты карыфей.

Ды зблытаў мудры з мудрых рай і пекла —
Усіх спрытном мяла яго мятла...
Пільнуйся духу, каб душа не слепа,
Надзеі іскра ў зрэчках каб жыла!

Пазнай навуку воплескаў пад дулам,
Набудзь умельства катаў усялячы!
О, колькі ты навекі праглынула,
Халодная калымская зямля!

Сёй-той хацеў бы ўсё забыць, закрэсліць,
Маўляў, быллём былое парасло,
Маліце бога тыя, што ўваскрэслі,
Даўно ў музеі ступа з памялом!

Я ж не магу! Мне сніцца конскі топат,
Рамантыка геройскай даўніны,
Здань Молатава побач з Рыбентропам,
І гул злавесны страшнай той вайны...

А ці была б яна, калі б Мудрэшы
Крывёй сыноў Айчыну не заліў,
Рукой уласнай не прабіў той брэшы,
Якой задраіць доўга не маглі?!

Сям-там стаяць былія п'едэсталы,
Іх бог спачыў каля сцяны Крамля.
І не калом, а пухам яму стала
Злачынствам зганьбаваная зямля.

Якія сны былым забойцам сняцца?
Ахвяраў стогн у кіпцях немаць?
У мёртвых немагчыма запытацца, —
Не маюць мёртвыя сарматы!

Сказ пра Глыбіна Мікіту

На ускраіне далёкай,
Дзе канчаецца Усход,
У кагось хопіла клёку
Не пусціць нас у расход.

Нас адзінствам спалучыла
Усеўладная рука
У высокім званні-чыне:
Ён эка і я эка!

Біяграфія: на волі
Ён, каморнік, дзень пры дні
Мераў гоні, мераў поле,
Не махлярыў, не маніў,

Не ўжываў гарэлкі, брагі,
Не нашкодзіў анідзе...
Ухапілі бедалагу
У райадзел НКВД.

Ты, маўляў, не псуі нам нервы,
Прызнавай віну, брыда,
Ты каму зямлю адмерваў?
І каму хацеў прадаць?

Не знайшлі, аднак, з ім зладу,
Не паддаўся на падэсць;
Прыпісаць хацелі здраду,
Прыпісалі КРД.*

Пра сябе скажу: Гулагу
Да сканання «ўдзячны» я:
Па жыцці прайшла зігзагам
Біяграфія мая!

Так ці гэтак, адным словам,

* КРД — контррэвалюцыйная дзейнасць. Пасля прыняцця так званай «Сталінскай канстытуцыі» ў 1936 годзе, якая гарантвала разгляд спраў грамадзян у адкрытых судах, былі створаны розныя «тройкі», «асобныя нарады» і г. д., якія выносілі прысуды без суда і давалі не артыкулы Кодексу, а так званыя «літэры»: АСА, КРА, КРД, КРТД, СОЭ, СВЭ і г. д., што азначала: антысавецкая агітацыя, контррэвалюцыйная агітацыя, К.-Р. дзейнасць, К.-Р. трафіцкая дзейнасць, сацыяльна-шкодны элемент і г. д.

Я шукаў чаго няма:
Калідорам навуковым:
Год ці два аддаў дарма.
Што адкрыць маглі мы самі,
Калі з нейкіх слаўных пор
Бацька ўсіх навук над намі
Длані мудрасці прасцёр?!!

Ну, а тых, што глоткі дралі,
Хто ўслаўляў Правадыра?
Тых? Таксама густа бралі,
Не памог ім той харал...

Так ці йначай, жарты жартам,
Кропка ставіцца ўсяму:
За характар свой упарты
Трапіў я на Калыму!

Фармуляр мой быў не марна
Прапісаны наўскос:
Гэта значыць, календарна,
Да званка каб вёз свой воз!

Што ж? Раз кінуў лёс пальчатку,
Падбры яе хутчэй...
Там сустрэўся з тым, спачатку
Пра каго павёў свой рэй...
Як ні смешна, ні пацешна,
Разам трапілі ў «эдэм»,
Ён — Пілсудскага прыспешнік,
Я — «нявыкрыты нацдэм»!

(Мне няўцямна, што дакорам
Было слова дэмакрат.
Ганарыцца ім упору
Нам с'ягодня акурат!)

Нас абодвух доля злая
У тайзе глухой зьяла:
Экспедыцыя такая
Занараджана была.

Ён — тапограф і маркшэйдэр,
Я — прараб разведработ,
Пракладалі ў глуш мы рэйды
Дзе пасуху, дзе уброд.

Там пад халаджавым небам,
Харастом скаваўшы зрок,
Плюскавала рэчка Дзэбін,
Калымы сівой прыток.

ГУЗІК

Вясёлы, радасны прыбег я са школы.
Тым не менш заклапочаны дзядуля
сустрэў мяне сваім звычайным пытаннем:

— Ну як?
— Добра, — кажу, — читалі, пісалі,
задачы рашалі. А на ўроку фізкультуры
строём хадзіць вучыліся. Як салдаты.
Раз, два, левай! Раз, два, левай! Раз,
два, тры! На месцы стой! Раз, два!
Кругом! Вольна!

Аднак ні мае словы, ні чаканны крок
не забілі на дзядулю асаблівага ўра-
жання. Ён выслушаў мяне з нейкім не-
даверам і звярнуўся з дзіўнай прось-
бай:

— Спытай, унучак, у сваёй настаўніцы,
як вольна гэта рэч называецца.

— Гузік! — усклікнуў я.
— Гузік то гузік, — не супакойваўся
стары, — мяне ж цікавіць, як настаўні-
ца яго называе.

— Спытаю, — паабяцаў я, кладучы ў
кішэню гузік.

Як і заўсёды, вясёлы, радасны, прыбег
я назаўтра са школы. І, як заўсёды, за-
клапочаны дзядуля сустрэў мяне сваім
звычайным пытаннем:

— Ну як?
— Цудоўна! — пахваліўся я. — Чы-
талі, пісалі, задачы рашалі. А на апош-
нім уроку спявалі. Ведаеш, якую доб-
рую песню развучылі. Партизанскую:

Ой, бярозы ды сосны,
Мае родныя сёстры,
Ой, шумлівы ты лес малады,
Толькі сэрцам пачую
Гэту песню лясную
Ды ўспомню былыя гады...

І зноў не вельмі кранулі старога ні
школьныя навіны, ні партизанская пес-
ня. Я абарваў яе на паўслове і абьяка-
вым голасам паведаміў:

— А гузік Соф'я Васільеўна гузікам
назвае.

Твар дзядулі пасвятлеў:
— Гузікам, кажаш. Гэта добра. Вель-
мі добра.

— Што ж тут добрага? — здзівіўся я.
— Што добрага? Табе, унучак, цяжка
зразумець. А я з-за гэтага гузіка са
школы вылецеў. Магчыма, не толькі з-за
гузіка...

А так добра ўсё пачыналася. Калі мне
споўнілася восем год, адправіў мяне
бацька ў школу. Вучыўся я старанна, з
ахвотай. Ды нечакана бяда здарылася.
Памятаю, у той дзень мы літару «пэ»
праходзілі. Выклікала, значыць, мяне
настаўніца. Я і пачаў. Бойка так: «Папа,
плот, Потоп, пуговица...» Побач з гэтым
словам гузік намалаяваны. Тыцнула на-
стаўніца алоўкам у гузік:

— Чо здесь нарисовано?
— Гузік, — кажу.
— Тогда читай еще раз это слово.

— Пуговица, — читаю.
— Так что же здесь нарисовано?
— Гузік, — кажу.
— Ты что, — ускіпела настаўніца. —
Издеваешься надо мной, пень дубовый!
И схалишь буквар, пачала лупцаваць
мяне па галаве. Заплакаў я ад болю і
крыўды і выскачыў з класа. На гэтым і
закончылася мая навука.

А наступнай вясной дзед Яўсей узяў
мяне ў падпаскі. І маімі класамі сталі
лясы ды балоты, а настаўнікамі — ка-
мары ды слата асення.

— У школу. Куды ж яшчэ? — адказа-
ла за татку маці і сцягнула коўдру.

Андрэйка ўстаў незадаволены. Ёў не-
ахвотна. Думкі яго былі заняты адным:
куды ж клікаў яго татка? У жніўні ён
пісьмо прыслаў. Жыць да сябе запра-
шаў. Толькі маці заўпарцілася: «Халад-
на там». І Андрэйка не згадзіўся. Чаму?
Магчыма таму, што ў ліпені пабываў у
тых мясцінах. Прыгожыя мясціны! І
лес, і рэчка побач. Толькі хлопчыкі над-
та даймалі. Бывала, паклічуць на рыбал-
ку, а потым з яго слоў пацяшаюцца:

— Ха-ха! — смяецца Лёшка. — Па-
куль твой татка прышле, я не адну
сотню такіх ёршыкаў з'ем.

Прызнацца, і Андрэйку мала радуе
рыба, якую яшчэ прышлюць. Але зда-
вацца ён не хоча. І пачынае гаварыць
пра новае:

— А мне мамка ўчора дзве порцыі
«маржа» прынесла...

— Ха! Знайшоў чым хваліцца. Вось
мы з таткам у нядзелю на арэлях ка-

ПРОЗА

МАЛЕНЬКІЯ АПАВЯДАННІ

Мікола Жукаўка

— А калі ж ты, дзядуля, газеты чы-
таць навучыўся? — пацікавіўся я.

— Пазней, унучак, пазней. Пасля рэ-
валюцыі. Тады пры нашай пачатковай
школе вячэрнія курсы па ліквідацыі не-
пісьменнасці адкрылі. Для дарослых. І
я пайшоў. Чытаць і пісаць навучыўся...

Дзядуля на хвіліну задумаўся. Потым
беражліва ўзяў са стала гузік і ўсміх-
нуўся:

— Дык значыць, гузік. Тады добра.
Добра, што ў вашай школе матчыну мо-
ву шануюць.

ТАТКА ДАЛЁКА

Дзень для Андрэйкі закончыўся гэ-
так жа няўдала, як і пачаўся. Раніцою
маці не ў час ускатурхала. Андрэйка
сон сніў. Здаецца, татка яго з Поўначы
прыехаў. Падаў яму руку і кажа:

— Ну, Андрэй, наездзіўся я па белым
свецце. Грошай кучу зарабіў. Хо-
піці! Цяпер з табой буду час бавіць. І
пасля работы, і ў выхадныя, і ў час
водпуску. А ведаеш, з сённяшняга дня
і панчём. Збірайся, брат...

Тут хтосьці тузануў яго за плячо, і
татка знік.

— Куды, куды збірацца? — крыкнуў
спрасонку Андрэйка.

— «Цугун», накапай чарвей.
— «Сяння», патрымай вудачку.
— «Нагамы», замяні ваду ў вядзерцы.
І рыбалка не радуе, і дадому хоча-
цца...

А ў школе Лёшка пачаў надаражаць-
ца. Дастаў з кішэні сушанага ёршыка,
велічынёй з мізінец і пачаў пастукваць
ім па парце.

— Вось. Уласнага ўлову і ўласнага за-
солу. Гэта што! А ў мінулую суботу мы
з таткам вось такога ляшчыну злавілі,
— тут Лёшка раскінуў рукі ад адной
сцяны да другой. Злавіць то злавілі, ды
не ўбераглі: кошка з'ела. Драбязя за-
сталася. Але, як кажучы, малая рыбка,
ды смачная хібка. — Ён зноў застухаў
ёршыкам па парце і заўважыў: — Калі
паб'еш, луска лепей адстае. Ну, здаец-
ца, гатова. Панчём ласаватца.

Андрэйку не падабаецца гэты ма-
ленькі ёршык. Яму падабаецца іншае.
Тое, што Лёшка з таткам на рыбалку
ездзіць. Хоць бы разок так парыба-
чыць. Адчуць, як вудзіць у руках ха-
дуном ходзіць. Так Лёшка гаворыць.

Аднак, каб спыніць пахвальбу Лёшкі,
Андрэйка паведамляе яму і ўсім пры-
сутным:

— А мне татка пасылку з чырвонай
рыбай прышле.

таліся. Я яго так падкінуў, што прасіцца
пачаў.

Хвалько гэты Лёшка. Заўсёды ў яго
татка просіцца. І на арэлях, і ў лазні,
калі яго Лёшка бярозавым венікам
хвастаў. Прыбаўляе, вядома. І ўсё ж
яго радасці куды большыя, чым дзве
порцыі марожанага. Андрэйку нават со-
рамна стала, што такой дробязцю па-
хваліўся. Таму паспешліва стаў успамі-
наць што-небудзь больш каштоўнае і
значнае, каб неяк уразіць Лёшку. І,
здаецца, знайшоў:

— Нічога. Я таксама пакатаюся, —
сказаў ён загадкава.

— На чым?

— На «Жыгулях».

— На якіх?

— Якія татка купіць.

— А калі ён купіць?

— Зімою. Грошы заробіць і купіць.

— Ха-ха! Зімою! А мой татка да на-
ступнай суботы тандэм зробіць. Веласі-
пед на трох колах: два сядзенні, дзве
пары педаліў. Сядзем удвух і пакацім.
Адзін стоміцца — ногі на руль. Другі
круціць. У арэжы, у грыбы будзем ез-
дзіць. Во накатаемся.

— І зноў гэта куды лепей, чым будучыя

Яшчэ адна версія

Опера «АЛЬПЫЙСКАЯ БАЛАДА» на тэлеэкране

Калі я даведалася, што Беларуская тэлебачанне пакажа прэм'еру фільма-оперы «Альпійская балада» (на аснове аднайменнага твора ўкраінскага кампазітара Віталія Губарэнкі), дык была проста заінтрыгавана. Бо тэлевізійныя інтэрпрэтацыі оперных пастановак у нашай рэспубліцы пакуль нешматлікія («У пушчах Палесся» А. Багатырова, «Марынка» Р. Пукста, «Сіва легенда» Д. Смольскага і тэлеопера Г. Вагнера «Ранак»). На гэты раз перад творчым калектывам была задача перанясення ва ўмовы здымак ігравага кіно камернай оперы. На першы погляд, у гэтым няма нічога складанага: давральнасць выказвання, камернасць абстаноўкі, псіхалагічнасць — усё адпавядае выяўленчым магчымасцям тэлебачання, дазваляе пабудавать драматургію глядзельнага раду на буйных планах і тым самым, што вельмі важна, перанесці акцэнт на ігру актёраў.

Але зададзім сабе пытанне: ці камерная апавесць Васіля Быкава, пакладзеная ў аснову сюжэта оперы? Так, у ёй, акрамя галоўных герояў Івана і Джуліі, дзейных асоб няшмат: палонныя, аўстрыйскі селянін, вар'ят гефллінг, эсэсаўцы. У оперы яны не прысутнічаюць. Кола падзей, у якім апынуліся героі, уражаюць сваімі маштабамі і глыбінёй. Адарвання ад радзімы, кінутыя ў пекла фашыскага канцлагера, у якім робіцца ўсё, каб знішчыць чалавека як асобу, людзі знаходзяць у сабе сілы для барацьбы. Іван з таварышамі вырашае ўцячы ў Трыест да партызан, каб прадоўжыць барацьбу з гітлераўцамі, адпомсціць за

ўсіх, хто загінуў у фашысцкіх засценках. Разам з ім удалося ўцячы італьянцы Джуліі. Тры дні шляху ў гарах да перавалу сталі для іх дарогай да свабоды і шчасця: шчасця зноў адчуць сябе чалавекам, здольным да барацьбы, шчасця адчуць характавы прыроды, шчасця кахання. Гэта трагічнае ўзыходжанне двух людзей, якія згубіліся ў цяжка праходных гарах, разрывае ўяўныя межы камернасці. Драма герояў набывае агульначалавечы характар.

Пяцьдзесят хвілін, на працягу якіх ішоў фільм-опера, былі часам напружанай увагі. Відовішча я міжволі параўноўвала з апавесцю, добра знаёмай яшчэ са школьных гадоў. І, вядома, цікавіла, ці атрымаўся сінтэз оперы і ігравага кіно?

На мой погляд, рэжысёр Г. Нікалаеў вырашыў гэтую няпростую задачу. У кожным кадра адчувалася імкненне ісці ад музыкі, якая, на жаль, не заўсёды падказвала цікавае выяўленчае вырашэнне. Жанр камернай оперы пры такім сюжэце, безумоўна, патрабуе ад кампазітара сапраўднай сімфанічнасці мыслення. Паядынак Івана і Джуліі з фашыстамі, цяжкі гнёт страху перад пагібельлю, які яны пастаянна адчувалі, павінен быў адлюстравана ў інтанацыйнай драматургіі оперы. Але ў творы В. Губарэнкі канфлікт большай часткай прадстаўлены на ўзроўні кантрастнага супастаўлення рознахарактарнага тэматызму. Моцна выяўлена лірычнасць у партыях галоўных герояў як бы замыкае іх перажыванні на чыста суб'ектыўным баку падзей. Але камернасць выказвання зу-

сім па-іншаму загучала ў фільме, дзе дзеянне са сцэнічных падмостваў перанеслася на прасторы горных пейзажаў. Маленькія фігуркі людзей на фоне скал яшчэ больш узмацняюць уражанне ўяўнасці свабоды і шчасця былых вязняў.

Трагічныя эпізоды ўрываюцца ў тканіну фільма, разрываюць яе. Асабліва ярка гэта праявілася ў сцэне гібелі Івана. Прамое супастаўленне кадраў адначасова з тэмай фашыстаў імгненна скрэсліла ідылічную карціну квітнеючага альпійскага луга. Замест яркіх і светлых фарбаў — рванае клячча снегу на шэрых скалах, холад, цемната. Удалачыні чуваць брэх сабак. Гэта — смерць. Джулія ў страху і адчай мітусіцца па ўзлётку, але бегчы няма куды: здуу бездань. І гэтакі ж няўстойлівы рытм руху камеры, перарывісты рух кадраў.

На маю думку, цікава вырашаны і моманты ўспамінаў у фільме: эпізод уцекаў з лагера і мысленае вяртанне сучаснай Джуліі да мінулага паказаны як рэальныя падзеі. Такое сумяшчэнне розных часавых адрэзкаў яшчэ больш узмацняе іх эмацыянальнае ўздзеянне.

Адначасу ў работу салістаў Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР Н. Рудневай і У. Экнадзісэва, якія выканалі ролі галоўных герояў «Альпійскай балады». Яны дастойна справіліся з нялёгкай актёрскай задачай, паказалі не толькі добрае валоданне голасам, а і ўменне жыць у вобразе.

Вядома, у фільме-оперы ёсць і недахопы: часам замінае ўспрымання залішня прыгажосць і ідылічнасць пейзажаў, крыху зацягнута сярэдняя частка. Але хай і не ўсё ў новай рабоце ўдалося, аднак новы крок у асваенні жанру оперы на Беларускім тэлеэкране зроблены.

Т. ВАЛАЧКОВІЧ,
студэнтка БДК
імя А. В. Луначарскага.

стылі лепшых традыцый Шыр-мавай песні — лёгка, цёпла, праніманна, задушэўна.

У заключэнні канцэрта цудоўна прагучалі фрагменты з бессмяротнага твора С. Рахманінава «Літургія Святога Іаана Златавуста». Выдатная інтэрпрэтацыя Л. Яфімавай, высокая ванальная культура ад плячотнага піянісіма да магутнага фарцісіма, тонкая нюансіроўка, выдатна збалансаваныя харавыя партыі і хору ў цэлым. Неводная харавая партыя не вылучалася з агульнага гучання — адзіны арганізм! Выдатныя салісты: бас Уладзімір Грашчанка — магутны, кампактны, мяккі, вельмі прыгожы тэмбр; тэнор Уладзімір Пархоменна — мяккі, прыгожы, палётны; мецца-сапрана Эма Пеніна — густы, ансамблы, кампактны, мяккі голас; Святлана Вандзілоўская — мяккае, гучнае, плячотнае, надзвычай прыгожае сапрана. Арганічна спалучаюцца салісты паміж сабой і з хорам.

Праца зроблена вялікая, вынік відавочны. Таму і кожны нумар канцэрта выклікаў бурныя апладысменты глядачоў. А фрагменты з «Літургіі» С. Рахманінава прагучалі, як яркі, сонечны апафеоз і выклікалі бурныя апладысменты. Зала скандзіравала: «Брава!», «Малай-цы!». Адбылося цудоўнае свята харавой музыкі.

Адно дзіўна: чаму гэты канцэрт — прэм'еру праграмы Акадэмічнай харавой капэлы БССР імя Р. Шырмы — абмінула увагай тэлебачанне? Трэба было б шыроў прапагандаваць гэты цудоўны калектыў.

Хочацца верыць, што капэла з кожным днём будзе ўдасналяваць сваё мастацкае майстэрства і будзе дастойна памяці выдатнага дзеяча харавога мастацтва, нашага настаўніка Рыгора Раманавіча Шырмы і зноў зойме віднае месца сярод лепшых калектываў Саюза ССР.

І. БОКСЕНБАУМ,
ветэран капэлы.

Здымак зроблены пад час рэпетыцыі шырмаўцаў.

Фота С. НІЧАЕВА.

КОЖНЫ З НАС, якія 6 розных мы ні былі, нясе ў сабе нейкія агульныя рысы свайго пакалення. Пакаленне 30-х, якое зведала цяжкія выпрабаванні і шмат што страціла ў тых выпрабаваннях, усё ж такі было і гераічнае. Гераічнае найперш сваёй працай. Яно здзіўляла сваім неверагодным энтузіязмам і несакуршальнай — нягледзячы ні на што — верай у высокія ідэалы, верай, якая дапамагла вытрываць у выпрабаваннях і трагедыях таго часу.

ха і гэтка светлая музыка — І. Дунаеўскага, С. Пракоф'ева, Ю. Шапорына, А. Хачатурана? Аднак Федэрыка Гарсія Лорка сказаў: «Паэзія — гэта немагчымае, якое зрабілася магчымым». Калі нешта немагчыма ў жыцці, мы шукаем і часам знаходзім гэта ў творчасці. Можна, тут і разгадка, чаму ў самых змрочных раздзелах вялікай кнігі, якая завецца гісторыяй, раптам сустракаеш светлыя, як прамень, старонкі.

37-ы год — гэта ж і год памяці А. С. Пушкіна — 100-год-

МУЗЫКА

«НЯМА ЛЁСУ БОЛЬШ ЧУДОУНАГА...»

Народнаму артысту БССР, лаўрэату
Дзяржаўнай прэміі СССР
Анатолю БАГАТЫРОВУ — 75

Не хочацца, каб гэты артыкул быў парадна-святочным, калі пералічваецца ўзнагароды юбіляра, падводзяцца рахункі творчым дзямі. Гэтага не трэба. Імя старэйшага майстра беларускага мастацтва ўсім нам вядома з дзяцінства. Музыка яго даўно даказала сваю жыццяздольнасць: яна вядома і любіма, бо кожны гук яе адраўваецца ад людскіх сэрцаў, хвалюе і радуе іх. Усё жыццё, творчы шлях кампазітара Анатоля Багатырова даюць магчымасць на прыкладзе аднаго лёсу зразумець значнасць такой з'явы, як савецкая шматнацыянальная музыка, зразумець ролю асобы ў развіцці нацыянальнай культуры, адчуць сілу ўздзеяння гэтай асобы праз мастацтва на фарміраванне эстэтычных поглядаў некалькіх пакаленняў. Таму мне хацелася, каб на гэтых старонках прагучаў голас самога майстра, бо вопыт і мудрасць, якія дае чалавеку перажытае — нялёгкае і радаснае, мовуць адказаў і на пытанні сённяшняга часу — такога складанага і супярэчлівага.

— 37—39 гады былі страшнымі ў жыцці нашага грамадства, — гаворыць А. Багатыроў. — Стаўшы старшынёй нашага Саюза кампазітараў у ліпені 1938 года, я апынуўся (як і многія) перад шматлікімі выпрабаваннямі. Можна было застацца сумленным чалавекам або стаць на шлях прыстасавальніцтва, здзелкі са сваім сумленнем у адносінах да сваіх калег. І вось сёння я магу з вялікім задавальненнем сказаць, што ў той перыяд і ва ўвесь час майго старшынёўства ніхто з членаў СК не быў рэпрэсаваны.

Так, 37-ы стаўся ўвасабленнем страху, несправядлівасцей, зламанах жыццяў. Але 37-ы таксама — год стварэння Пятай сімфоніі Д. Шостакавіча, глыбока драматычнай, але і лірычнай, найбольш светлай у творчасці кампазітара; дэмакратычнай і светлай 18-ай сімфоніі М. Мяскоўскага; бліскавай, дасціпнай, скрозь прасякнутай жыццесцвярджальным настроем «Рускай уверцюры» С. Пракоф'ева; цудоўных пушкінскіх раманаў Ю. Шапорына. Цяпер часта пытаюцца: як жа так — страшная эпо-

дзе з часу гібелі паэта. Якую хвалю творчай актыўнасці выклікала гэтая дата ў прадстаўнікоў усіх відаў мастацтва! Вось і 24-гадовы Анатоль Багатыроў піша чароўную «Казку пра Мядзведзіху» паводле незавершанага твора А. Пушкіна, свой першы буйны твор — дыпломную работу на заканчэнне Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Я памятаю гэты светлы, паэтычны, кранальны твор з маленства: у 50-ыя гады «Казка...» часта гучала па радыё. Паэтычная музыка з яе найвыразнымі кантрастамі паміж бестурботнай карцінай сонечнага летняга дня і змрочнай сцэнай забойства Мядзведзікі глыбока хвалявала, а плач Мядзведзікі заўсёды выклікаў самае шчырае, глыбокае спачуванне. (Між іншым, згадваю, што летась таксама быў пушкінскі юбілей — 150-годдзе з дня гібелі паэта. А хто з нас, ці з маладзейшых, ды і са старэйшых калег-кампазітараў адгукнуўся на гэту дату? Чаму не было такой патрэбы?).

— У той пушкінскі год на

Па слядах Міколы Сурначова

Апошнім часам, збіраючы матэрыял для новай апавесці, давялося двойчы пабываць у ГДР. І кожным разам прасіўся да мяне сяброў дапамагчы адшукаць магілу земляка, паэта-ваіна Міколы Сурначова.

Загінуў М. Сурначоў у краінах 1945 года, на подступах да Берліна. Аднапалчанін І. Плахатнюк сцвярджае: «Было гэта за 8 кіламетраў ад Берліна...»

Але дзе дакладна гэтая мясціна? Як загінуў наш славетны земляк? Ці ёсць сведкі апошняга бою? Дзе і як пахаваны? На ўсе гэтыя пытанні хацелася знайсці адказы. Дапамагчы ўзялася нястомная энтузіястка, старшыня таварыства германа-

савецкай дружбы на хімічным заводзе ў Косвігу Розмары Канопка. Яна напісала дзесяткі пісьмаў ва ўсе раёны ГДР.

І вось — жаданая вестка. Ліст ад намесніка бургамістра раённага горада Бад-Фрэнвальдэ таварыша Класа:

«Пошук наш даў станоўчы вынік. Як паведаміў гісторык таварыства Фрэйдэнберг Гергат Тумс (каля гэтага паселішча якраз і быў апошні начны бой жменькі смельчакоў, які натхніў камандзір узвода знішчальнага супрацьтанкавага артылерыйскага палка старшы лейтэнант Мікалай Сурначоў.— У. Л.), усе вяснаццаць магіл савецкіх воінаў у 1948 годзе перанесены на брацкія могілкі ў

І зноў гучыць капэла

У канцы філарманічнага сезона адбыўся канцэрт Акадэмічнай харавой капэлы БССР імя Р. Шырмы (мастаці кіраўнік і галоўны дырыжор Людміла Яфімава). У зале Белдзяржфілармоніі сабраліся сапраўдныя прыхільнікі харавой музыкі, сярод іх кампазітары, музыкантаў, выкладчыкі музычных вучылішчаў, школ і, канечне ж, ветэраны капэлы.

Калектыў вядомы далёка за межамі Беларусі; калектыў унікальны, з багатымі традыцыямі, са сваім нацыянальным абліччам. Такай была капэла, калі ёю кіраваў Рыгор Раманавіч Шырма. Не адзін год прыхільнікаў капэлы хвалявала: хто ж здолее прадоўжыць справу выдатнага музыканта і дырыжора, захавае і памножыць славутыя традыцыі нашага цудоўнага калектыву?..

Як вядома, у сакавіку 1987 г. капэла разам з новым кіраўніком Л. Яфімавай пачала працу над новым творам Л. Шлег «Гуканне вясны», які быў выкананы ўжо ў краінах. Потым — «Патэтычная аратарыя» Г. Свірыдава на вершы У. Мажоўскага; аратарыя Я. Глебава «Свяці, зарэ!»; «Рэвіем» Р. Шумана. Па заказе грузінскага дырыжора В. Шубладзе ў кароткі час было падрыхта-

вана і выканана ў зале Кіеўскай філармоніі сачыненне А. Брукнера «Тэ Дзюм». Апроч таго, пасляхова праходзілі планавыя канцэрты.

І вось за кароткі час была падрыхтавана новая праграма, складзеная толькі з нумароў з капэлы (акрамя «Рэвіема» Р. Шумана).

Адкрылі яе фрагменты з харавой кантаты А. Хадоскі «Песні Белай Русі». Ужо першыя акорды зачаравалі аўдыторыю выдатна збалансаваным ансамблем кожнай партыі і ўсяго хору ў цэлым, мяккасцю гучання, выразнасцю, гнуткасцю выканання, выдатным ладам. У канцэрце былі прадстаўлены разнастайныя па стылі і жанры творы беларускіх, рускіх кампазітараў, беларускіх народныя песні, заходняй і айчынай класіка. Сярод іх «Зайграю на дудцы» з харавога канцэрта А. Мдзівані «Замовы» (вершы А. Пашкевіч), хоры з «Пушкінскага вянна» Г. Свірыдава, тонкія харавыя мініяцюры Я. Казановскага «на вершы японскіх паэтаў», чатырохголосы псалом XVI стагоддзя Вацлава з Шамотул.

Асабліва парадваў нас, ветэранаў капэлы, «Вянок беларускіх народных песень» (з анталогіі Р. Шырмы), выкананы ў

вершы паэта пісалі многія кампазітары, нагадаю цудоўныя цыклы Шапоруна і Свірыдава. Усе вучні нашага класа — класа Васіля Андрэвіча Залатарова свае дыпломныя працы тады таксама пісалі на творы Пушкіна. Кантату «Ваявода» напісаў Пётр Падкавыраў, цудоўныя рамансы і кантату «Тэлепелец» стварыў Міхаіл Крошнер. Ён быў старэйшы за нас, шмат чаго ўжо бачыў у жыцці, быў вельмі добразычлівы і як бы знітоўваў адносіны паміж вучнямі ў класе. Цікавы твор паводле «Сцёнькі Разіна» напісаў Анатоль Папоў — чалавек вельмі таленавіты, які, на жаль, загінуў на фронце ў самым канцы вайны. Не ўсе творы былі аднолькава ўдалыя, але

вялікім поспехам, што ў сваю чаргу натхняла мастакоў на новыя здзяйсненні.

Газета «Известия» пісала ў 1940 годзе: «У Багатырова вялікае драматычнае чуццё. Ягоная лірыка шчырая, эмацыянальная, героіка мужная і высакародная. Народны гумар, паэтычныя абразкі прыроды выразна адлюстраваны ў ягонай музыцы. Самым моцным бокам Багатырова з'яўляецца меладыйны дар. Менавіта ў мелодыі ўся своеасаблівасць, арыгінальнасць музыкі Багатырова і разам з тым яе арганіч-

тым горадзе я нарадзіўся, тут прайшлі мае дзяцінства і юнацтва. Жылі мы на Сянной плошчы, зараз гэта вуліца Багдана Хмяльніцкага. Мая кампазітарская творчасць пачалася ў атмасферы музыкі. У нашай сям'і добра спявала маці. Яна выступала з канцэртамі, і я, налі пачаў займацца на фартэпіяна і быў дастаткова падрыхтаваны, пачаў ёй акампаніраваць. Праз Віцебск праходзілі гастрольныя шляхі многіх артыстаў, у Віцебску спыніліся вядомыя паэты. Памятаю, як бацька ўзяў мяне з сабой на сустрэчу з Уладзімірам Маякоўскім у гарадскім тэатры. Ніводзін паэт не чытаў свае вершы так цудоўна! Гэта было высокамастацкае, па-сапраўднаму артыстычнае выступленне. У 1918 годзе ў Віцебску была адкрыта народная кансерваторыя. Дырэктарам яе быў запрошаны Мікалай Малько — цудоўны музыкант, які арганізаваў сімфанічны аркестр з выкладчыкаў і музыкантаў, што прыехалі з ім з Петраграда. Яны часта былі ў нас дома, наладжвалі вялікія музычныя вечары, дзе я, дзіця, усё слухаў, убіраў у сябе. Усё гэта фарміравала светаўспрыманне, густ, выхоўвала любоў да мастацтва.

З часам было ўжо зразумела, што музыка — гэта ягоны лёс. Віцебская музычная школа, музычны тэхнікум у Мінску, потым кансерваторыя...

А неўзабаве — вайна. Грозныя і гераічныя гады. Ды толькі і тады творчасць не згасла. Ніякія выпрабаванні не маглі яе спыніць: ні цяжар вестак з фронту, ні неабходнасць пакінуць свой родны кут, ні адсутнасць умоў для працы. Знаходзячыся ў эвакуацыі ў Свядлоўску, А. Багатыроў піша творы, без якіх цяпер і не ўяўляеш сабе гісторыю беларускай і ўвогуле савецкай музыкі. Гэта найперш — кантаты «Ленінградцы» на словы Джамбула і «Беларускім партызанам» на вершы Янкі Купалы (зрабілася музычным сімвалам партызанскай барацьбы на Беларусі). І гэта таксама была зброя ў суровы час!

Вайна, якая ішла тады, прымушала ўспоміць і іншыя войны, кожная з якіх давала шмат прыкладаў святага гераізму. У Свядлоўску А. Багатыроў распрацаваў оперу «Надзежда Дурава» — эпічнае і адначасова рамантычнае апавяданне пра «кавалерыст-дзяўчыну», якая пад выгладам афіцэра Аляксандрава гераічна абараняла радзіму ў час напалеонаўскага нашэсця. Уражвае, што якую старонку оперы Багатырова не раскроеш — рамантычную арыю гераіні, народныя сцэны, харавыя салдацкія эпізоды ці карціну Барадзінскага бою, — усе яны здзіўляюць жывым адчуваннем падзей.

Перажыванні, звязаныя з падзеямі вайны, не пакінулі кампазітара ў мірны час. Пасля кантаты «Беларусь», дзе А. Багатыроў адлюстравваў жыццё пасляваеннай рэспублікі, ён піша Санату для скрыпкі і фартэпіяна, у 1 частцы якой ізноў згадвае падзеі, настроі ваеннага часу, а потым — Першую сімфонію, адзін з самых драматычных сваіх твораў, дзе зноў апавядае пра веліч маральнага

духу чалавека ў час суровых выпрабаванняў. Праз многа год ён вернецца да гэтай тэмы ізноў — у араторыі «Бітва за Беларусь».

У пасляваенныя гады пачалася інтэнсіўная педагагічная дзейнасць Анатоля Васільевіча Багатырова. Яна працягваецца і сёння. Пра дзейнасць настаўніка мы мяркуем па выніках ягонай працы, а вынік гэты — вучні, іхняя творчасць. Дастаткова назваць толькі некаторыя імяны: Я. Глебаў, Г. Вагнер, Д. Смольскі, І. Лучанок, А. Мдзівані, В. Войцік, Л. Захлеўны, — каб зразумець, што вынік цудоўны. І самае каштоўнае ў вучнях Багатырова тое, што ўсе яны вельмі розныя, у кожнага сфарміравалася ўласная індывідуальнасць, што кожны з іх абраў свой шлях у мастацтве, выпрацаваў свой почырк, знайшоў сваю тэму.

— Ведаецца, у творчым працэсе (пад час навучання) не ўсё залежыць ад настаўніка. Шмат што залежыць і ад асобы самога вучня: яго здольнасцей, стараннасці, агульнай падрыхтаванасці, нават яго маральных якасцей. Вельмі добра, калі вучні не напіраюць творчую манеру настаўніка, а шукаюць сваю шляхоў у мастацтве. Таму лічу, галоўнае на ўроку — гэта аналіз музычных твораў кампазітараў розных стыляў і напрамкаў, розных школ. Толькі так можна выхаваць індывідуальнасць. Не ўсе, хто скончыў кампазітарскае аддзяленне, робяцца кампазітарамі. Але нічога страшнага тут няма. Галоўнае, каб чалавек сапраўдным музыкантам быў, хай і не кампазітарам. Галоўнае, каб ён быў асобай, каб усведамляў, што самае страшнае ў мастацтве — гэта стандартызацыя, ваяўнічы прымітывізм (якога ў гады застою перасталі саромецца), культ пацязальнасці (тансама набытак часоў застою). І ўсё ж такі сапраўднае шчасце, калі да цябе ў клас трапіла таленавіты вучань, які абяцае вырасці ў сапраўднага кампазітара.

Апошнім часам на адрас кансерваторыі гучаць нарананні: чаму не вучаць пісаць пацязальную музыку, чаму не вывучаюць розныя напрамкі рок-стылю, чаму не вучаць эстраднай аранжыроўцы? Гэтыя пытанні задаюць людзі, якія ніколі не адчынілі дзверы ў оперны тэатр, на камерны вечар у філармоніі. Можна, яны не ведаюць, што ва ўсім жанры музыкі (лёгкай ён ці сур'ёзнай) патрабаванні да твора адны і тыя ж: ярнасць музычнага матэрыялу, прысутнасць у творы свежай індывідуальнай інтанацыі, уменне пабудоваць выразную форму, выпісаць фантурную тканіну, данладна ўвасобіць сваю кампазітарскую задуму. Гэта і ёсць прафесіяналізм, гэтаму і вучаць у кансерваторыі. Менавіта гэта той падмурок, на якім, калі ён ёсць, можна ўзводзіць будынак у любым стылі і жанры. І вельмі нягожа, спекулятыўна робяць

тыя невукі, якія пра асобныя жанры музыкі і напрамкі ў ёй гавораць ад імя народа: «гэта народу патрэбна», «гэта народу непатрэбна». Народ складаецца з АСОБНЫХ ЛЮДЗЕЙ, і ў кожнага свой густ, свае імкненні, прыхільнасці. І ніхто не мае манаполію казаць ад імя ўсяго народа. Мае творчыя сустрэчы ў Віцебску, Гомелі, усё маё жыццё пераконаваюць мяне, што людзі здатныя зразумець самае сур'ёзнае мастацтва. Калі мастак працуе сумленна і не гуляе ў дэмакратызм з публікай, не адступае ад сваіх творчых прынцыпаў, — ён заўсёды будзе па-сапраўднаму ацэнены народам.

Сёння пра выхаваўчую, ачышчальную ролю мастацтва мастакі і літаратары загаварылі на ўвесь голас. І адразу перад тымі, каго хваляюць гэтыя пытанні, паўсталі новыя складаныя праблемы. Ім і быў прысвечаны Усеаюны пленум праўлення Саюза кампазітараў па эстэтычным выхаванні дзяцей і юнацтва, які адбыўся ў Маскве. У сваёй прамове на ім А. Багатыроў гаварыў: «Масавая культура робіць замах на духоўны свет нашага грамадства, разбурае тое, што заснавана на нязмэнных, ісцінных каштоўнасцях, якія складаюць сутнасць чалавецтва. Разбурае тое, што ўсе мы па меры сваіх магчымасцей стваралі ў нялёгкіх умовах. Чаму мы баімся адкрытай канфрантацыі? Яна ж рэальна існуе! А мы апраўдаемся, каемся, амаль што просім дазволу на існаванне. Чаго нам баяцца — за намі ж шматвяковы вопыт чалавецтва, духоўная сіла. Але мы павінны паклапаціцца, каб менавіта гэты вопыт быў упрыняты наступнымі пакаленнямі, каб яны выхоўваліся на тым, што будзе ўзбагачаць іх духоўнае жыццё».

У мастацтве ёсць адвечныя тэмы. Яны невычэрпныя, яны не падлягаюць модзе, цяжкасцям і супярэчнасцям нашага жыцця. Думка пра тое, што не можа быць пачуцця больш узвышанага і высакароднага, чым любоў да Радзімы, што няма лёсу больш драматычнага і цудоўнага, чым лёс тваёй Радзімы, гучыць у творчасці А. Багатырова і зараз. На поўны голас выказаў кампазітар гэтую думку і ў музыцы, якая прагучала на яго сёлетнім аўтарскім вечары ў Мінску. Прынамсі, манументальная араторыя «Бітва за Беларусь», напісаная ў апошнія гады, пацвердзіла: кампазітар поўны творчых сіл, і мы можам чакаць ад яго новых твораў. А гарачы прыём музыкі слухачамі, глыбокая ўдзячнасць тых, хто прыйшоў на яго канцэрт, былі ўзнагародай майстру за доўгія гады нястомнай творчай працы, за адданасць мастацтву, за вернае служэнне абранай справе — талентам, сэрцам, майстэрствам.

Галіна ГАРЭЛАВА.

сам фант, што ўсе адгунуліся на гэтую бліскую кожнаму сэрцу дату, сведчыць пра душэўную дый грамадзянскую спагадлівасць. Тэкст «Назкі...» я ўзяў на прапанову В. А. Залатарова і, трэба сказаць, што твор гэты меў вельмі шчаслівы рэпертуарны лёс і выконваўся не толькі ў Беларусі, а і далёка за яе межамі.

Праз два гады кампазітар распачаў працу над сваёй першай операй. У 1940 годзе ў жыцці Беларусі адбылася падзея, якая, безумоўна, акумулявала творчае жыццё рэспублікі. Гэта Дэкада беларускага мастацтва ў Маскве.

— Рыхтаваліся мы да дэкады вельмі дбайна, з вялікім энтузіязмам. З 1937 па самы 1940 год. Да дэкады пісаліся балет М. Крошнера «Салавей» і тры оперы: «Кветка шчасця» А. Туранова, «Міхась Падгорны» Я. Цікоцкага, я пісаў «У пушчах Палесся». Дырэктар опернага тэатра К. Гантман, добра разумеючы справу, хваляючыся за лёс беларускага мастацтва і вынік дэкады, запрасіў у Мінск для кансультацый лепшыя сталічныя сілы: дырыжоры Галаванова і Самасуда, кампазітара Гліэра, балетмайстраў Галійзоўскага, Лапухова, Ермалаева, прыязджала і вялікая спявачка Няджанова. І дэкада прайшла з

ная сувязь з мастацтвам беларускага народа. Любоў да народнай песні, глыбокае разуменне яе асаблівасцей вызначае асноўны характар музычнага стылю кампазітара — стыль, які з'яўляецца развіццём элементаў народнай музыкі. Вось чаму кампазітару так удалася абмалёўка нацыянальных тыпаў, вялікіх харавых сцэн... «У пушчах Палесся» — вялікае дасягненне маладога тэатра і зарука далейшага росквіту беларускага опернага мастацтва.

Такі ранні поспех маладога творцы (опера была ўдасгоена Дзяржаўнай прэміі СССР) — вынік не толькі таленту, гэта поспех цалкам сфарміраванай асобы. А хуткасць фарміравання асобы мастака залежыць ад умоў выхавання, ад асяроддзя, якое акружае чалавека ад нараджэння ці якое складваецца пазней. Анатоль Багатыроў нарадзіўся ў сям'і настаўнікаў у Віцебску, які на пачатку стагоддзя быў буйным культурным цэнтрам...

— Але, але, маё жыццё цесна звязана з Віцебскам. У гэ-

райцэнтр Бад-Фрэнвальдэ. Там мы і знайшлі пліту надмагільную з прозвішчам «Сурначоў». Аднак павінны паведаміць, што ў напісанні прозвішча існуе розніца з тым, што вы прыслалі нам. Калі ўзнікнуць пытанні ці просьбы, мы заўжды да вашых паслуг. З сацыялістычным прывітаннем Клоас.

Сапраўды, на надмагільнай пліце дапушчана памылка. Напісана «Сурнамов Н. Н.». Але ініцыялы і вайсковае званне супадаюць. Проста, відаць, нямецкія таварышы дапусцілі памылку пры вымаўленні, працітанні прозвішча паэта. Паглядзіце, колькі такіх пліт на брацкіх могілках у Бад-Фрэнвальдэ, колькі там яшчэ ляжыць невядомых салдат.

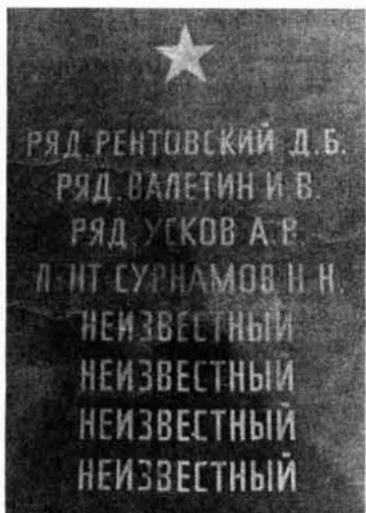
Прозвішча Міколы Сурначова ўстаноўлена. Выходзіць, былі звесткі, былі дакументы. А раптам тое-сёе ёсць у таго гісторыка-энтузіяста з пасёлка Фрэйдэнберга, дзе першапа-

чаткова быў пахаваны Сурначоў? А раптам (тут аж займае дух!) той гісторык наведзе на след палявой сумкі Міколы Сурначова, з якой ён не расставаўся, у якой ляжалі не толькі вайсковыя дакументы, але і новыя вершы, накіды, лісты ад сяброў?

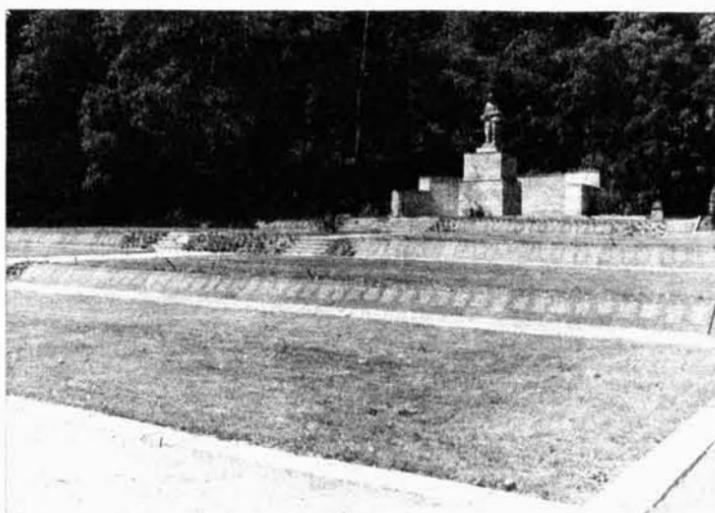
Усё гэта вельмі можа быць, бо для нямецкіх таварышаў «Н. Н. Сурнамов» усяго толькі савецкі лейтэнант, а не паэт. Яны папрасілі расказаць, хто такі быў Мікола Сурначоў. І па маёй просьбе П. Прануза паслаў бургамістру Бад-Фрэнвальдэ свае ўспаміны пра паэта-сябра.

Яшчэ ўстаноўлена, што загінуў Мікола Сурначоў не зусім там, дзе прыгадваюць ветэраны. Не восем кіламетраў было ад Берліна, а хутчэй за ўсё восем кіламетраў да акружнай берлінскай магістралі. Гэта не адно і тое ж.

На гэтым, бадай, і заканчва-

юцца мае аматарскія пошукі. Цяпер самы раз падключыцца нашаму Саюзу пісьменнікаў, лі-

таратурнаму музею, грамадскасці. Трэба бацьваць у тых мясцінах, дзе загінуў наш пісь-

менніцкі брат, сабраць новыя звесткі пра яго. Уладзімір ЛІПСКИ.

Набыць крылы

Спектакль «Чырвоны куток» на сцэне
Маладзёжнага тэатра БССР

Чырвоны куткі — яны ўсюды падобныя, ці завод гэта, ці ферма, ці маладзёжны інтэрнат. Некалькі плакатаў, некалькі лозунгаў, ды яшчэ можа быць пераходны сцяг і тэлевізар. Тут, у рабочым інтэрнаце, дзе жыюць дзяўчаты, сталіцы пюпітры з чыстымі нотамі — намён на нейкую узвышанасць інтарэсаў і памяненняў. Праўда, пюпітры, гэтыя, як вывеліся, выконваюць чыста дэкаратыўную функцыю: імі ні разу не пакарысталіся. Мы адно пабачылі агітбрыгаду, якая дэкламуе бадзёрыя вершыкі і спявае дошыць зацяганую ў апошні час гумарыстам «Птицу счастья завтрашнего дня».

Коротка змест спектакля «Чырвоны куток» па п'есе М. Разоўскага можна перадаць так: маладая інтэрнатаўка п'е пачорнаму, а выхавачельна Ліна Фёдарэўна спрабуе прывесці яе да парадку і даведацца заадно аб прычыне п'янства. І тут у нас узнікаюць пытанні. Некаторыя прычынныя (п'е адна, рэгулярна, а часам і «з гарла») гавораць пра тое, што перад намі клінічны выпадак. Ды і артыстка (Э Сакура) паказвае нам Саруханаву менавіта алкагалічнай: нерухомы, тупаваты выраз твару толькі к фіналу робіцца больш-менш чалавечым, прасветленым. Але наколькі ж недалёка і наўнай павінна быць выхавачельна, каб не зразу мець, што мае справу з хворым чалавечым!

Л. Кучарэнка, якая іграе Ліну Фёдарэўну, напачатку ці не завельмі літаральна зразумела сваю ролю. Яна з'яўляецца перад намі валаўяй хамаватай бабай у казённым сінім халаце, якая не менш казённа бярэцца за «сеанс выхавання», і паколькі падапечная ўхіляецца ад яго — замыкае дзверы на ключ. Яна куды больш падобна на вахцёрку, чым на выхавачельную. Адзін з характэрных дыялогаў гучыць прыкладна так:

— Мы не дазволім табе, Саруханавы, каціцца ўніз.
— Куды хачу, туды і качуся.
— Маскве патрэбны рабочыя рукі і г. д.

Зноў пытанне: калі дзеянне адбываецца ў Маскве, то адкуль гэта настойлівае беларускае вымаўленне ў выхавачельні? «Чаму плохое...», «Зра ты так со мной...» добра-такі рэжучы вуха і з-за сваёй невытлумачальнасці і недарэчнасці ў дадзеным кантэксце, зраняючы нацыянальны пачуцці. Музіца, артыстка адчула гэта, бо к сярэдзіне спектакля адмовілася ад сумніцельнай «знаходні». Паступова пазбаўляючыся адназначнасці ў разуменні ролі, яна здолела ўсё ж прабіцца да чалавечай і жаночай сутнасці сваёй гераіні. Як пад халатам аказалася чырвоная блузка з нейкай медалькай, так пад маскай казённага клопату і аптымізму — чула, спакутаваная сваімі і чужымі болякамі душа.

На працягу спектакля Ліна Фёдарэўна перажывае некалькі метамарфозаў. Пасля вахцёркі мы бачым ужо тыповую энтузіястку даважнага часу (на ўспамін прасіцца гераіні вядомага спектакля А. Шапіры «Заўтра была вайна»). «Масква — гэта індустрыяльныя цэнтры!» — патэтычна ўсклікае яна. Далей — больш, у зусім парадыйным тоне: «Наш завод не толькі выконвае план, але і робіць людзей шчаслівымі. Гэта звыш плана». І такое — сёння, калі мы глядзім «Пакаянне» (фільм згадваецца ў спектаклі) і займаемса аўтагеннай трэніроўкай! Бадай, яна з другога вымярэння — гэта энзалтаваная Ліна Фёдарэўна...

Даведаўшыся, што дзяўчына працуе ў прасавым цэху, выхавачельна прышла ў поўнае захваленне: «Я там была! Там агонь! Малатоў, які надае дэталы патрэбную форму!» Яна і сама, як той ма-

латок, хоча за адзін вечар прыдаць прапашчай Саруханавы форму дабрачыннага перадавіна вытворчасці. Пры гэтым праўляе зайздросную цяплівасць, што не вельмі вяжэцца з яе першапачатковай жорстнасцю.

А цяплівасць ой як патрэбна! Саруханавы аказалася цвёрдым арэшкам. Настырнасць выхавачельні натыйнаецца на глухое, маўклівае, зацятае супраціўленне. Апатэтычна-гідная міна дзяўчыны толькі аднойчы парушаецца плачам, досыць ненаатуральным, і смехам, досыць непрыемным. Гераіня, адчуваецца, даўно змірылася з уласным апудчэнствам. Яна нехаця адбівае валаўю атаку, і яе непахіснае «куды хачу, туды качуся» успрымаецца як жыццёвае крэда. Такая гераіня, здавалася б, не павінна служыць узорам для пераймання. (Ды і намероду не кожны задумаў бы на такім матэрыяле). Аднак гэты незалежны паводзіны Саруханавы, яе трапныя рэпрэзентыўныя рэплікі выклікаюць у зале ажыўленую рэакцыю. Калі ўспомніць, што ў маладзёжнага тэатра маладзёжная аўдыторыя, якая успрымае найперш вонкавае, відавочнае, то звычайная пазіцыя пастаноўшчыка В. Катавічкі мне ўяўляецца хісткай.

Назіраючы за гледачамі, я зразумела, што ўнутранае супраціўленне адчувае не толькі я. Занадта многа «мілых» падрабязнасцей, разлічаных на несафарміраваны густ. «Я не дзяўчына», — увесць час, напрыклад, падірэслівае малодшая з гераіняў. Жарт, можа, і тыповы для алкагалічнай, але ён выклікае зусім адваротны жададаны эфект. Гэтак жа смакуецца, а дакладней, высмейваецца дзявоцтва не вельмі юнай ужо Ліні Фёдарэўны — разам з яе наспех выдуманымі кавалерамі. Але і гэтага здалося мала: прыпеўку, якую па ходу дзеяння спявае гераіня Э. Сакуры, змянілі на іншую — непрыстойную... Паспех любой цаной?

Няшмат прасветаў у жыцці завадчанкі. «Толькі і радасці, што танкеткі на мінулым тыдні купіла», — скажа яна, урэшце разгаварыўшыся. Тут я згодна з А. Салынскім, які ў прадмове да п'есы М. Разоўскага («Советская драматургия», 1986, № 4) піша аб праўдзе, «якая дае сілу гэтай п'есе». Ён, дарэчы, згадвае імёны А. Петрашэвіча і А. Дударова — як першапраходцаў у няпростай і балючай тэме.

На заклік выхавачельні не апускаць крылы Саруханавы спакоемна заўважыць, што зроду іх не мела. Яна літаральна непрабавальна, што надае сцэнічнаму існаванню гераіні пэўную аднастайнасць. К фіналу спектакля, трэба сказаць, намячаецца пералом у паводзінах і характары. Не здарма ўсё ж выхавачельна ступалася ў яе, як у глухую сцяну! Мы паверылі нарэшце ў шчырасць намераў Ліні Фёдарэўны. З-пад казённых прылібаў нармальнага, адвечнага чалавечай прага — дапамагчы, узбадзёрыць, падтрымаць — і Саруханавы не магла на яе не адгуннуцца. Яна нават спачувальна паглядзіла выхавачельна на галаве — жэст, нечаканы нават для яе самой.

У многім вытлумачыў настойлівасць Ліні Фёдарэўны і той факт, што раней яна працавала ў дзіцячым доме. Менавіта памяць пра знядбаных бацькамі, пакалечаных фізічна дзяцей (нарадзіліся ад алкаголікаў) і прымушае яе з такой страсцю і самаадданасцю змагацца за жывую душу не менш адзінокай, чым яна, былой вясцоўкі (адметны штрых!)

Хацелася б думаць, што чарговая пастаноўка Маладзёжнага тэатра БССР — як і гераіня яе Саруханавы — усё ж набудзе крылы, уздымецца да святла і духоўнасці і тым, апраўдае сваё з'яўленне на мінскай сцэне.

Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ.

МУЗЕЙ У ШКОЛЕ

Краязнаўчому школьнаму музею вёскі Доўск Рагачоўскага раёна — 30 гадоў. Ён — адзін з лепшых у Гомельскай вобласці. Тут каля трох тысяч экспанатаў, кожны з якіх — крыніца ведаў пра родны край. Найбольшую цікавасць прыцягвае экспазіцыя раздзела «Наша мясцовасць у далёкім мінулым», дзе прадстаўлены шэраг унікальных экспанатаў. Сярод іх — пазванок іхтыязура, міжледніковы торф, акамянелы рог старажытнага насарога, абломкі біўня і зуб маманта. Есць і прылады працы, першабытнага чалавека, кераміка X—V ст. да н. э., кераміка і наваліны вырабы старажытных славян. У раздзеле шырока прадстаўлена нумізматыка. Усе гэтыя экспанаты знойдзены вучнямі Доўскай школы на распрацоўках кар'ераў у навакольных вёсках, на будаўнічых пляцоўках, у час археалагічных раскопак.

Добра адлюстраваны ў экспазіцыі падзеі Вялікай Айчыннай вайны на Рагачоўшчыне і сённяшні дзень краю.

Неяк у час турысцкага паходу на мясцінах баявой славы юныя следцы школы знайшлі каля вёскі Сверхань безыменную магілу. Ад мясцовых жыхароў

даведаліся, што там пахавана сібірачка — медсястра Лідзія Католіна, якая загінула пры фарсіраванні Дняпра. Доўскай школьнікі звязаліся са следцамі з горада Омска, паведамілі ім пра сваю знаходку. Чанаць давялося нядоўга. У хуткім часе госці з сярэдняй школы № 96 г. Омска прыехалі на Беларусь, ушанавалі памяць сваёй зямлячкі.

Школьны музей падтрымлівае сувязь са школай пасёлка Малая Агароўка Тульскай вобласці, дзе жыву і вучыўся Герой Савецкага Саюза маёр Пётр Данілаў. Ён загінуў у снежні 1943 г. у час вызвалення Рагачоўшчыны і пахаваны ў Доўску.

Шмат добрых спраў на рахунку доўскай школьнікаў, і ведаючы музей далёка за межамі раёна. Гасцямі музея былі супрацоўнікі краязнаўчых музеяў Мінска, Брэста, Гомеля, Магілёва, студэнты мінскіх ВНУ. Музей узаагароджаны граматамі Рагачоўскага раёна, Гомельскага абллага, дыпломам і ступені былога Міністэрства асветы БССР.

Вёска Доўск.

К. ЗАЙЦАУ.

З РЕДАКЦЫЙНАЙ ПОШТЫ

Вельмі карысна і важную ў палітычных адносінах справу робіць у апошнія гады газета «Літаратура і мастацтва», змагаючыся супраць скажэнняў праграмага патрабавання КПСС аб неабходнасці прызнаваць і паважаць нацыянальна-рускае двухмоўе. Сур'ёзныя парушэнні гэтага важнейшага прынцыпу савецкай нацыянальнай палітыкі на сучасным этапе прызнаны кіруючымі органамі нашай рэспублікі, і цяпер прымаюцца некаторыя захады для

паўторную асаблівасць: беларуская мова найбольш блізкая да рускай, і рускі чытач, слухач, глядач заўсёды зразумее творы, напісаныя і выкананыя па-беларуску.

Давайце цяпер звернемся да тэатральнай і канцэртнай дзейнасці некаторых устаноў мастацтва і культуры БССР. Возьмем, напрыклад, філармонію. Ці зрабіла яна здабыткі нашай эстрады такім шэдэўрам мастацкай літаратуры, як пэзма «Тарас на Парнасе»? Ні чуць па радыё, ні бачыць

стацтва. Чаму ж цяпер мы не чуюм гэтага шэдэўра, створанага Анатолем Астрэйкам і Нестарам Сакалоўскім? А песня пра Заслонава? Добра, што гэтай мелодыяй сустракаюць цяпер на мінскім вакзале цягнікі, якія прыбываюць сюды з Масквы. Але трэба, каб песня гэта не сыхадзіла з нашых эстрад і спявалася нашай моладзю.

А «Зорка Венера» на словы М. Багдановіча? Гэты лірычны, задушэўны рамас адпавядае ўзроўню самых лепшых су-

СКЛАЎСЯ ТАКІ СТЭРЭАТЫП...

таго, каб пераадолець негатыўныя з'явы. У сувязі з гэтым вельмі важна высветліць прычыны, што прывялі да занядання беларускай мовы і фактычнага ігнаравання беларуска-рускага двухмоўя.

Гэты ж артыкул выкліканы адным зусім канкрэтным выпадкам, які прывёў мяне да доволі сумнага роздуму. 9 Мая 1988 г. на тэрыторыі Савецкага раёна г. Мінска адбылося святкаванне 43-й гадавіны Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Урачыстыя выступленні былі арганізаваны парткомам завода ЭВМ імя Р. К. Арджанікідзе на пляцоўцы перад домам № 13 па вул. Кульман, дзе размяшчаецца ЖЭС-42.

Я быў запрошаны выступіць ад імя ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны. Натуральна, што як гісторык я ў сваёй прамоўе гаварыў пра дружбу народаў нашай краіны. На жаль, здзівіла і засмуціла выступленне артыстаў. Яны з вялікім удзімам выканалі дзесяць песень. Але... ніводнай на беларускай мове. Выбралі, праўда, адзін твор кампазітара Ігара Лучанка, толькі, зноў жа, на рускі тэкст.

Вось я і думаю: чаму тут яшчэ раз адбылося такое свядомае і адкрытае ігнараванне беларускай культуры? Неяк атрымалася, што выступы ў друку супраць ігнаравання беларуска-рускага двухмоўя, супраць прыніжэння беларускай мовы, наша грамадскасць падваргала крытыцы галоўным чынам сістэму колішніх Міністэрства асветы БССР і часткова Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі. Рабіліся крытычныя заўвагі таксама ў адрас некаторых іншых ведамстваў, устаноў і арганізацый.

Але пры гэтым зусім недастаткова звяртаецца ўвага на ролю Міністэрства культуры БССР. А яно ж можа вельмі многа зрабіць не толькі ва ўзніжэнні на належны ўзровень павагі да нацыянальнай па форме, сацыяльнай па змесце культуры нашага народа, але таксама пашава да беларускай мовы, да літаратурных твораў на гэтай мове. Акрамя таго, я хачу падкрэсліць, што беларуска-рускае двухмоўе мае сваю не-

на тэлевізійным экране мне яе не даводзілася.

Пры масавай непісьменнасці ў дарэвалюцыйныя часы змест «Тараса на Парнасе» перадаваўся з вуснаў у вусны, фалькларызаваўся і шырока бытаваў як сродак задавальнення мастацка-эстэтычных густаў беларускага народа. У сувязі з гэтым не магу не нагадаць некаторыя факты са свайго асабістага жыцця. Мая маці ведала пэзму «Тарас на Парнасе» на памяць, і не было большай асалоды ў мяне і суседскіх дзяцей, як у зімовы вечар пры запаленай грубцы паслухаць: «Ці знаў хто, братцы, з вус Тараса...»

У 1973 г. я наведаў горад Перм, дзе жыў тады мой стрыечны брат, старэйшы за мяне на 11 гадоў. Ён з маленства знаходзіўся ў Расіі, куды пераехалі яго бацькі. У час перапіскі са мной ён папрасіў прыслыць кнігі з беларускімі паэтычнымі творамі, якія да рэвалюцыі бытавалі ў вуснах мастацкім выкананні. Якое ж было маё здзіўленне і захваленне, калі ў час нашай сустрэчы ён не толькі (як колісь мая маці) прадэкламаваў «Тараса на Парнасе», «Панскае ігрышча» і іншыя беларускія творы, але стаў таксама даваць каментарыі і крытычныя заўвагі па змесце гэтых паэм. якія (на яго думку) пры друкаванні падвергліся неабгрунтаваным рэдакцыйным папраўкам.

Нягледзячы на буйнейшыя сённяшнія дасягненні беларускай літаратуры, «Тарас на Парнасе» не павінен быць забыты, бо гэта гісторыя не толькі мастацкай творчасці народа, але і гісторыя яго побыту, яго існавання ў вельмі складаных гістарычных умовах.

А як добра служылі б справе нашай сучаснай перабудовы вершы савецкіх паэтаў Беларусі, каб яны сістэматычна выконваліся на дзяржаўных эстрадах і ў самадзейных калектывах.

Слухаў я 9 Мая памянёны канцэрт і думаў: а чаму б там не выканаць адну з самых узнёслых і гераічных песень савецкага народа — беларускі «Нёман»? Колісь жа выдатнейшы спявак М. Ворвулеў зрабіў яго каронным нумарам беларускага вакальнага ма-

светных твораў такога жанру, але эстрада не зрабіла «Зорку Венеру» мелодыяй, якую паўтаралі б і ў Беларусі, і за яе межамі.

Не магу не сказаць некалькі слоў і пра тых работнікаў культуры, якія часта, без усякіх аб'ектыўных прычын, нават добра ведаючы родную мову, свядома прыніжаюць яе месца і ролю ў беларуска-рускім двухмоўі.

У сувязі з гэтым не магу не нагадаць такі прыклад. Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору быў створаны ў 1957 г. як нацыянальная навукова-даследчая ўстанова, якая займаецца вывучэннем усіх відаў беларускага мастацтва, фальклору і народнага быту. Адрозна дырэктарам інстытута быў прызначаны вядомы пісьменнік, акадэмік АН БССР Пятро Глебка, мне выпаў гонар адзінаццаці гадоў быць яго намеснікам па навуковай рабоце. У інстытуце панавала сапраўднае двухмоўе. Усё справаводства вялося на беларускай мове, усе сходзі і пасяджэнні таксама. А што ж зараз? Цяпер справа дайшла да таго, што нядаўна на адным з пасяджэнняў у інстытуце нават беларускія фалькларысты выступілі на рускай мове.

І калі я прачытаў у адной газеце, як там адбылося пасяджэнне за «круглым сталом» па пытаннях беларускай мовы, мне на ўспамін прыйшоў польскі жарт: «Не патшце, цо ксёндз робі, а слухайце, цо ксёндз муві».

Ці можна зразумець такую адносіны да праграмага патрабавання партыі па нацыянальна-рускаму двухмоўю з боку тых беларусаў, якія самі добра валодаюць роднай мовай, але ў падпарадкаванні ім установах знорок ігнаруюць яе ўжыванне? Няўжо ж ім дагэтуль яшчэ не зразумела, што карыстанне беларускай мовай трактаваць як нацыяналізм — гэта значыць, прытрымлівацца аджыўшых, асуджаных цяпер стэрэатыпаў.

А. ЗАЛЕСКІ,

доктар гістарычных навук, прафесар.

ЗІРНУЦЬ НА ЎЛАСНАЕ ЖЫЦЦЁ

Звычайная камунальная квартира, пабудаваная ў павільёне кінастудыі «Беларусьфільм», быццам аб'яднала сабою рэальную жыццёвую прастору, абсурдныя сітуацыі і дзіўныя трызненыя героі фільма ў нейкую сатырычную фантазію, дзе ўсё пераблытана і не зразумець, што ж на самой справе адбываецца, але цікава — што ж абудзецца?

...Малады спецыяліст Пётр Васільевіч Румянцаў па волі лёсу накіраваны на працу ў гэтую самую камунальную квартиру, дзе размясціўся філіял нейкага НДІ. У калідорах гэтай кватэры героі фільма даведзецца сутыкнуцца з жыццём, неверагодным для чалавека, які прышоў са студэнцкай лаўкі і прывык разумець і ацэньваць абставіны паводле падручнікаў і канспектў.

«Філіял» — так называецца

новая ігравая стужка маладога кінарэжысёра Яўгена Маркоўскага, які закончыў ВГІК (майстарня С. Герасімава) у 1981 годзе і дэбютаваў фільмам «Сянта ліхтароў» і тэлевізійнай карцінай «Які быў вундэркіндам» (1983).

— Дзеянне нашага фільма адбываецца ў 1989 годзе, — расказвае рэжысёр фільма, — Неверагоднасць сітуацыі — спалучэнне ўнутры «камунальніцкай» філіяла НДІ і простых жытараў, звычайных кватэражыццякаў — толькі спачатку падасца нам выдуманая, якая не мае супадзенняў з рэальнасцю. Мярнуць самі: у нас на рабоце людзі жывуць нібы дома — гатуець суп, ходзяць па магазінах, прыводзяць дзяцей, атрымліваюць за ўсё гэта грошы і існуючы парадка не падвяргаюць ніякаму сумненню. Ці не адсюль пайшла і прантыка «несці з работы» — гэта ж мой дом! І вось гэтая сітуацыя — поўная пагарда да службовай адназначнасці і ўласнага сумлення — можа працягвацца вельмі доўга. Гэтае абсурднае, недарэчнае і жахлівае становішча будзе да таго часу, пакуль людзі, якія ствараюць яго, так жыць будзе зручнай. У нечым і сутнасць перабудовы — прабіць шарлуцінне, за якім людзі зручна жыць; гэта спроба давесці бягучае выведжванне ўстаноўленага рабочага часу...

Тое, што Яўген Маркоўскі — фантазічны рэжысёр, было прыкметна і ў папярэдніх яго працах; акрамя таго, рэжысёр шмат увагі надае форме кінамастаграфічнага твора. У яго аснову лёг сцэнарый ленынградскага драматурга А. Жыцінскага. Аператар фільма — А. Суханова, мастак — А. Верашчакін. Ролі выконваюць Д. Харацян, А. Якаўлева, Л. Федасеева-Шукшына, Я. Дабравольская, Н. Кліманова, М. Старадубаў і іншыя.

Алег СЛІВА.

Вера Платонаўна — Л. Федасеева-Шукшына.

Кадр з будучага фільма. На першым плане Д. Харацян у ролі Пятра Румянцава.

НАВЕДВАЛЬНІКІ Дома літаратара ўжо прызваліся да таго, што тут часта ладзяцца мастацкія і іншыя экспазіцыі. Тут экспанаваліся фотаработы У. Крука, графіка В. Сташчанюка, эскізы В. Целеша. Апошняя тут праходзіла выстаўка графічных твораў Леаніда Марчанкі. Гэта мастак, як прынята казаць, сярэдняга пакалення. Нарадзіўся ён у 1941 годзе ў

разу ў вочы. Упэўнены, шмат наведвальнікаў выстаўкі не звярнулі на яе асаблівай увагі. Залацінка — пасёлак у далёкай Якуціі. Пабудавалі яго на трасе БАМА беларускія хлопцы і дзяўчаты. Назву пасёлку дала невялікая рэчка Залацінка, у якой шмат, кажуць, золата і рыбы. Сёння Байкала-Амурская магістраль дзейнічае, жыве пабудаваны беларусамі пасёлак, а гэты сціплы

майстэрню альбо цікавую творчую камандзіроўку, калі твай удзел у лёсе чалавека патрэбны і сучасны. Памятаю, як самому была неабходна, калі быў малады, падтрымка. Мне дапамаглі. Галоўнае — не згубіць пачуцця ўдзячнасці. Я яго не згубіў, таму, мабыць, імкнуся дапамагчы іншым.

— Вы даволі актыўна ўдзельнічаеце ў выстаўках. Есць плён — на Усесаюзнай выстаўцы ў Маскве работы вашы атрымалі прэмію. Як адносіцеся да выставак? Што яны для вас?

— Па-першае, вялікі стымул. Падрыхтоўка да выстаўкі — жорсткі, бескампрамісны самагляд, сказаць бы, пераацэньванне каштоўнасцей. Па-другое, вызначэнне свайго месца сярод таварышаў па мастацтве. Вельмі хваляюся кожны раз. Без выставак не можа быць творчага росту.

— На мастацкіх выстаўках шмат экспануецца работ з прэтэнзіяй на арыгінальнасць. Але баюся, што ў пагоні за арыгінальнасцю мы гублем школу, тую школу, што дала нам вялікіх майстроў пэндзля. Дэмакратызацыя грамадскага жыцця для мастакоў, творчых

ЧАЛАВЕК НЕАБЫЯКВА...

Бабруйска. Скончыў спачатку Пензенскае мастацкае вучылішча, а потым Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут. Член Саюза мастакоў.

Уражання ад гэтай выстаўкі змусілі мяне бліжэй пазнаёміцца з мастаком, наведаць яго майстэрню.

Апынуўся ў невялікім пакоі, са стэлажамі, рабочым сталом, станком для друку і невялікімі астраўкамі для адпачынку. Вузенькая лесвіца вядзе на антрэсолі, дзе размешчана невялікая бібліятэка. Сярод усяго гэтага ён, мастак: сіваватая ўжо чупрына, цэпкія вочы, рукі працаўніка. Пачынаецца наша гаворка.

— Мяркуючы па работах, вы шмат падарожнічаеце.

— Доўга быць на адным месцы не магу. Гэта, мабыць, доля ўсіх мастакоў. Мне неабходны ўражання ад пачутага, убачанага, асэнсаванага.

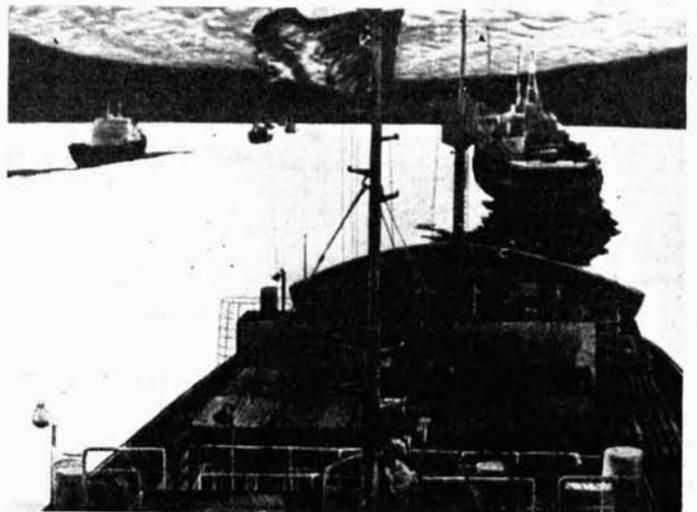
— У кнізе водгукаў, што знаходзілася на выстаўцы, шмат добрых слоў, накітал таго, што гравюры вашы ўражваюць, абуджаюць думку, гістарычную памяць. Але ёсць і такія, дзе папракаюць у бездухоўнасці, ці, як там было напісана, у «безнацыянальнасці».

— А што такое нацыянальнасць? Хіба толькі намалёваная хатна, або прафесійна, але холадна, выпісаная архітэктурныя помнікі? На жаль, шмат з таго, што падаецца як нацыянальнае — бутафорыя. Хіба Бялыніцкі-Біруля, з яго карцінамі прыгажосці поўначы нашай краіны, не беларускі нацыянальны мастак? Ён жа дапамог нам убачыць хараство гэтага краю. Праз свой светлагляд, сваё бачанне...

Прыгадалася гравюра Л. Марчанкі «Суровы край» з серыі «Залацінка». Вісела яна неяк збоку, не кідалася ад-

малюнак — напамін пра той час, пра добрыя справы камсамола рэспублікі. Хіба ж гэта «безнацыянальна»?

Былі потым у Леаніда Мар-

Л. МАРЧАНКА. Палярны круг.

чанкі Цюмень, Туркменія, Палярны круг. Не на сталічным асфальце нараджаюцца ў мастака яго карціны. Павандраваўшы, з апантанасцю і асаладай стварае ён цэлыя цыклы гравюр: «Мой край азёрны», «Зямля і людзі», «Горад Мінск».

— Вы шмат увагі ўдзяляеце грамадскім справам: член партыйнага бюро, член праўлення Саюза мастакоў БССР, старшыня графічнага мастацкага савета і г. д. Не перашкадае гэта творчасці?

— Безумоўна, часу блрэ шмат — недзе два дні ў тыдзень аддаю грамадскім абавязкам. Радасна, калі нехта з твай дапамогай атрымаў

людзей наогул, адкрыла шмат магчымасцей для адстойвання сваіх творчых пазіцый. Гэта добра, але і пра выхаванне густу нельга ж забываць.

— На маю думку, усялякія працы «авангардызму» маюць права на жыццё. Было б сумна, калі б усе людзі былі падобныя адзін на аднаго: аднолькавыя твары, думкі, учынікі. Час сам вызначыць, што ёсць сапраўднае мастацтва. Вызначыць данладна.

За вокнамі збіраўся вечар. Прышоў час дзякаваць гаспадару за гасціннасць...

Прайшоў час, а мне ўсе прыгадваецца сустрэча з гэтым чалавекам — чалавекам неабывяковым.

В. СКВАРЦОУ.

АПЕРАЦЫЯ «АЎТАМАБІЛЬ-88»

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 4).

кі новага айчыннага апарата па кантролі за таксічнасцю адпрацаваных аўтамабільных газаў. Загадчык аддзела надзейнасці і дыягностыкі машын Я. Лаўрыновіч сказаў, што на пачатку 11-й пяцігодкі гаркомам партыі і гарвыканкомам было задана заданне зрабіць 50 такіх прыбораў. Зрабілі 10. Акрамя гэтага, у садружнасці з Інстытутам фізікі АН БССР распрацаваны яшчэ і зусім новы прыбор АНБ-312, які быў сапраўды лепшы за «Інфраліт».

Цяпер, рыхтуючы гэты артыкул, я пацікавіўся, як працуюць мінскія аналізатары таксічнасці і ў супрацоўніцкаў Дзяржінспекцыі па чысціні атмасфернага паветра, і ў прадстаўніка гарадскога ДАІ І. Ваніцкага. Усе яны няўцяжана паціскалі плячамі: маўляў пра новы апарат першы раз чуоць.

Пазваніў у «Аўтатранстэх» першаму намесніку генеральнага дырэктара С. Цярэшку і растлумачыў яму ў чым справа.

Ён доўга не мог зразумець, пра што ідзе гаворка, і ўвесь час паўтараў, што яны толькі рамантуюць сапаванія «Інфраліты», а што датычыцца вынаходніцтва новых апаратаў, дык мо пра гэта ведае другі намеснік генеральнага дырэктара І. Карбановіч.

Званю Ігнату Іванавічу Карбановічу. Чую тое ж самае: не, яны толькі рамантуюць «Інфраліты», я штосці блытаю. Чую па тэлефоне, як у кабінет Карбановіча нехта ўваходзіць і ён пытаецца ў яго пра злэшчасныя апараты, якімі, быццам бы, пацверджаны карэспандэнты, у 1984 годзе займаліся ў аб'яднанні. Той нешта адказвае, і я нарэшце чую гучны ўсклік майго субяседніка: «Адмоўны вынік?» І ўжо мне: «Так, сапраўды, займаўся адзін аддзел, але з гэтага нічога не атрымалася».

Кажу Ігнату Іванавічу, што недзе чытаў — у многіх заходніх краінах даўно навучыліся рабіць экспрэсаналізы ўтрымання ў выкідах шкодных рэчываў: на выхляпную трубу надзяваецца партатыўны камп'ю-

тэр, які паказвае... «Не ведаю, — перабівае мяне І. Карбановіч — можна было б, вядома, гэта купіць, але дзе ўзяць валюту?»

Вось так. А, між тым, нам дасканалыя аналізатары таксічнасці адпрацаваных газаў патрэбны мо яшчэ больш, чым развітым аўтамабільным дзяржавам. Бо там ужо стала паўсядзённай практыкай ужыванне нейтралізатараў, якія спрыяюць больш поўнаму спальванню бензіна, а г. зн. і многіх яго шкодных кампанентаў. Нельга забывацца і на тое, што наш аўтатранспарт працуе скрозь на зтыліраваным бензіне, у якім шмат свінцовых дадаткаў і які ўжываць у гарадах наогул нельга. Дарэчы, выхляпныя газы аўтамабільных ўтрымліваюць да двухсот розных шкодных рэчываў, сярод іх, акрамя вокісу вугляроду, яшчэ такія страшныя атруты, як вокіс азоту, двухвокіс серы, канцэрагенныя бензанітраты і г. д.

Колькі чаго ўтрымліваецца ў адпрацаваных газах у кожным канкрэтным выпадку (акрамя вокісу вугляроду), ніхто не ведае, бо няма для гэтага патрэбнай апаратуры. Ва ўсіх ім разе, айчынай. Ды што гаварыць пра бензапірыны, калі няма ў нас нават дымамераў? Вы бачылі, які шлейф чорнага дыму селецца за дызельным аўтобусам ці грузавіком? Нават у час месячніка «Чыстае паветра» кантралёры на гэта не звярталі

ўвагі, рабілі выгляд, што не бачаць таго дыму. Бо чым ты прыпчэш таго вадзіцеля, калі ў цябе няма ніякага інструмента, каб вымераць дым. Ты яму: «Чаму дыміш?», а ён у адказ: «Дзе вы бачыце?» Праўда, можна сцешыць сябе тым, што дызельны рухавік выкідае вокісу вугляроду менш, чым бензінавы. Праўда, спецыялісты сцвярджаюць, што сажа, якой многа ў дыме, мае ўласцівасць адсарбіраваць канцэрагенныя кампаненты выкідаў.

Не помню, дзе я вычытаў, што выйсе — у экалагічна чыстым паліве. У якасці прыкладу называлі прыродны газ метан, на які, прынамсі, хутка прыйдзе большасць аўтамабільнага парку рэспублікі. Пераход гэты, відаць, ідзе хуткімі тэмпамі.

І вось цяпер, у час нашага імправізаванага рэйду на Магілёўскую шашу, выпадкова даведваюся, што аўтамабілі, якія працуюць на газавым паліве, атручваюць паветра тым жа вокісам вугляроду не менш за тыя, што ўжываюць бензін. «Але правяраць іх не маем права, — сказаў В. Рыжыкаў, — існуе інструкцыя толькі на бензінавыя рухавікі...»

Сёй-той, чытаючы гэтыя нататкі, спытае, чаму аўтар нічога не гаворыць пра медыкаў, якая іх пазіцыя ва ўсіх гэтых пытаннях, нарэшце ж, забруджваецца паветра, гэта вядзе да самых цяжкіх захворванняў.

Праглядаючы дакументы месячніка, я са здзіўленнем высветліў, што праводзіўся ён без удзелу санітарна-эпідэміялагічнай службы горада. Чаму? Ніхто не мог на гэта адказаць мне нават і на гарадской станцыі. «Нас не запрасілі», — сказаў загадчык санітарна-гігіенічнага аддзела А. Вастракнутаў. Мы доўга гутарылі з ім на гэтую тэму, і я зразумеў, што ахова паветра ад забруджвання не мае прыярытэтнага значэння ў рабоце станцыі. Сёе-тое, праўда, праводзіцца, сям-там, калі-нікалі робяцца замеры паветра, але мэтанакіраванай, сістэматызаванай работы ў гэтым напрамку не відаць. Таму і не змог Анатоль Іванавіч расказаць мне пра рэальны стан паветра ў горадзе, не валодаў ён фактамі і лічбамі, якія тычацца гэтай справы. Праўда, гартуючы пры мне нейкі даведнік, А. Вастракнутаў заўважыў, што пэўныя даследаванні маскоўскіх вучоных сведчаць пра тое, што здароўе чалавека на 30 працэнтаў залежыць ад уздзеяння пэўных фактараў прыроднага асяроддзя. На трыццаць?.. У манаграфіі «Экалогія і рак», выдана ў Кіеве ў 1985 годзе, сцвярджаецца, што 85 працэнтаў захворванняў чалавека на рак цяпер звязаны з прыродным асяроддзем (уклучаючы прадукты харчавання і стан атмасфернага паветра)...

Міхась ЗАМСКІ.

Пакутую ён нам пакінуў загадку.

— А хто ж бы адважыўся зараз рашаць?

Яўгенія ПФЛЯЎМБАЎМ

Калісьці, у 1924 годзе, Янка Купала напісаў верш:

...О так! Я — пралетар!..
Яшчэ учорах раб пакутны—
Сягоння я зямлі ўладар
І над царамі цар магутны!

Мне бацькаўшчынай цэлы свет,
Ад родных ніў я адварнуўся...
Адно... не збыў яшчэ ўсіх бед:
Мне сняцца сны аб Беларусі!

У ім, гэтым вершы, — глыбокі, не ўсімі яшчэ і сёння зразуметы сэнс, веліч, боль і трагедыя многіх, уключаючы і самога нашага вялікага песняра...

У жыцці Янкі Купалы было нямала цяжкіх гадоў. Адзін з іх — 1930.

Пачаўся ён быццам не горш за іншыя, а можа, нават у сім-тым і лепш. Голькі што быў надрукаваны верш «Сыходзіш, вёска, з яснай явы...» (газета «Звязда», 19 снежня 1929 г., часопіс «Полымя», № 11—12, 1929 г.), у якім паэт вітаў тых змены, што несла сацыялістычнае жыццё, а ўжо ў першым нумары «Чырвонай Беларусі» за 1930 г. з'явіўся новы верш — «Дыктатура працы». Гэта быў крок наперад у творчасці песняра, у спасціжэнні і адлюстраванні ім савецкай рэчаіснасці. Набліжалося 25-годдзе яго літаратурнай дзейнасці, і Купала добра, натхнёна працаваў, хацеў сустрэць па-належаўму гэтую дату. Ён, можа, больш, чым калі, ездзіў па Беларусі — пабываў у Бабруйску, Віцебску, Хойніках, Мазыры, сустрэўся ў Доме асветы з удзельнікамі Мінскай акруговай настаўніцкай канферэнцыі. Не парушаўся і заведзены гадамі парадак і рытм — у Купалы кожны дзень шмат самых розных гасцей: прыходзіць сябры-літаратары, моладзь, прыходзіць і тыя, хто набыў вядомасць і ўладу — акадэмікі, партыйныя і дзяржаўныя дзеячы: усім хочацца пагаварыць з паэтам, параіцца, пачуць яго мудрае, аўтарытэтнае слова. «Дзверы яго гасціннага дома не паспявалі зачыняцца за шматлікімі наведвальнікамі» (М. Лужанін). Гаспадары гэтага дома — «Іван Дамінікавіч і Уладзіслава Францаўна» — былі рады гасцям і рабілі ўсё, каб яны не былі чым-небудзь пакрыўджаны. Сапраўднае хлебасольства і гасціннасць гаспадароў купалаўскага дома ледзь не ўвайшло ў прымаўку» (М. Лынькоў). І хоць сам «Купала быў стрыманы па выяўленню пачуццяў, раскрываўся перад суразмоўцамі не часта і ненадоўга» (М. Лужанін), «па сваёй натуре» «быў маўклівы, больш любіў слухаць, чым гаварыць» (Уладзіслава Францаўна), аднак «любіў бываць сярод людзей, і людзі шанавалі і ўмелі цаніць яго прысутнасць» (М. Лужанін). «Ён усё павінен быў асэнсавваць сам. Ён адкрыта выказваў сваё сумненне наконт чаго-небудзь, пакуль не прараскаў той або іншы факт праз лабараторыю сваёй асабістай думкі. І гэта надавала асаблівую каштоўнасць яго грамадска-палітычным пазіцыям. Ён ахвотна праслухоўваўся да довадаў і прарачанняў субсідэнікаў» (С. Шамардзіна). Нарэшце, 28 мая ў Мінску ў Доме асветы адбылася вечар, прысвечаны 25-

годдзю літаратурнай дзейнасці песняра. Невялікая зала гэтага Дома перапоўнена. Паэта гора рача віншуюць сябры-пісьменнікі, рабочыя, сяляне, піянеры... Зачытваюцца вельмі цёплыя тэлеграмы і віншавальныя адрасы ад СНК БССР, ЦВК БССР, ад працоўных калектываў, ад рэдакцый часопісаў і газет, ад пісьменнікаў РСФСР, Украіны і іншых рэспублік, ад Камакадэміі і секцыі мастацтваў народаў СССР... Усхваляваны паэт гаворыць прамову, якая потым друкуецца ў газеце «Звязда», як «Ліст у рэдакцыю» (30 мая 1930 г.), у якой, акрамя слоў падзякі «Савецкай уладзе і савецкай грамадскас-

«Свайму народу», «Наша гаспадарка», «Каб...», «Паэт і цэнзар», а таксама пераклады, прычым, важныя, у пэўнай ступені этапныя — «Міжнародны гімн» («Інтэрнацыянал»), паэма В. Палішчука «Ленін», паэма У. Бранеўскага «Песня аб вайне грамадзянскай», «Песня аб паходзе Ігара» і інш. Кніга была прысвечана «памяці тых, што памерлі ў змаганні за нацыянальнае і сацыяльнае вызваленне маёй бацькаўшчыны».

І хоць на сходах, ды і друку сёй-той спрабаваў не зусім паважліва выказвацца пра самога паэта і асобныя яго творы, спрабаваў прыпісваць яму розныя «нашаніўскія», «адрад-

наву, якія часта бывалі ў яго дома і з многімі з якіх ён сябраваў, — вызвалілі ад пасада і арыштоўвалі. За якія месяцы два за кратамі апынуліся Я. Дыла, В. Ластоўскі, А. Смоліч, С. Некрашэвіч, Я. Лёсік, У. Пічэта, Б. Эпімах-Шыпіла, М. Гарэцкі, М. Грамыка, У. Дубоўка, А. Гурло, Я. Пушча, У. Жылка, А. Бабарэка, народны камісар асветы БССР А. Баліцкі, народны камісар земляробства БССР З. Прышчэпаў і многія-многія іншыя... Больш таго, не пакінулі ў спакоі і самога Купалу, пачалі ўсё часцей і часцей выклікаць у ГПУ... Чаго ад яго дамагаліся? Паколькі амаль усе арыштаваныя

значнай часткі беларусаў. Лоб... Лепш назваць яго старым, але больш выразным словам — «чалом». Досыць было раз-другі зірнуць на гэтае чало, каб упэўніцца: там, у падкоркавых тайніках павінны хавалася да часу думкі і пачуцці, якія пазней вобразамі слоў асядуць у сэрцах людзей!

І гэтая ўсмешка! Тады яна лёгкай хваляй бегла ад вачэй да вуснаў. Пазней, праз колькі год, усмешка ягоная набыла нязвычайную сталасць, глыбіню з адценнем суму і нейкай нібы адказнасці. Яна сведчыла аб яго закончай усявядомленасці сваёй выдатнай ролі ў справе станаўлення нацыянальнага аблічча народа, з нетраўчэга ён выйшаў. А. П. Чэхаў выказаўся ў адным з лістоў у час хваробы Льва Талстога прыкладна так: «Страшна падумаць, што Талстой можа памерці. Пакуль ён жывы, не сорамна быць рускім пісьменнікам. Пры ім не падые галавы ў нашай літаратуры ніводзін прахвост!»

Так прыкладна адчувалі сябе пры Янку Купале ўсе нашы пісьменнікі. Мы як бы знаходзіліся пад дбайнай, няспынай аховай яго маральнага аўтарытэту...

А як адчувалі сябе «пры Янку Купале» тыя, хто яго дапытваў, патрабаваў прызнання? Ды і хто быў для іх Купала? «Подследственное лицо», не болей. Нежаданне Купалы гаварыць пра арыштаваных негатыўнае, кампраметуючае, было расцэнена, што і сам Купала такі ж, як і ўсе астатнія удзельнікі «нацдэмаўскай контррэвалюцыйнай арганізацыі», яе духоўны натхняльнік і правадыр. У выдавецтве затрымліваецца кніга «Творы 1918—1928», увага звяртаецца не на шырока вядомыя вершы паэта, што мелі гучны розгалас ва ўсёй Савецкай краіне, не на яго пераклады «Міжнароднага гімна» («Інтэрнацыянала»), пазмы «Ленін», а зусім на іншае, у прыватнасці, на верш «Паўстань». Якраж жа пры арышце Язэпа Лёсіка ў яго рэчавых доказах, якіх награзілі цэлу папуду, знаходзіць газету «Звон» ад 17 верасня 1919 года, дзе побач з артыкулам, прысвечаным Пільсудскаму, змешчаны гэты твор... Купала кажа, што ён у гэтым невінаваты, верш быў напісаны 28 жніўня 1918 года, калі ні пра якога Пільсудскага і мовы быць не магло. Паэту не вераць, а можа, робяць выгляд, што не вераць. Просіць, патрабуюць, каб патлумачыў, як наогул пішуча твора, у прыватнасці, як і чаму былі напісаны п'еса «Тутэйшыя», верш «Перад будучыняй» ды і іншыя. Урэшце, яму аб'яўляюць пра яго прыналежнасць да «нацдэмаўскай контррэвалюцыйнай арганізацыі»... «Натура Купалы была складаная, надзвычай тонкая, чуллівая, кволая. Знешне спакойны, роўны, нават сарамлівы, сціплы, Янка Купала быў глыбока ранімы» (Г. Гарэцкі). І вядома ж, на нахабства і несправядлівасць следчых не мог не прарэагаваць. А тыя насядалі, патрабуючы ўжо ад паэта публічнага «пакаяння», адрачэння ад таго, чаму паэт служыў усё сваё свядомае жыццё, у што верыў. Аднак Янка Купала быў не той чалавек, каб нагаворваць на сябе і на іншых, каяцца ў грахах, якіх не меў, выракацца сябе і сваіх спраў, думаць, якімі жыў, мроіў, якім служыў. Ён, хоць

„СНЯЦЦА СНЫ АБ БЕЛАРУСІ“

ЗАГАДКА СМЕРЦІ ЯНКИ КУПАЛЫ

ці», былі і такія словы: «Я кажу, таварышы, што пакуль хопіць маіх сіл, я не сыду з таго шляху, па якім ішоў да сённяшніх векапомных бурлівых дзён, — заўсёды наперад і наперад! Бяда і гора маё і ўсяго працоўнага люду беларускага адходзіць усё далей — у нябыт, а шпаркім крокам творыцца квяцістае беспрыймае бытанне, абы толькі шчырай працай і безагляднай адданасцю Ленінскім заветам дапамагач хутчэйшаму набліжэнню гэтай светлай часіны!»

Праз некалькі дзён — 9 чэрвеня адбыліся ўрачыстасці ў Маскве — вечар у Камакадэміі, на якім выступіў народны камісар асветы РСФСР А. В. Луначарскі, — ён засведчыў факт, што імя Я. Купалы ўпісана ў гісторыю беларускай літаратуры такімі ж буйнымі літарамі, як і імя Тараса Шаўчэнка і ў украінскай літаратуры». У тым самым месяцы часопіс «Полымя» змясціў на сваіх старонках (№ 5—6) 18 арыгінальных твораў і 9 перакладаў з архіва паэта, якія, як гаварылася ва ўступе, «раней па цэлым шэрагу прычын, у тым ліку і па цензурных, нідзе не друкаваліся...» Беларускае дзяржаўнае выдавецтва, якое ў сувязі з пяцігоддзем працы паэт прывітаў вершам, выдавала першы яго «Збор твораў»; яно ж, гэтае выдавецтва, падрыхтавала і вялікі том выбранай паэзіі песняра пад назваю «Творы 1918—1928». Янка Купала вычытаў карэктурку і застаўся задаволены кнігай, бо ў яе, акрамя шырока вядомых ужо вершаў, напісаных у савецкі час, — «А зяюлька кукавала», «Безназоўнае», «Арлянятам», «Піанерскае», «На смерць Сцяпана Булата», «На Даўгінаўскім гасцінцы», — увайшлі і тыя, што былі напісаны ў нямецкую і польскую акупацыю і пакуль нідзе не друкаваліся, а калі і друкаваліся, дык у такіх выданнях, якія проста былі недаступныя масаваму чытачу — «На нашым...», «Паўстань», «На сход», «Час», «З павяўшай славай», «Беларускія сыны»,

жэніцкія», «нацдэмаўскія» грахі і настроі (напрыклад, М. Аляхновіч, Бэндэ і інш.), паэт не надаваў гэтым значэння. Веў Купала сябе выскародна і з моладдзю, не прымаў удзелу, як некаторыя, у барацьбе з «маладыкоўскім» задзерам і напорыстасцю. Было яму і без таго чым займацца і пра што думаць! Пачаўся ж адыход ад лінінскіх нормаў жыцця, узьялічалася асоба Сталіна і яго нейкая выключная роля ў жыцці партыі і краіны, вярнуліся пошукі і выкрыццё розных «контррэвалюцыйна-раў» і «контррэвалюцыйных» арганізацый. Вызваліліся адзін за адным ад пасада людзі не надта «надзейныя». Ужо быў вызвалены ад пасады Старшыні СНК БССР і адкліканы ў Маскву Язэп Адамовіч, з якім Купала часта сустракаўся, амаль пасабраваў, былі вызвалены ад пасады сакратара ЦВК БССР З. Чарнушэвіч, ад пасады дырэктара Беларускага дзяржаўнага выдавецтва і рэдактара часопіса «Полымя» Ц. Гартны, ад пасады рэдактара газеты «Савецкая Беларусь» М. Чарот... Ды і з «беларусізацыяй» ішло не ўсё так, як задумвалася, меркавалася... Што ўсё гэта значыла?..

Балюча ўдарыла Купалу і вестка, што прыйшла ад маці і сяцёр і якая прымузіла няма ла пахвалывацца, — іх, як выявілася, хоць на тое і не было ніякіх падстаў, раскулачылі. Пакуль паэт бегаў па розных інстанцыях, шукаючы, хто б заступіўся, сяцёр пасадылі на цягнік і павезлі ў Котлас. Цяжка сказаць, што б і як з імі было, каб не энергічнасць і рашучасць Уладзіслава Францаўна — яна дагнала цягнік з ракулачанымі ў Барысаве і, маючы хоць і не вельмі пераканаўчыя і дзейсныя паперы, дамаглася, каб Купалавых сяцёр вызвалілі, не везлі далей... Не паспелі апамятацца ад адной бяды, пачаліся новыя — знаёмых Купалу людзей, тых, каго ён ведаў, з кім працаваў у Тэрміналагічнай камісіі, у Інбелкульце, потым у Акадэміі

часта бывалі ў паэта дома, то... Што яны там рабілі, як сябе паводзілі, што гаварылі, абмяркоўвалі, якія пры гэтым выказваліся і кім думкі? І не толькі дома ў Купалы, але і ў іншых месцах — на пасяджэннях Тэрміналагічнай камісіі, у Інбелкульце, у Акадэміі наву? Ды і па якіх меркаваннях, чаму сёй-той залічваўся на працу?.. А канфіскаваны веснік «Адраджэнне»? Як ён узнік, хто быў у яго рэдкалегіі?.. Ці не знароч дзеля гэтага выдання Я. Купала напісаў верш «Паўстань»?

Янка Купала, чалавек крышталінай сумленнасці, не мог гаварыць няпраўды. А тым, хто яго дапытваў, патрэбна была няпраўда, патрэбна было тое, што не апраўдвала б, а кампраметавала б пасадажанах за кратамі. Следчы, каб забытаць Купалу, супастаўлялі яго паказанні, спрабуючы «вывудзіць» хоць што патрэбнае ім, таму затрымлівалі яго ў сябе ўсё больш і больш — іншы раз, пайшоўшы ў ГПУ пасля абеду, ён вяртаўся адтуль толькі пад раніцу.

Купала, як піша ў сваіх успамінах М. Грамыка, заўсёды добра ўсведамляў тую ролю, «якую адывала яго гісторыя ў культурным развіцці свайго народа», таму даражыў кожным сваім словам, няхай яно было друкаванае ці вуснае. Таму не падаваўся ні на якія кампрамісы. Паэт-прарок, паэт-вяшчун ён многае ведаў і бачыў далёка наперад. Да таго ж, ён рады быў, што скончылася руху і неразбярыха ў Беларусі, змены адной улады на другую, ён цаніў усё тое, што далі, зрабілі і дзеля яго самога і дзеля ўсяго беларускага народа бальшавіцкая партыя і Саветы. Пра гэта ён неаднойчы гаварыў — і ў сваіх творах, і ў выступленнях у друку ў сувязі з наданнем яму годнасці народнага паэта, і ў сувязі з 25-годдзем літаратурнай дзейнасці. Быў Купала тады, паводле слоў М. Грамыкі, «у росквіце гадоў і здароўя. Рысы твару, колер валасоў, позірк — тыповыя для

УРОКІ ЗМАГАННЯ

У гродзенскім клубе «Паходня» адбылася сустрэча моладзі з удзельнікамі падпольнага руху ў Заходняй Беларусі. Да паходняў прыйшлі А. Карпюк, П. Конох, А. Дэмбіцкі, П. Кавалеўскі і П. Дабрыня.

Прачулае, вольнае ад звыклых штампавых слова сказаў пра членаў КПЗБ гісторык, кіраўнік клуба «Паходня» М. Ткачоў.

— Мы нямаюць ўжо ведаем пра кіраўнікоў вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі, —

адзначыў ён, у прыватнасці, — але куды меней — пра шэрагоўцаў, якія паўсядзённымі справамі італі сваю цагліну ў агульную барацьбу. Яны зазналі Лукішні і Манотуў, Уронкі і Картуз-Бярозу. Маладая руць гінула ў змаганні за ідэй. Барацьба гэтая набыла ўсемагчымыя формы: ад забастоўак да агітацый за беларускую школу і выданне нацыянальнай прэсы. На вялікі жаль, трагедыя 30-х гадоў не

абмінула і Кампартыю Заходняй Беларусі. Цяжкая сякера сталінскіх рэпрэсій нішчыла змагароў і маральна і фізічна. Шмат хто з іх, асабліва з кіраўнікоў, паспытаў у дадатак яшчэ і хлеба Калмыкі, Магадана, Салаўкоў і Караганды.

Шмат і цікава апавядалі былі падпольшчыкі. Павел Міналевіч Конох родам з Беласточчыны. У сваёй вёсцы над ракой Нарваю ён старшыняваў у гуртку «Грамады». З памяці яго дагэтуль не сцерліся палітычныя вершы, прытананы калісьці ў «Маланцы»: «Як я трапіў у камуні-

сты» і «Размова званаў з бедным селянінам».

Пётр Дарафеевіч Кавалеўскі ў 1920-м добраахвотна ўступіў у Чырвоную Армію, змагаўся з калчаноўскімі недабіткамі. Пасля вайны працаваў на камсамольскай рабоце, у міліцыі, арганізаваў камуны.

На пачатку 1923 года ён вярнуўся на бацькаўшчыну ў Слоніўскі павет. З Савецкай Расіі вярталіся былыя чырвонаармейцы, камсамольцы і камуністы. Яны пачалі гуртавацца дзеля далейшае барацьбы, бо без яе не ўяўлялі свайго жыцця.

Неўзабаве на раённай канферэнцыі, якая патаемна адбылася на могілках, Кавалеўскіна прынялі ў партыю. Прысутнічала на канферэнцыі Вера Хараужа.

За няпоўныя 17 гадоў у Заходняй Беларусі П. Кавалеўскі тройчы трапляў у турму і быў асуджаны адпаведна да чатырох, шасці і пяцінаццаці гадоў зняволення.

Пётр Навумавіч Дабрыня вядомы быў у Заходняй Беларусі як паэт, які падпісваў свае творы псеўданімам Алесь Су-

МУЗАМ НА ПАЦЕХУ

МІКАЛАЙ ПЛАТОНАВІЧ рашыў усё расказаць Ганне пасля абеда. Як бы там ні было, але вестка усё ж не-прыемная. Ён добра ведаў сваю жонку і не спышаўся яе «парадаваць».

— Ну, якія сёння поспехі вашай брыгады, Федзя? — пачаў ён гаворку, сеўшы за стол з сынам, з якім працаваў на адным заводзе.

Леанід Крукша

Чым ты сёння нас пачастуеш, Ганна Пятроўна? — Ён стараўся паказацца вясёлым, хоць на душы злёгку і скрабілі кожныя... Відаць, жонка адчула, што з мужам нешта здарылася.

— Што гэта ты сёння, Коля, нейкі... суматошны?

— Я? Ды што ты? Проста — добры настрой. Пешшу з завода прагуляюся...

— Машына сапсавалася? — спытала Ганна. Яна, калі муж нечакана з'явіўся ў дзвярэх, здзівілася, чаму перад гэтым не было чуваць за ванном знаёмага шуму матора і стуку дзверцаў машыны.

— Машына?.. Не, не сапсавалася. Захацелася пеха-той.

Магчыма, Мікалаю Платонавічу, якому дарэчы, заўсёды было цяжка крываць душой, і ўдалося б на час абеда счысціць сваю таямніцу, каб не тэлефон. Ён зазваніў не ў адпаведны час.

— Пачакай, — спыніў Мікалаю Платонавіч сына, які кінуўся, каб падняць трубку, і сам зрабіў гэта. — Слухаю, — сказаў ён нейкім устрывожаным голасам. — Так, гэта я. Добры дзень. Што? Не... — Мікалаю Платонавіч скасавурыўся на жонку, пачакаў, пакуль яна паставіць горку талерак на стол. Але жонка, паставіўшы на стол талерні, не вярнулася тут жа на кухню. Давялося працягнуць гаворку па тэлефоне. — Не, не. Я ўжо не дырэктар. Звяртайцеся да Пятра Сяргеевіча. Сёння я перадаў яму ўсе справы...

— Гэта праўда? — здзі-лася жонка, калі Мікалаю Платонавіч паклаў трубку.

— Так, жоначка, — сум-на ўсміхнуўшыся, пацвер-дзіў муж.

— Знялі? За што?

— За што? Вось і ты пы-таеш, за што, — ужо з разд-ражэннем адказаў Мікалаю Платонавіч. — Прывыклі ў нас людзі: калі вызвалілі ад

яе на кухню. Праз хвіліну зноў вярнулася з посудам. — Гэта ён табе свінню па-клаў. А ты яго хваліў: «Пётр Сяргеевіч — ініцыятыўны работнік». Вось ён і спіх-нуў цябе з крэсла і сам сеў — праўдзі ініцыятыву.

— Пастаў талерні і не гавары глупства. Гэта было нечаканым і для мяне і для яго. Выклікалі нас у міні-стэрства і сказалі: «Папра-цавалі вы, Мікалаю Плато-навіч, дырэктарам, шмат зрабілі, дзякуй вам. А цяпер вяртайцеся да варштата. Пётр Сяргеевіч зараз у ро-свіце. Хай паддырэктарні-чае. Хай ён рухае справы далей».

У адным не прызнаўся Мікалаю Платонавіч, што спачатку спытала яго думку. І ён пагадзіўся, што гэта будзе з карысцю для спра-вы.

Ганна Пятроўна ўспомні-ла жонку Пятра Сяргеевіча — Веру. Ганне заўсёды зда-валася, што яна ёй зайздрос-ціць. Ганне гэтая зайз-дросць была прыемнай. «Вось Вера ўзрадуецца», — паду-мала Ганна і ў роспачы ска-зала:

— Што цяпер будзе, што будзе...

Яна ўрэшце паставіла на стол тую горку талерак і цяжка асунулася на крэ-сла.

— Ды кінь ты, Ганна, — цыкнуў на яе Мікалаю Платонавіч. — Людзей здоль-ны кіраваць цяпер шмат. А ў нас прывыклі: сеў за кіруючы стол і сядзіць, па-куль не згоняць. Другі і сам круціцца, верціцца на крэ-сле за тым сталом, адчувае — засядзеўся, як госяць на вяселлі, а не хоча пакінуць цёплае седала. Аб сабе кла-поціцца, не аб справе...

— Тата правільна пасту-піў, — сказаў пераканаўча Федар. — Усё ж Пётр Сяргеевіч цяпер больш нарысці прынясе заводу...

— Заводу... Дурань ты, як і твой бацька, — устала з-за стала Ганна.

І сама ўжо думала аб тым, які пункт апоры знайс-ці ёй у новым становішчы, каб не згубіць да сябе па-вагі знаёмых. Што б там ні казалі муж і сын аб пера-будове, але ўсё ж дырэктар ёсць дырэктар і не дарма ўчэпіста трымаюцца за цё-плае седала.

А Мікалаю Платонавіч, падбадзёраны падтрымкай сына, сказаў:

— Эх! Не трэба быць ня-вольнікам звычай. Не злуй, жонка. Давай лепш абедаць. А заўтра, Федзя, раніцай разам пойдзем у цэх да варштата...

— Ну і абедаць будзеце па займаемай пасадзе — на кухню, — адказала сярдыта жонка і, ухаліўшы горку та-лерак, выйшла з пакою.

Міхась СКРЫПКА

КРЫТЫК І ПАЭТ

— Нашто ты ў зборнік напусціў бязбожна так вады? — Спытаўся крытык малады У паэта Лабады.

— А я не стану якацца, Па шыраўці скажу — Мне выйдзе не па якасці, А па літражу.

ДЭБЮТАНТУ

ЖАРТ

Паэзія — агонь душы, Пакуль гарыць яна — Пішы!

Калі астыне, Узваж цявара і пераходзь на прозу. Не выйдзе класіка — Не найся, У крытыкі падайся.

Вядучых не чапай, Вядомым падпявай, А пападзецца «чыні», Лепш памаўчы, А драбляў — тапчы.

Рабі ўсё як след, Пакінеш нейкі след. У крайнім выпадку, глядзіш,

Хоць наслядзіш.

Праўду для ўсіх Шукаюць нямногія, А для сябе і сваіх — Усе законнікі строгія.

Праўду народ кажа: Пакліпнік — тая ж сажа, Не апячэ — абмажа.

Вядома ўсім, не навіна — Не выйдзе птушкі з баўтуна. Калі ж дзе-небудзь кіраўнік

Не гаспадар — пусты язык, Карысць з балбатына, Як з баўтуна.

ІРАЊІЧНАЯ СУМЕСЬ

Як навучыцца перажываць поспехі іншых?

● Не забываўць толькі пра тых, хто быў ад яго без па-мяці.

● «У нас з дубам агульны карань» — з гонарам гаварыла апенька.

● Шмат раскаваў пра сваю сціпласць.

● Калі кіруеш справаю, у якой нічога не цяміш, — хіба гэта не адзнана геніяль-насці?

Пераклаў з украінскай Р. РОДЧАНКА.

А Б'Я В Ы

Белдзяржфілармонія

аб'яўляе дадатковы конкурс у Мінскі дзяржаўны камерны хор

Для ўдзелу ў конкурсным праслухоўванні запрашаюцца спевакі, музыканты, якія маюць вышэйшую і сярэднюю спецыяльную адукацыю і пастаянную прапіску ў горадзе Мінску.

Удзельнікі конкурсу павінны прадставіць наступныя дакументы ў аддзел кадраў Белдзяржфілармоніі:

1. Копію дакумента аб адукацыі.
2. Даведку аб тарыфнай катэгорыі і акладзе.
3. 2 фотаздымкі памерам 9x12.
4. Даведку ўрача-фаніятра.
5. Пашпарт.
6. Заяву.

З умовамі конкурснага праслухоўвання можна пазнаёміцца ў аддзеле кадраў Белдзяржфілармоніі пры падачы заявы. Тым, хто пройдзе па конкурсе, устанавіваецца аклад паме-рам 150—200 руб.

Конкурс праводзіцца з 15 па 17 верасня 1988 года ў памяшканні Бел-дзяржфілармоніі (Ленінскі пр., 50). Да-ведкі па тэл.: 33-45-34 і 33-49-74.

БЕЛАРУСКИ ДЗЯРЖАЎНЫ ТЭАТРАЛЬНА-МАСТАЦКІ ІНСТЫТУТ

аб'яўляе прыём у аспірантуру набору 1988 г. па спецыяльнасцях:

тэатральнае мастацтва — з адрывам ад вытворчасці (мэтавае накіраванне) і без адрыву ад вытворчасці; выяўленчае мастацтва — без адрыву ад вытворчасці; дэкаратыўнае і прыкладнае мастацтва — з адрывам ад вытворчасці (мэтавае накіраванне).

Умовы прыёму на агульных падставах для паступлення ў аспірантуру.

Прыём дакументаў з 1 верасня 1988 г.

Уступныя экзамены з 15 кастрычніка 1988 г.

Адрас інстытута: 220600, г. Мінск, ГСП, Ленінскі праспект, 81.

Даведкі па тэл.: 32-00-83.

БЕЛАРУСКАЯ ОРДЭНА ДРУЖБЫ НАРОДАЎ ДЗЯРЖАЎНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА

АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС НА ЗАМЯШЧЭННЕ ВАКАНТНЫХ ПАСАД ПРАФЕСАРСКА-ВЫКЛАДЧЫЦКАГА СКЛАДУ (ДЛЯ ТЫХ, ХТО МАЕ МІНСКУЮ ПРАПІСКУ):

Кафедра фізыхавання: заг. кафедры — 1, Кафедра аркестравага дырыжыравання:

дацэнт — 1, Кафедра скрыпкі: прафесар — 1, старшы выкладчык — 1.

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання аб'явы. Заявы і дакументы, згодна палажэнню аб конкурсах, накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэл.: 22-49-42, 26-06-70.

ДЫЯЛОГІ

— Растлумач, як табе ўдаецца заўсёды даставаць білеты ў любы тэатр ды яшчэ на лепшыя месцы? Не інакш, як ведаеш дырэктараў?

— Так, дырэктараў універмагаў і гастрономаў.

● Чаму змоўчаў? Ты ж абяцаў выступіць у маю абарону на судзе.

— Скажы дзякуй, што не выступіў...

● — Тата, кажуць, што ў мяне твая галава.

— Гэта так.

— Тады ў цябе чыя?

Д. НАХАМКЕС.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Мал. А. ГАРМАЗЫ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларуском мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 03432 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. За-харава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзна-нага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, ад-дзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфарма-цыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталюстрацыі — 33-44-04, 32-24-62, карэктар-скай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на ма-шыныцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ [нам. галоўнага рэдактара], Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКИ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКИ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.